

LEONAS PELECKIS-KAKTAVIČIUS

RAUDONA KĖDĖ
FONTANO VIDURYJE

LEONAS PELECKIS-KAKTAVIČIUS
RAUDONA KĖDĖ
FONTANO VIDURYJE

novelės
ir
apsakymai

NEO
PRINTAS

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

ISBN 978-609-8207-07-1

© Leonas Peleckis-Kaktavičius, 2020

© Neoprintas, 2020

MASONŲ LOŽĖ

Siužetas ir pagrindiniai herojai – autoriaus išmonė

Renkasi *jie* kiekvieną sekmadienį, vidurdienį. „Piliečių klube“, kurio vardą ir paskirtį sugražino savininko anūkė. Miestiečiams buvo gerokai netikėta, kad toji lyg iš dangaus nukritusi ponija – ne bet kas, o buvusio „Pravdos“ korespondento Lietuvai ir Kaliningrado sričiai buvusi žmona. Kaip tokį faktą galėjo pražiopsoti sovietinis saugumas, tik jo ereliai ir galėtų paaiškinti.

Toji septyniukė smetoninio „Piliečių klubo“ jau nepamena – vyriausias amžiumi Apolinaras – ne vietinis, o kiti buvo dar vaikai, kai atėjo keturiasdešimtieji, kai kurie gimė po karo. Tik Rūtenis, kurį čia atsivesdavo tėvai, vis paniurzga, kad ne toks tas klubas buvęs, o ir pyragaičiai ne tokie, visai ne tokie, kokiais aprūpindavo pirmajame aukšte veikusi Milšteino kavinė-cukrainė:

- Burnoje tirpdavo. Iki šiol skonį jaučiu. O dabar? Žmona skanesnius kepa...

O kuo tas klubas buvęs kitoks, deramai ir nesugeba paaiškinti. Ir ne jis dėl to kaltas, o vaiko akys, kurios viską mato gerokai kitaip nei tapus seneliu.

Tas atokus kampelis, kuriame šventą dieną įsikuria, jau seniai pripažįstamas *jiems*. O ir miestiečiai tokią valandą nesiveržia užstalėn, kuri pusbalsiu pavadinama *Masonų lože*. Nebent kokie

atvykėliai, niekada apie tai negirdėję, ima ir pasuka ton pusėn, nes ji labai jau patogi, o ir išvaizdesnė, tačiau tuoj pat mandagiai sustabdomi ir palydimi kitur – salė didelė.

Štai ir pirmasis iš tos septyniukės – dailininkas Apolinaras. Jis visada čia atsiranda anksčiausiai. Gal ir todėl, kad gyvena netoliese, o ir šeimos neturi. Jau senokai senjoras, bet vis dar darbuojasi teatre – yra scenografas. Tačiau labiau žinomas savo akvarelėmis. Yra aplankęs beveik visus Lietuvos vėjinius malūnus ir juos įamžinęs popieriuje. Panašaus dydžio ir kita kolekcija – senutėliai ažuolai, surasti ne tik daugeliui prieinamose vietose, bet ir miškų tankmėje. Ne vienas iš pastarųjų mena garsiuosius devynioliktojo amžiaus sukilėlius, čia buvusias susitikimų, o ir priimtų sprendimų vietas. O netoli kai kurių buvo dvidešimtojo amžiaus partizanų žeminės.

Vienoje tokių žeminių teko ir pačiam Apolinarui trejetą jaunystės metų praleisti. Po to porą dešimtmečių ją sapnuodavo, kai kasė anglis Vorkutoje, o paleistas į laisvę, - kai atsidūrė Mongolijoje. Koks velnias ten nunešė, dabar ir pats sunkiai suvokia. O ką beliko daryti? Išeinant iš lagerio prigrasino, kad neturi teisės sugrįžti Lietuvon. Tačiau dėl vieno nesigaili – tenyškščiame teatre niekas nepriekaištavo dėl praeities, o tai, ko ten išmoko, labai pravertė sugrįžus į tėvynę.

- Sveikas, Apoli, - šiek tiek užsisvajojusiam dailininkui taria Jolanta, universiteto mokslininkė. Vienintelė moteris toje kompanijoje. Originali moteris, kurią retai užtiksi namuose – vyrui pačiam dažniausiai tenka virti barščius.

Jiedu gyvena toje pačioje gatvėje, tik skirtingose pusėse. Būna ir taip, kad Apolinaras, susitikęs Jolantą, jos nepastebi. Anądien ji lyg rimtai, lyg juokais susirinkusiems užstalėje papasakojo poros dienų senumo atsitikimą:

- Einu Varpo gatve, iš priekio Apolinaras artėja. Tokiu tempu tarsi būtų kulka. Prasilenkiant vos neužkliudo, aš šaukiu: „Sveikas, Apoli!“ O jis tik akimircai suklūsta, paskui vėl paspartina žingsnį... Kur taip skubėjai?

Klausdama Jolanta nesitiki, kad sulauks konkretaus atsakymo,

nes taip jau yra buvę. Tačiau jai norisi paerzinti dailininką, nes po tokių pastebėjimų šiam kažkas lyg ir atsiveria ir jau galima tikėtis *ko nors tokio*.

Apolinaras iš kitų išsiskiria ir savo apranga – nuo galvos iki kojų odinis. Net *galife* kelnės odinės, apie kurias ne vienas yra pagalvojęs – kaip tu, žmogau, su jomis vasarą iškenti? Tačiau kai matai jį skubantį gatve, parodoje ar teatre, nepanašu, kad kentėtų.

Kaip visada, tyliai, beveik nepastebimai užstalėje atsiranda Kalikstas. Kelių projektuotojas, devyniasdešimtaisiais tapęs pirmuoju miesto meru. Labai kultūringas, taktiškas, nesistengiantis vaidinti asmenybės. Į politiką atėjęs atsitiktinai, todėl turėjo pereiti kelis vietinio pragaro ratus – nepraėjus nė metams, buvo išspjautas iš savivaldybės. Tiesa, po kurio laiko sugražintas kaip vicemeras – tie, kurie taip entuziastingai suvalgė, taip pat energingai ir apsigalvojo. Nes ir arkliui buvo aišku, kad gerą žmogų išstūmė į gatvę.

O štai ir spalvingiausia asmenybė – menotyrininkas Rūtenis. Visada vėluoja, nes, pardavęs senutėlį moskvičių, yra priklausomas nuo valdiško autobuso, kuris jį atveža iš paties miesto pakraščio. Labai mėgstamas žurnalistų, nors jau gal kokį tūkstantį kartų pasakojo apie tą patį per tą patį. Areštavo paskutinėje gimnazijos klasėje, paleistas iš lagerio, tremtyje su bendraminčiais išleido kelis ranka rašyto laikraštėlio numerius, už kuriuos buvo nuteistas aukščiausia bausme – sušaudyti. Išgelbėjo Stalino mirtis, kaip ir ne vieną anuomet. Ir dvidešimt penkerių iki galo neatsėdėjo, pakako dešimties. Tačiau kaip su tokia biografija įstojo į akademią ir net kandidatinę apgynė, iki šiol ne taip paprasta suprasti. Tiesa, profesorium tapo šiais laikais, bet dėstytojavo jau anais, kai net paprastu mokytoju buvo nelengva įsidarbinti. Pats Rūtenis aiškina labai paprastai: Leningrade visada buvo padorių žmonių. Jie ir padėję. O visos tos kalbos apie parsidavimą neturi jokio pagrindo. Ko gero, iš tikrųjų ne, jei iki šiol niekas nesugebėjo įrodyti, jog profesorius nešvarus.

Kiek vėluojantis gydytojas Vincas, padėjęs savo sunkų portfelių (ir ko jis į jį prikrauna?) į kampa, visada pradeda, kaip ir

šiandien, nuo patyliukais ištarto: „Kalbėkit, kalbėkit“. Atseit, dėl manęs nesitrukdykit. Kodėl, turbūt tik jam pačiam aišku. Save laiko disidentu ir, atsiradus progai, sugrąžina prie jau ne kartą girdėto pasakojimo apie tai, kaip kagėbistai jam kurdė bylą.

- *Kompromitacija po planu, kompromitacija po planu*, - tokiais atvejais vis kartoja, ir dėl šito sunku abejoti.

Kaip į šitą kompaniją pateko filosofas Vaidotas, geroka mįslė. Matyt, todėl, kad jį spausdina rimti leidiniai, o svarbiausia – yra iš tų, kurių ne tik įdomu klausytis, bet ir kurie moka laikyti liežuvį už dantų. Jis net marksizmą-leninizmą buvo sugalvojęs egzaminuoti kitaip nei įprasta – prigalvojo tokių gudrių klausimų, į kuriuos vėliau pačiam ir teko atsakyti, paruošus atsakymus raštu ir išplatinus tarp studentų, ir dėl kurių vos neišlėkė iš pedagoginio instituto.

Vienas jauniausių, o gal ir pats jauniausias kompanijoje – architektas Viktoras, užkūręs mieste Sąjūdžio pirtį. Tie, kurie kur kas labiau tiko tokiai lyderystei, iš pradžių nelengvai priėmė šią žinią. Ir suprantama, kodėl. Porą sovietmečio dešimtmečių jis kasdien maišėsi tarp *miesto tėvų* (beje, tai paties Viktoro populiarintas terminas) ir tikrai nebuvo jų skriaudžiamas. Jo vertę gerokai buvo apmažinęs vienos didelės gamyklos direktorius Steponas. Apie tai kurį laiką kalbėjo visas miestas, laukė, kuo užsibaigs. O situacija paprasta: jiedu – kaimynai, tąsyk gurkšnojo viską, kai Viktoras pasakė nei šį, nei tą: „Aš esu asmenybė“. Steponas žmogus padorus, ne tuščiagarbis, ne išsišokėlis, jam pasirodė, kad priešais sėdintis gerokai perlenkė. „Šūds tu, ne asmenybė“, - pasakė ir pylė į snukį.

*

Kas vis dėlto tas „Piliečių klubas“, veikęs tarpukaryje? Kodėl čia, o ne kur kitur ne pačių paskutinių miestiečių septyniukė nutarė rinktis kiekvieną šventą dieną?

Jau nedaug tų, kurie gali papasakoti, kaip ir kas dėjosi tame prestižiniame klube. Ir to pastato priešistorija pilna įvairių klausukų.

Ar tikrai būta ir kriminalo, jau turbūt neįmanoma iki galo nei patikrinti, nei patvirtinti. Tačiau tai, ką yra papasakojęs garsus

tarpukario dailininkas, negali būti visiškai išgalvota, - labai rimtam žmogui buvo prisipažinęs, kad pats buvo patekęs į keblią situaciją.

Istorija apie būsimą „Piliečių klubo“ savininką gana bjauri. Grįžęs iš užatlantės ir vedęs, sugalvojo voratinklį, kuris padėtų greičiau praturtėti ir iki galo įgyvendinti dar Amerikoje puoselėtus planus. Restorane susipažinęs su turtingu vyru, pakviesdavo į savo apartamentus trečiajame aukšte. Po taurelės krupniko ir neįpareigojančio pokalbio atsiprašydavo ir svečių palikdavo su gražuole žmona, tardamas, jog turįs kuriam laikui išeiti – laukia svarbus susitikimas. O kai naujojo pažįstamo viešnagė pakrypdavo į miegamojo pusę, žmona žinojo, kaip įspėti vyrą, ir šis netrukdavo atsirasti su pistoletu rankoje. Svečiui nieko kito nelikdavo, tik visais šventaisiais atsiprašinėti ir, kad netektų turėti reikalų su policija, išrašyti solidų čekį.

Ilgainiui jo įkurtas „Piliečių klubas“ tapo prestižiniu. Čia galėjai sutikti ne tik žymiausius vietinius verslininkus, valstybės tarnautojus, politikus, šviesuomenės atstovus, bet ir su įvairiais reikalais iš Kauno atvykusius Laikinosios sostinės aukštus pareigūnus, iškilus visuomenės veikėjus. Klubo slenkstį peržengti galėjo tik kostiumuoti ir kaklaraištį ryšintys vyrai. Moterų būtina aprangos detalė – šilkinės kojinės. Be to, moterys ir merginos vakaro metu dar stengėsi keisti savo sukneles ar bent vieną kitą aprangos detalę.

Čia buvo ne tik aukščiausios klasės restoranai, bet ir, aukštu žemiau, kavinė-cukrainė. Klube vykdavo susitikimai su įdomiais žmonėmis, šokiai, karnavalai, buvo skaitomos paskaitos. Grojo ne ką prastesni muzikantai nei Kauno „Metropolyje“ ar „Versalyje“. Neatsitiktinai klubui priklausė žymiausi tarpukario šiauliečiai.

Kas be ko, savo staliuką turėjo ir žurnalistai. Padėka plunksnos broliui, savaitraštyje „Įdomus mūsų momentas“ (1934, nr.1) įamžinusiame vieno vakaro „Piliečių klube“ eskizą:

Piliečių klube

Tango sukrypęs,

Nors jam kiek kliudo

*Kitas dalykas.
Žvanga bokalai,
Stikliukai žvanga,
O nuo to viso –
Galvelėj tango.
O kai galvelėj
Tango linguoja,
Nebepataikyt
Koja į koją.
Kas sako: „Tango,
Tai – nieko gera“,
Eina pataikyt
Šaru į šarą.
Paima lazda,
Nužiūri šarą,
Ir visi bijo
Tokio „Gusaro“.
Nes kur tik nori
Pasiunčia šarą
Šitas garbanius,
Šitas „Gusaras“.
„Milštein“ kavinėj
Taipogi sėdi
Ir pyragaitį
Su kremu ėdi.
Suvalgai tortą,
Išgeri kavą
Ir taip praleidi
Vakarą savo.
O be kavos tos,
Be pyragaičių,
Dar prisižiūri
Gražių mergaičių.
Taip ir prabėga*

*Vakars nuobodus
 Prie pyragaičių,
 Prie kavos puodo.
 Klykia džiazbandas,
 Moterys šypso,
 Kiekvienas tipas
 Sėdi su šlipsu.
 Sėdi špicukai,
 Sėdi ir tūzai;
 Kartais šokėjas
 Gauna arbūzą.
 O kas nešoka,
 Alų pumpuoja,
 Muša į taktą
 Dešine koja.
 Taigi, dejuoti
 Neapsimoka:
 Šiauliai tik čiuožia,
 Šiauliai tik šoka.*

*

Stojant į šitą niekur oficialiai neužregistruotą klubą, kiekvienas pasižadėjo niekada, jokiais aplinkybėmis niekam nepasakoti, apie ką susitikimų metu bus kalbama.

Kadangi išskirtinė masonų taisyklė – klubo nariu negali būti moteris, ši septyniukė turėtų būti įvardijama kažkaip kitaip. Bet čia jau ne mūsų reikalas. Nė vienas iš jų dėl šito nesiginčija, o ir nesiruošia to paslaptingo vardo atsisakyti. Ir nesvarbu, kad jų tikslai kiek kitokie nei tikrųjų masonų. O kokie, žino tik jie patys, niekas kitas.

Kas iš jų kaltas, kad ir mes turime galimybę išgirsti vieną kitą tos septyniukės pokalbį, nebandykime spėlioti. Tuo labiau, kad renkasi toji kompanija nors ir atokiau nuo visų, bet ne už uždaru durų. Kiekvienas sukaupęs didelį gyvenimo patyrimą, vėtytas ir

mėtytas, todėl tai, kaip vertina vienokius ar kitokius ne tik praeities, bet ir šiuolaikinio gyvenimo įvykius bei žmones, nuo kurių priklauso, koks rytojus laukia, sužinoti visai ne pro šalį.

*

Į *Masonų ložę* Apolinarą atvedė Rūtenis, su dailininku artimai bendraujantis gal porą dešimtmečių. Ne sykį kartu ieškojo miškų tankmėse ažuolų, tinkančių įamžinimui, o ir ne prie vieno vėjinio malūno su savo moskvičiumi yra nuvežęs. Tiesa, tai, ką užfiksuodavo popieriuje, Apolinaras neskubėjo rodyti dešimtmečiu jaunesniam palydovui. Be to, dažniau į tokias keliones stengdavosi išvažiuoti vienas – valdiško autobuso nesibodėjo, o vienatvė jau seniai buvo kur kas mielesnė už bet kokią kompaniją.

Būdamas vienas Apolinaras niekada nesijaučia vienišas. Pats nesupranta, kodėl sutiko sekmadieniais, ir dar per pačias Šv. Mišias, „Piliečių klube“ laiką leisti. Ne, dėl šito bažnyčios neatsisakė, nes jau seniai joje nesilanko. Nuo to laiko, kai ne tik jį, bet ir jo mylimą mergaitę, lyg didžiausią nusikaltėlę, areštavo. Pats tą baisią valandą jau buvo už grotų, kiti papasakojo, kaip keturi sribai ar milicininkai su šautuvais ją į bortinės mašinos kėbulą įmetė ir, šonuose atsistoję, ginklus į ją nutaikę, lydėjo iki sribynės.

„Jeigu jau taip, turbūt tikrai Dievo nėra“, - buvo sukrėstas, kai, belaukdamas požemyje savo likimo, sužinojo apie Gražinos suėmimą. Maždaug įsivaizdavo, ką jai, dailiai aštuoniolikmetei, tarp tokių žvėrių teko ir tenka patirti. Daug vėliau, jau anglį kasdamas, bandė jos ieškoti, tačiau nesėkmingai.

Rūtenis pats jį susirado. Apolinarui iš pradžių pasirodė kiek įtartina, kad labai jau daug visokių žinių jam reikia. O gal ir nieko čia tokio? Tik kad panašių dalykų vis klausinėdavo ir kagėbistai, pasikvietę į trečiąjį milicijos pastato aukštą.

Kai jau buvo sukaupęs nemažą akvarelių glėbį, Rūtenis pasiūlė jam surengti parodą. Bendrą su jaunu dailininku, jo studentu. „Jis – komjaunuolis, bus viena problema mažiau“, - sakė ir buvo teisus. Taip į Apolinaro gyvenimą atėjo dar vienas pažįstamas, su kuriuo iki

devyniasdešimtųjų tris parodas surengė.

Rūtenį visada domino ir jo atvirukų kolekcija. Apolinarui per daugelį metų pavyko surasti tokių, kokių ne kiekviename muziejuje užtiksi. Kartais vis pagalvodavo, ką turėtų reikšti vieno bendradarbio lyg ir užuomina, lyg ir perspėjimas: „Ir tavo kolekcija atsidurs Rūtenio rankose, kaip atsidūrė mūsų patriarcho piešiniai ir eskizai“.

„Piliečių klube“ Apolinaras daugiau klausosi negu kalba. Tačiau kalbos čia rimtos ir tos dvi valandos neprailgsta. O svarbiausia, kad jau nebijant galima kalbėti apie viską. Jei kuris iš jų dar bando gudrauti, Apolinaras pirmasis primena, jog *anie laikai* jau praėjo ir užuolankom kalbėti gali tik *netikras pinigas*. Jei ir kitais sekmadieniais kažkuris panorės panašiai elgtis, jis paprasčiausiai čia nebeateis, yra įspėjęs.

*

Seniai nematę Viktoro, neatpažintų: iš garbanų neliko nė ženklų, galva visiškai basa, o ir veide jau nieko jaunatviško. O toks gražus vaikinukas buvo, kai, baigęs vidurinę, pradėjo miesto komjaunimo komitete instruktorium dirbti. Ir po studijų, kai sugrįžo atgal, ir kai Technikos namus sukūrė, buvo į ką pažiūrėt. Kad mergos į jį, einantį gatve, vis atsigręžia, ir jam nebuvo jokia naujiena – prie alaus bokalo bičiuliai dėl šito ir per dantį patraukdavo. Vedė buvusią klasiokę, tokią pat dailią, kaip jis pats. Deja, senokai tapo našliu, dabar visose oficialiose biografijose tik antrąją žmoną mini.

Jau nemažai metų, kai Viktoro veidas visai tiktų šalia Kremliaus politinio biuro narių fizionomijų, jei dar tokių nepamiršot. Išminčiai yra pastebėję, kad žmogaus veidą, bėgant metams, pakeičia į blogąją ar į gerąją pusę tai, kaip gyvenai. Pavydas, intrigos, veidmainiavimas, pyktis, kitos negeros savybės ir didžiausią gražuolį paverčia į beždžionę. Tačiau būna ir atvirkščiai. Jau ne kartą turbūt esu atpasakojęs šviesios atminties kunigo Vlodo Poželos papasakotą atsitikimą. Kartą bažnyčioje jis prakalbino senuką labai gražiu jaunu veidu. Žmogus su lazda, žilutėlis, tačiau

neapsakomai šviesus, be raukšlės veide. „Kiek gi jums metų?“ – paklausė klebonas. „Devyniasdešimt“, - šis atsakė. „Kodėl gi toks jaunas atro dai?“ „Aš tamstai paslaptį pasakysiu: per visą savo gyvenimą ant nieko nesu supykęs“.

Ant *buvusio gyvenimo* Viktoras tikrai neturėjo teisės pykti: ir solidžią algą gavo, ir pastovi tarnyba buvo, ir galimybę naudotis spec. parduotuve turėjo. Todėl jam atsidūrus Sąjūdžio mitingų priekyje, ne vienas pečiais kraipė. O netrukus Technikos namai, kuriuose jau porą dešimtmečių karaliavo, tapo būsimos netolimos ateities darbų ir žygių štabu.

Užtat ne vienas iš Viktoro lūpų išgirdo: „Ne, ne, tau į Sąjūdį negalima“. Ne, tai ne. Jei sovietmečiu karjeros nepadarei, ne tau tokia kompanija, kurioje dargi trečiasis komunistų partijos sekretorius tarp lyderių.

Po kurio laiko tas trečiasis signataru tapo, net vingrujį Viktorą pralenkdamas. Dar gudresnis pasitaikė. O Viktoras vėl valdžioje, jau savivaldybės rūmuose. Ne pirmas, bet ir ne paskutinis.

Šiandien jau nedidelis erelis – atėjo į valdžią jaunesni, su kuriais nelabai pasiginčysi, koks suktas bebūtum. Neseniai išlydėjo į pensiją. Be fanfarų ir skambių žodžių, daug kam įsiėdęs buvo. Trečiojo amžiaus universiteto rektoriaus pareigos – pats tas. Jei ne jos, ir į gatvę nesmagu būtų išeiti. Be to, Viktoras vis dar vienas svarbiausių teikiant miesto Garbės piliečių vardus. Užtat jais jau du buvę *miesto tėvai* tituluojami, o ir dar vienas kitas aniems laikams nusipelnęs.

*

Šiauliečiai atsisveikino su Gražbyle Venclauskaite. Nors pastaruoju metu visada tą pačią valandą ją vis rečiau matydavo įveikiant pėsčiųjų bulvarą, toks išpūdis, kad septyniukė palaidojo patį brangiausią žmogų.

Duok, Dieve, kiekvienam tokio amžiaus sulaukti. Šimtas ketveri metai – ne juokas. Kiekvieno iš jų atmintyje – akimirkos, nuo kurių ypatinga šiluma jau visiems laikams. Ir norisi apie tai

kalbėti, ir kažkas tarsi ragina patylėti. Gal pati Gražbylė iš *anapus*, nors ji atvirai kalbėjo apie savo laisvamanybę.

Vincas vienu metu darbavosi su advokatės sūnumi, labai anksti mirusiu gydytoju, kuris buvo vienintelis tos garsios giminės palikuonis.

- Likimo ironija, - sako daktaras. – Užaugino, išleido į mokslus per šimtą svetimų, o giminės pratesėjo Dievulis ir pagailėjo.

- Pati advokatė niekada apie tai nekalbėjo, - įsiterpia Jolanta, kuriai toji naujiena negirdėta. Kai svečiuodavosi jos namuose, visada rasdavo nemažą būrį giminių, kuriomis labai džiaugdavosi. Pasirodo, tai buvo ne kraujo giminės, o Stanislavos Venclauskienės užaugintų vaikų vaikai ir anūkai, netgi proanūkiai, tačiau Gražbylė tuos žmones laikė artimaisiais.

- Ne taip seniai vienam iš jų ir Venclauskio pavardę suteikė. Pasielgė panašiai, kaip darydavo jos tėvai, - įsiterpia Rūtenis, kuris dažniau nei kuris kitas iš *Masonų ložės* septyniukės vis užsukdavo į pokaryje advokatės pastatytus namus. – Kiek žinau, jam ir tuos namus užrašė.

Praėjo trys dešimtmečiai, kai mieste buvo renkamos aukos Motinystės paminklui. Tuometinis miesto vyriausiasis architektas nesutiko, kad jis atsirastų senojo parko priekyje, ten, kur iki Nepriklausomybės atkūrimo stovėjo Leninas. „Negalima toje pat vietoje kitą paminklą statyti“, - įtikinėjo jis iniciatorius. Neleido ir naują skulptorių pasirinkti, kai tapo aišku, kad paminklo, kuris kuriamas, ir arkliai baidysis. O nukaltąjį akmenį nugarėdo į Venclauskių rūmų terasą. Kurį laiką Šiaulių universitete dirbęs dailininkas iš Paryžiaus Žibuntas Mikšys paminklo iniciatoriams pasakė: „Kai atsiranda, kurie pergalingai sprendžia šalia ar greta jūsų, jūs bejėgis. Jų ir balsų daugiau. Jų interesas buvo jus sužlugdyti, ir jie jus sužlugdė“.

- Kalikstai, betgi ir jūs tuomet darbavotės savivaldybėj. Nesigailit tokio sprendimo? Juk dabar tas paminklas net į ekskursijų maršrutus neįtrauktas, - tai vėl Jolantos balsas.

O vietoj Lenino dabar stovi kitas paminklas, kurį vis į Šiaulius

atvykstantis Australijoje gyvenantis dailininkas Adolfas Vaičaitis dar gražiau įvertino: “Iš vienos pusės, iš užpakalio – dar, dar... Bet priekis, priekis...“ A. Vaičaitis niekaip negalėjo suprasti, kaip vietoj Lenino šiais laikais galėjo atsirasti toks niekalas, kaip moters skulptūra, neva simbolizuojanti aušrininkus.

- Čia jūsų, Viktorai, didžiausias nuopelnas, - konstatuoja Apolinaras, abejodamas, ar sulauks atsakymo. Labai jau daug pastangų kolega įdėjo, kol tas akmuo po įvairiausių peripetijų buvo įpirštas Šiauliams.

Nenusiteikęs aiškinimams ir Kalikstas. Tačiau aiškiai matyti, kad jam nesmagu, ir šiandien tokiam sprendimui, kokį priėmė būdamas vicemeras, jau nesiryžtų.

*

Šiandien iniciatyva daktaro rankose. Vincas susijaudinęs, matyt, dėl to, ką vakar išgirdo iš Seimo tribūnos.

- Kur tai girdėta? Aiškiam priešui – Nacionalinė premija. Teisingai sakė, kur tokiam vieta.

Kurį laiką užstalėje tylu. Pirmasis, regis, ruošiasi kalbėti Rūtenis. Beveik aišku, ką jis pasakys. Taip ir yra:

- Kokioje šalyje mes dabar gyvenam? Neįau vėl, kaip prie rusų, pasmerksim ne visiems įtikusias knygas? O gal dar ir sudeginti nutarsim? Apie knygų laužą ant Salduvės piliakalnio visi girdėjot? Iš Maksvyčio išleistų knygų tik pelenai liko.

- O pats skaitei tą knygą?

- O tu?

- Skaičiau. Šiaip taip prisiverčiau perskaityt, - daktaras dar labiau susijaudina. Tokio brudo daugiau nenorėčiau į rankas paimti. Kam, kam, o tau, Rūteni, nederėtų skubėt su tokiom išvadom. Nes Apolinaras ir į sprandą gali užvežt.

Apolinaras kol kas tyli, bet akivaizdu, jog iš jo šiandien visko galima tikėtis.

Įsiterpia Viktoras:

- Betgi profesorė – autoritetas. Jei jau priėmė tokį sprendimą,

kažin, ar jis neapgalvotas.

Vincas literatūra domisi ne mažiau nei medicina – kolega kardiologas kartą net viešai yra pasakęs: „Tau reikėjo literatūrą studijuoti“. Todėl primena:

- Kai studentai ėjo į Sąjūdžio mitingus, profesorė buvo nusiteikusi priešingai. O po Sausio tryliktosios dar gražiau pasakė. Pats skaičiau. Užurka, gindamas Gedą, rašė.

- Šita šūdknygė neverta, kad apie ją kalbėtume, - pagaliau įsiterpia Apolinaras. – Ir tie, kurie jos autorių išaukštino, taip pat nieko neverti.

Kas, jei ne Apolinaras, iki smulkmenų žino, kokia kasdienybė supo pasiryžusius išeiti į mišką. Klausantis jo žodžių, matėsi, kiek skausmo juos tariančio akyse. Jos tarsi klausė: tarp kokių žmonių turėjo augti tas nacionalinis laureatas, kad užaugęs taip pasityčiotų iš šventų dalykų?

- Betgi premija už dramaturgiją... – Jolantos balsas šįkart tylesnis kaip paprastai.

- Už keiksmažodžius, vulgarybes, už purvą scenoje? – jau ir tolerantiškasis Kalikstas neiškentė.- Turėjau negarbės į vieną jo pjesę Nacionaliniame nueit. Nelabai patogu buvo vidury spektaklio išeiti. Raminausi, nes ir Banionis tokį pavyzdį rodė.

- Kalikstas teisus, - net ilgas kalbas mėgstantis Vaidotas šiandien trumpas kaip niekada.

*

Šviežiausia naujiena – jau tikrai nelieka Šiaulių universiteto. Nuo vasaros – vilniškio akademija.

Ją patvirtina iš Vilniaus sugrįžęs Rūtenis:

- Ką galėjau, padariau. Deja, ir mano pažįstami jau ne tokie galingi.

Kad viskas krypsta į tą pusę, po Seimo rinkimų pradėjo aiškėti. Nelikus Dailės fakulteto, bedarbiais tapo daug kolegų. O kiek gabių jaunuolių iš Žemaitijos neįgyvendins savo svajonės. Tačiau labiausiai širdį skauda girdint kalbas, kad jau yra pretendentų

į Zubovų rūmus. Pirmasis rektorius sugebėjo juos išsaugoti, nors jam ir kyši siūlė, ir grasino. Dabar tie, kurie seniai jų tykojo, rankas trina. Turbūt ir dėl kitų universiteto pastatų.

Nelieka ir literatūros katedros.

- Belieka, kad sugrąžintų prieš šimtmetį naudotą iespėjimą: *Govorit po litovski strogo vosprieščiajietsa* *, - sako Jolanta, kurios visas gyvenimas prabėgo toje katedroje, o plakatas su tokiais baisiais žodžiais įamžintas šiais laikais išleistoje monografijoje.

Kas už viso šito stovi, septyniukė maždaug įsivaizduoja. Jau anksčiau ne sykį bandė tartis, ką galėtų padaryti, kad išsaugotų universitetą. Ir ši tą darė, kol suprato, jog labai jau galingos jėgos nori, kad būtų kitaip.

Iki šitos liūdnos istorijos pabaigos nė vienas iš septyniukės nesijautė toks bejėgiškas. Tai vienas, tai kitas vis pagalvodavo esąs pranašesnis už šalia sėdintį, ir į akis neretai tai pasakydavo, o kartais ir duodavo sau žodį daugiau čia nebeateiti. Dabar viskas tarsi apsivertė.

- *Lomatj – nie strojtij* **, - kažkodėl rusiškai taria Apolinaras.

- O kam naudinga buvo sužlugdyti „Elnią“, kurio batus jau pirkto Londono centre? O Pieno kombinatą, kuris buvo tik ką rekonstruotas, pertvarkytas pagal paskutinį žodį, o dabar stovi išdaužytais langais? Manote, kad generalinis savo noru išėjo į Kairius bandelių kepti, modernizuotai įmonei net nepradėjus veikti? O „Nukloną“, į kurį net japonai dėl sutarties jau buvo atvažiavę? O „Stumbrą“? O ... – išismaginęs Vincas savo monologą taria žiūrėdamas į Kalikstą ir Viktorą, vildamasis daugiau mažiau į tiesą panašaus atsakymo apie tuos laikus, kai į mero kabinetą *berniukai* įeidavo jas atsidarydami koja. Dabar jie – milijonieriai, pripažinti verslininkai, kai kurie net *kultūros rėmėjai*. Žinoma, tik tuomet, kai jiems naudinga: duoda vieną, atsiima du.

Šiandien kaip niekada tylu *Masonų ložės* užstalėje.

* Kalbėti lietuviškai griežtai draudžiama (rus.).

** Griauti – ne statyti (rus.).

*

Katedros varpai kviečia Šv. Mišioms. Tarp skubančių prie senųjų šventovės vartų – Jolanta, o dar už kelių metrų – Apolinaras. Jis pastebi kolegę, tačiau žingsnio nepaskubina.

„Piliečių klube“ šiandien jų pasiges. Pirmąkart po kelerių metų užstalė bus nepilna. Ko gero, ir Vinco tarp jų nebebus.

DIDŽIOJI KSAVERO MEDŽIAUŠIO PASLAPTIS

Kai langų gamybos ceche atsirado dar vienas kontrolierius – žilas, tačiau nepersenęs vyras, niekam jis nepasirodė svarbus. Tik paskutinėm mėnesio dienom staliams ir jų viršininkams kontrolierių prireikdavo – kai, skubėdami įvykdyti planą, varžtus nesusukdavo į medį, o įkaldavo ir kai išbrokuotų langų išgąstingai daugėdavo. Ar Ksaveras Medžiaušis bus toks pat nesukalbamas, kaip kažkada Benius ir Zenonas, kol kas niekas nesuko galvos – buvo tik ketvirčio pradžia.

Visoje naujoko povyzoje buvo kažkas tokio, kas išskiria žmogų iš kitų. Aplinkai, kuri čia supo, jis atrodė pernelyg inteligentiškas. Iš tikrųjų apie Ksaverą niekas nieko nežinojo. Gal jis koks buvęs mokytojas, kuriam įkyrėjo vis aikštingesnis jaunimas? O gal buhalteris, kuriam nusibodo nuo ryto iki vakaro bobelių kompanijoje tarškinti skaitytuvu ar aritmometru? Sunku pasakyti. Pirmas įspūdis neprastas – žmogus kaip žmogus. Mandagus, tačiau neperdėtai, ir šypsena gera, ne veidmainiška. Kiekvieną langą iščiupinėja iki smulkmenų, tarsi stengtūsi trūks plyš įrodyti, jog jis čia neatsitiktinis ir jam patikėtos pareigos labai svarbios.

Įdomu, ką jis pagiedos, kai valdžia lieps priimti iki plano trūkstamus, tačiau išbrokuotus langus? Kai porą pamainų per naktį ceche bus tokia skuba, kaip greitkelyje?

Į cechą užsukusiam konstruktoriui Mykolui Korsakui tokie klausimai, stebint iš šono naująjį kontrolierių, kyla neatsitiktinai, jis žino, kad anksčiau ar vėliau jie pasivys ir naujoką. O kol kas viskas yra taip, kaip turi būti.

*

Savaitgalį Mykolas užsuka pas uošvį, kurio namų sodelyje pamato ir svečią – tą patį kontrolierių, kurį atidžiai tyrinėjo prieš keletą dienų ceche. Plika akimi matosi, kad jiedu seni pažįstami ir turi apie ką pakalbėti. Tuo labiau, kad ir konjako butelis šalia, regis, svečio atsineštas. Mykolas ne iš gurkšnojančių, todėl po kelių mandagumo frazių atsisveikina.

Užtat kitą šeštadienį iš uošvio išgirsta romano vertą pasakojimą. Pasirodo, iš tikrųjų jie nuo tarpukario laikų pažįstami. Medžiaušis iš profesijos – žurnalistas. Jo rašiniai buvo labai populiarūs, smagią plunksną valdė. O laikraštis, kurį redagavo, net kelis kartus keitė pavadinimą. Pašiepęs kokį aukštą valdininką, spaudžiamas cenzoriaus, būdavo priverstas ieškoti išeities. O išeitis anuomet buvusi gan paprasta – pakakdavo laikraščio pavadinime pakeisti vieną žodį ar skaičių pridėti, ir vėl galėjai darbuotis. Be to, Ksaveras ir neblogai eiliuodavo.

Rytą kava,

Rytą kava,

Vakare zacirka.

Nuo tokio maisto

Nebestovi bi... –

netikėtai uošvis prisiminė vieną *balabaiką* iš anuometinės spaudos, kuri archyvuose ne kiekvienam tarybiniam žmogui prieinama ir dabar vadinama geltonąja. Padeklamuoja ir susigėsta, susinepatogina.

- Pats save į kampa įvarė. Porą bjaurių klaidų padarė. Ruskiams atėjus, sutiko bendradarbiauti jų pradėtam leisti laikraštyje. O kai vokiečiai pasirodė, jų laikraščiui rašė. Susipainiojo Ksaveras galutinai.

O susitiko su Medžiaušiu net po dvidešimt penkerių metų. Galvojo, jog seniai jo nebėra. Vieni kalbėjo, kad į Ameriką išvažiavęs, kiti – kad miške pražuvęs. Susitikęs jo žmoną kartą bandė kalbinti, tačiau toji kaip įkirpta numojo ranka ir nuėjo.

- Iš lagerio sugrįžo?

- Ne. Baisiau... O gal ir nebaisiau... – nelabai užtikrintas dėl tų nesimatymo metų uošvis.

- ?!

- Tuos metus Ksaveras prasėdėjo savo namų rūsyje.

Apie tai anądien du seni pažįstami ir kalbėjo. Baugu buvo ir tam, kuris klausėsi, ir tam, kuris pasakojo. Medžiaušis sakė, jog, nors išdrįso išeiti iš požemio, vis vien kas naktį tie patys košmarai kankina. Taip, naktimis žmona nukeldavo dangtį, kad jis galėtų pavalgyti, arbatos išgerti, bet net šviesos uždegti nedrįsdavo, kad kas nors ko nors neįtartų. Kai po karo tokius, kaip jis, vežė, nutarė verčiau slapstyti. Ieškojo, ne sykį saugumiečiai į namus buvo užvirtę, tačiau nepagalvojo, kad jis po lentomis palįs. O paskui paieškos pritilo. Sekliai nusiramino, matyt, įsitikino, kad į Medžiaušio namus niekas neužaina, gal iš tikrųjų kažkur be žinios žmogus dingo, nutarė.

Tačiau Ksaverui, o ir jo antrajai pusei nuo to lengviau nepasidarė. Mirė Stalinas, keitėsi valdžios, o Medžiaušis vis tebelindėjo po grindimis. Sužinojęs, kad vienas ar kitas kaimynas iš Sibiro sugrįžo, vis dažniau pagalvodavo: verčiau būčiau į mišką išėjęs ar būtų išvežęs, žmogumi jausčiausi. O dabar... Ryžosi pasiduoti tik septyniasdešimtaisiais, jau prie Brežnevo, kai pačiam šešios dešimtys stuktelėjo. Saugume pasakė: „Durnius. Pats save nubaudei. Ir ką laimėjai?“

Kas vyksta pasaulyje, Medžiaušis žinojo ne tik iš žmonos užsakomų laikraščių, bet ir iš užsienio radijo balsų, kuriuos, kad ir sunkiai, pavykdavo išgirsti. Tik kas iš to žinojimo? Patys gražiausi gyvenimo metai prabėgo pro šalį.

*

Netrukus po to Ksaveras susirado Mykolo kabinetą trečiajame

to paties pastato, kuriame įsikūręs cechas, aukšte. Atėjus pietų pertraukai, naujasis pažįstamas kartkartėm vis užsukdavo. Prieš tai labai kultūringai paklausęs, ar netrukdysiąs.

Mykolui toks pašnekovas buvo ne tik įdomus, bet ir, ko gero, svarbesnis nei jis Ksaverui. Norėjosi daug ko paklausti, sužinoti, pasitikslinti. Juk apie tai, ką išgirdo iš uošvio, niekada nebuvo girdėjęs. O ir išvis tarpukario metai jų kartai buvo *tabu*. Tarybinė spauda Smetonos laikus vaizdavo viena spalva. Net didžiausiam naujų laikų patriotui buvo akivaizdu, jog iki tikrosios tiesos kaip iki mėnulio.

Na taip, uošvis kartas nuo karto vis ką nors atsargiai papasakodavo. Bet Ksaveras Medžiaušis anuos metus kaip buvęs laikraštininkas turėjo galimybę prisiminti kur kas įdomiau ir tikriau.

Tačiau pirmasis klausimą uždavė Ksaveras. Matyt, uošvis jį buvo įtikinęs, kad Mykolu galima pasitikėti, jei paklausė šiaip jau geroje kompanijoje nelabai minimų dalykų:

- Ar cecho viršininku galima pasitikėt?

Mykolas pasijuto nei šiaip, nei taip. Jis pats niekada su niekuo neatviravo, nes dar studijų metais dėl šito buvo gerokai nudegęs. Nejučia prisiminė kažkada cecho viršininko ištartus žodžius: „Jūs labai oficialus“. Iš tikrųjų su visais bendradarbiais stengdavosi būti tiesiog normaliu žmogum, į asmeniškumus niekada nesileido. Kaip jam elgtis šiuo atveju? Pasitikėti, nes, uošvio manymu, Ksaveras turėjo ilgą proą tapti žmogumi, kuriuo galima pasitikėti? O jei senasis klysta?

- O apie kokį pasitikėjimą eina kalba?

- Na... Jis jau kelintą sykį bando išklausti, ką veikiau iki šiol.

Vis išsisuku. Nežinau nė ką atsakyti...

- Pasistenkit ir nežinot. Tiesiog sugalvokit ką nors, kas nesukeltų jokių įtarimų. Taip bus geriau.

- Ačiū. Ir aš manau, kad tai protingiausia išeitis.

Dabar Mykolo eilė:

- Ar sunku buvo atpažinti savo gatvę, miestą po tiek metų?

Medžiaušis nieko neatsako. Tylai užsitęsęs ilgiau nei padoru,

Mykolas pasijunta ne nuo to galo pradėjęs. Kai jau ruošiasi ištarti ne tokius tiesmukiškus žodžius, išgirsta:

- Reikia tai patirti, kad pajustum... Neduok, Dieve, tokią patirtį...

Ksaveras pasisako, kad tūkstančius kartų troško tos akimirkos. Ją ne tik sapnuodavo, ne sykį buvo pasiryžęs kurią nors labai tamsią naktį ar kai pūga žemę su dangum maišys, imti ir išeiti, bent keliolikai minučių, į šalia esantį pasaulį. Mintyse ir prisiminimuose jis buvo toks gražus, tas pasaulis, net pasakiškas, nors, kai pasiryžo gyventi po grindimis, iš miesto buvo likę griuvėsiai. Tiesa, jų gatvės namai buvo beveik nenukentėję. Pats nežino kodėl, bet visus tuos nelaimingus metus prieš akis stovėjo tarpukario gatvės, aikštės, namai, na ir, žinoma, žmonės, su kuriais augo, bendravo, dirbo.

Gaila buvo ne tik savęs, bet ir žmonos, kuriai teko tokia dalia. Julija buvo ne tik vienintelis pašnekovas, dažniausiai prie žvakės šviesos arba tamsoje, bet ir žmogus, kurio uždirtą duoną teko valgyti, jo liūdna buitimi rūpintis. Kas ir kada už tai jai atlygins? Buvusios draugės ir šeimos draugai Juliją laikė pusiau pamišusia, nes po Ksavero pasitraukimo *į niekur* stengėsi, kad niekas nelįstų į akis, kad neatsitiktų dar didesnė bėda. O juk kažkada buvo tokia smagi, atlapaširdė, net kompanijos siela. „Kas tau, Julija?“ – klausinėjo seni pažįstami, o ji neturėjo teisės atsakyti. Perklausę dar kartą, o paskui ir dar sykį, susitaikė su tuo ir paliko ramybėje. Nelengvai, bet paliko. Nutarę, jog vyro pradingimas moteriai sumaišė protą.

Po karo Julija dirbo paprasta darbininke, nors ir buvo baigusi Kauno universitetą, todėl, sekliams užmiršus jų namus, daugiau niekas nebesuko galvos...

O šiandien Ksaveras vėl Mykolo draugėje ir jo prašymu sugrįžta į tuos laikus, kai Medžiaušio parašytų tekstų labai laukdavo skaitytojai.

- Dabar mieste leidžiamas tik vienas laikraštis. Ar tiesa, kad anuomet buvo keli?

- Ne visai taip. Iki dvidešimt šeštųjų, o gal dvidešimt aštuntųjų, kai dar gimnazistas buvau, buvo keturiasdešimt ar net

daugiau. Tačiau jų gyvenimas buvo kaip drugelių – išeidavo vos keli numeriai. Neišsilaikydavo, o kitus uždarydavo. Pavyzdžiui, „Naujienos“ pavadinimą keitė gal trisdešimt kartų.

- O kodėl nebuvo vieno pagrindinio?

- Tai kad ir vienos organizacijos, kuri pajėgtų leisti visiems aktualų, nebuvo.

- Jūs „Įdomiam mūsų momentui“ rašėt?

- Taip. Tačiau ir jis kelis kartus persikrikštijo. Dvidešimt aštuntųjų pabaigoje prisistatė kaip „Momentas“, o trisdešimtųjų pradžioje buvo uždarytas. Nežinau, dėl kokių priežasčių, aš tuomet dar nedirbau. Tačiau tais pat metais, gal už poros mėnesių, vėl atgimė, jau kaip „Mūsų momentas“. O kai po metų vėl buvo uždarytas, pradėtas leisti kaip „Įdomus mūsų momentas“. Ir nuo trisdešimt šeštųjų buvo likęs vieninteliu miesto laikraščiu. Kaune baigęs studijas, jame ir pradėjau dirbti.

Medžiaušis į Mykolo klausimus atsakinėja daug negalvodamas. Į jo atmintį tos datos ir skaičiai įsirašę kaip svarbiausi gyvenimo įvykiai. Ksaveras prisipažįsta, kad buvo įsimylėjęs savo profesiją. Tačiau rašomi tekstai gerokai skyrėsi nuo šiandien laikraščiuose spausdinamų. Būtinai turėjo būti įdomu, netikėta. O jau kaip visa tai atrasti ir pateikti, *tavo bisnis*.

- Skučnovščina *, - kažkodėl rusišku žodžiu Ksaveras įvertina tarybinę spaudą.

Na taip, ne visi geru žodžiu atsiliepdavo ir apie tarpukario laikraštinkus. Juk įkyrus žmogus ne pats laukiamiausias. Tačiau tarp tų, kurie ir pripažino, ir vertino, buvo daug pačių įdomiausių miesto žmonių. Medžiaušis pamini knygyno savininką ir leidėją Liudviką Jakavičių-Lietuvanį, išspausdinusį „Karalienės Mikaldos pranašystes“ ir net šimtui metų skirtą kalendorių. Iš kolegų pats įdomiausias buvęs Bronius Buišas, be kita ko, fantastinių apsakymų kūrėjas. Talentingas, drąsus žmogus. Gal ir jo iniciatyva buvo paskelbtas konkursas šūkiui, kuris geriausiai propaguoję periodiką. Konkurso laimėjęs šūkis „Laukinis žmogus spaudos neskaito“ vėliau paplito visoje Lietuvoje. Tiesa, Kaune dažniausiai naudotas

* Nuobodybè (rus.).

kiek kitoks šūkis: „Tik laukiniai žmonės laikraščių neskaito“. Taip, ir Jovaras talkindavęs. Vieną posmą Ksaveras ir šiandien prisimenąs – apie Juškaus siuvelyklą: *Žėdnas ieško laimės tako. // Ne visiems vienodai sekas // Tenkint savo norus. // Ne kiekvienas tiesą žino, // Ne visi vilkėt mėgino // Drabužius padorius...*

- O kokią didžiausią sensaciją pavyko sužvejojot?

- Kad savininkas prapylė kortom savo fabriką. Tai buvo jau prieš pat okupaciją...

Kai po kurio laiko vėl į kabinetą užsuko Ksaveras, Mykolas prisiminė, ką buvo sakęs uošvis ir paklausė, ar tikrai, keturiasdešimtaisiais uždarius „Įdomų mūsų momentą“ ir įkūrus „Raudonąją vėliavą“, dirbo tame laikraštyje.

- Deja, taip, - liūdnai atsakė Medžiaušis. Matėsi, jog jam labai nepatiko tas klausimas. O paskui pridėjo:

- Tie aštuoni numeriai, kurie išėjo iki karo pradžios, tai, kas baisiausia nutiko mano gyvenime. Jei ne jie, būtų išvežę pas baltas meškas. Toks grasinimas buvo. O paskui daug metų teko gailėtis, kad neišvežė.

- O vokiečiai nepriekaištavo, kad Stalino saulę garbinot?

- Senas pažįstamas kolega Simas Miglinas pakvietė. Jis ir vokiečiams paaiškino, kad priverstas buvau. „Tėvynėj“, kurią paskui pervadino į „Tėviškę“, nors dalinai savo kaltę išpirkau. Tačiau didelės laimės ir tuomet nebuvo – raudoną okupantą pakeitė rudasis, ir tiek.

*

Šiandien Mykolas ceche vėl susitiko Ksaverą. Kažkodėl pas jį nebeužsuka. Žvilgterėjęs į jį nepasakytum, kad už šito žmogaus nugaros dvidešimt penkeri nelaisvės nuosavuose namuose metai, pagalvojo. Miesto spaudoje vis dažniau pasirodo jo straipsneliai apie socialistinio lenktyniavimo pirmūnus. Tai reiškia, kad tarybų valdžia jam atleido? Už ką toks dosnumas?

Kai kūrėsi Sąjūdis, Medžiaušis vis dar dirbo, bandė užsitarnauti pavėluotą pensiją. Kažkokiu būdu, tikrai ne Mykolo dėka, išaiškėjo

jo didžioji paslaptis. Buvo paprašytas viešai pasisakyti apie tai, kokią dramą jam teko išgyventi. Daugelio nuostabai Ksaveras atsisakė. Tarsi vėl kažko bijodamas, dėl kažko neužtikrintas.

Visai neseniai paaiškėjo, kad tą ketvirtį amžiaus ne dykai Ksaveras Medžiaušis po grindimis pratupėjo. Prieš mirtį patikimam žmogui įteikė nemažos apimties rankraštį. Lyg ir romaną, lyg ir dienoraštį. Regis, dar turėsime progą susipažinti su ypatinga išpažintimi.

Galgi nepaaiškės, kad, išėjęs iš rūsio, buvo parsidavęs velniui?

ROBINZONĖ IR KETVIRTADIENIS, arba TIESIOG KETVIRTADIENIS

Ketvirtą dieną Dievas nusprendė danguje sutverti šviesulius, kurie atskirtų dieną nuo nakties. Taip Jis sukūrė Saulę, Mėnulį ir žvaigždes.

Dievas tarė: „Tebūna šviesuliai dangaus skliaute dienai nuo nakties atskirti! Teženklina jie šventes, dienas ir metus, tebūna jie šviesuliai dangaus skliaute žemei apšviesti!“ Taip ir įvyko. Dievas padarė du didžiulius šviesulius: didesnįjį – dienai, mažesnįjį – nakčiai valdyti ir žvaigždes. Dievas sudėjo juos į dangaus skliautą šviesti žemei, valdyti dienai bei nakčiai ir šviesai nuo tamsos. Atėjo vakaras ir išaušo rytas, ketvirtoji diena“ (Pr. 1, 14-19).

Mūsų miestelyje jis atsirado apie šešiasdešimt ketvirtuosius, o gal šešiasdešimt penktaisiais praėjusio amžiaus metais. Naujasis partijos komiteto instruktorius buvo ne tik jaunas ir gražus, bet ir kažkiek moteriškas, labiau panašus į kunigėlį, ne į komunistą. Kai pirmą sykį buvo išplatintas skelbimas, kviečiantis į *ateistinį ketvirtadienį*, jau buvo pasigirdusios šnekos, kad šis jaunuolis dar visai neseniai studijavo Kunigų seminarijoje, o ir kilęs iš šventų vietų – iš Šiluvos. Kodėl taip apsivertė jo gyvenimas, be spėlionių daugiau niekas nieko ir nežinojo. O į pirmąjį vakarą kultūros namuose be jų, kuriems buvo privalu ateiti, smalsumo vedinos atėjo tik kelios

bobelės. Tačiau pakako ir jų, kad miestelyje būtų paskleista žinia – buvo įdomu.

Buęs seminaristas neatsitiktinai tokiems suėjimams pasirinko ketvirtadienį. Taip gudriai susiejo savo tikslus su Biblijoje aprašyta ketvirtąja diena, kad daugeliui tapo visiškai neaišku, kur yra pakviesti – į ateistų susirinkimą ar į Šventojo Rašto studijas. Užtat pravardė prilipo iškart – nuo tol tapo Ketvirtadieniu. Vardo ir pavardės tarsi nebūta.

Tiek profesorių miestelis dar nebuvo regėjęs. Net po porą kartais iš Vilniaus atvažiuodavo. Kai kunigystės išsižadėjęs Ragauskas savo tiesas dėstė, abejonių nebuvo, - bedievis, kad jį kur velniai. Bet kai chemijos profesorius Daukšas savo sodriu bosu aiškino ne visai su Dievuliu susijusius reikalus, buvo įdomu. Taip nejučia čia pradėjo lankytis ir sekmadienio Šv. Mišių bažnyčioje nepraleidžiantys, bent jau todėl, kad viešai turėtų galimybę užduoti tokius klausimus, į kuriuos ir profesoriams ne taip paprasta atsakyti. Kol Ketvirtadienis vieną gražų ketvirtadienį pasakė: „Prašom netrukdyti sveičiui“. Ir po to kitokių nuomonių neliko.

Tiesa, kai kartą į tribūną buvo pakviestas vienakojis, pristatytas kaip buęs buržuazinis nacionalistas, ne tik supratęs savo kaltę, bet ir nebetikintis Dievu, salėje kilo nemažas triukšmas. „Išdavikas!“, „Kiek partizanų pražudei?“, „Išgama!“ – atrodė, kad šitokius ir panašius žodžius tariantys miestelio žmonės ne tik nebeleis jam kalbėti, bet ir iš salės išeiti neleis. Ketvirtadienis bandė tildyti ir gražiuoju, ir piktuoju, tačiau situacija tik blogėjo. Baigėsi tuo, kad buvo iškviesta milicija, ir nemielą sveičią išlydėjo per užpakalines duris.

*

Ateistiniai ketvirtadieniai darėsi vis retesni, kai jų organizatorius tapo miestelio laikraščio redaktorium. Senasis prasigėrė, kartais net darbo kabinete už stalo užsnūdavo, ir partija nutarė, kad atėjo laikas permainoms.

Pirmieji krito trys seniausi darbuotojai. Porą priglaudė

muziejus, trečiasis nutarė išbandyti laimę Kaune. Pastarasis vėliau vis sakydavo, kad Ketvirtadieniui kada nors būtinai pastatys gerą butelį, nes, jei nebūtų išvaręs, taip ir nebūtų nieko pasiekęs. O pirmieji du taipogi nesiskundė gyvenimu – muziejuje saugotos senovinės monetos, vieną kitą pardavus, leido visai neblogai praleisti laiką.

Nors jau prieš atvykdamas į miestelį Ketvirtadienis buvo vedęs, savo žmonos viešumoje nerodė. Gal todėl, kad buvo gerokai vyresnė? O gal pati bijojo rodytis, kad pirštais neužbadytų už seminaristo suviliojimą? Buvo tokių spėlionių. Redakcijos vyrai kartais patraukdavo per dantį koleges, kurioms labai jau keistą dėmesį rodė jų naujasis šefas: tai į Vilnių kartu išvažiuodavo, tai sugrįžtančios kurios nors vykdavo pasitikti. Tiesa, kai redakcijoje pasirodė naujas veidas – iš „Žinijos“ draugijos perviliota labai simpatiška atsakingoji sekretorė, tokių tradicijų neliko. Užtat redaktorių, pasibaigus darbo dienai, naująją kolegę vis stengdavosi palydėti per parką iki namų. Jauna, nesugadinta mergina tokią globą, nieko blogo neįtardama, labai vertino, tuo labiau, kad buvo kalbama tik apie darbą. Situacija pasikeitė, kai pranešė apie būsimas vestuves. Ne tik išskirtinio dėmesio neliko, bet ir rašiniai pradėjo keliauti į šiukšlių dėžę. Ketvirtadienis darėsi vis rūstesnis, kol per gamybinį pasitarimą pažadėjo ją ir pastoviai išgėrinėjantį skyriaus vedėją atleisti. Vedėjas, išgirdęs tokią naujieną, kažkur valandai dingo, o sugrįžęs pasakė: „Tegu pabando“. „Saugume buvo“, - tyliai šnibžtelėjo bendradarbė, kuri toje įstaigoje taipogi turėjo artimų draugų. Ir pridėjo: „Jei *nežadi duot* Ketvirtadieniui, geriau išėik, nes tikrai suėš“.

Toji jauna mergina, pavadinkime ją Svajokle, nuo mokyklos suolo kliedėjo žurnalistika. Universitete studijavo lituanistiką, nes tais metais, kai stojo, nebuvo renkamas žurnalistų kursas. O įpusėjus mokslus, dekanas neleido pereiti į kitą specialybę. „Pabaigsi, daryk, ką panorėsi“, - sakė, ir jis buvo tūkstantį kartų teisus. Į redakciją, pakviesta Ketvirtadienio, nuėjo pilna šviesiausių svajonių, nors tiesioginis vadovas įspėjo: „Oi, verksi. Nežinai, į kokias žabangas eini“. Teisus jis buvo.

Atrodė, kad žemė po kojom išsprūdo, kai viena iš Ketvirtadienio favoričių atsisveikinant įteikė žvakę, atseit, kad kūrybinė ugnelė neužgestų. Tik po daugelio metų, tuomet, kai laikraščiai jau neberašė nei apie socialistinį lenktyniavimą, nei apie šviesią komunistinę ateitį, suprato, į kokią aplinką buvo patekusi. Tačiau iki šiol pergyvena, kad taip ir nepavyko išvykti į Leningradą studijuoti menotyros. „Ė, ne, - pasakė jai švietimo skyriuje, porą metų atidirbus mokykloje. – Be rekomendacijos iš saugumo komiteto – jokių šansų. Ar eisi prašyt?“ Nebandė, nes neabejojo, kad tuose bauginančiuose rūmuose paklaus: „Kodėl iš redakcijos išėjai?“ Na ir, be abejo, susisieks su Ketvirtadieniu. O ką šis pasakys, maždaug buvo aišku, nes, kai įsidarbino mokykloje, jau bandė apkalbėti, visa laimė, kad vedėjas pasirodė esąs žmogus.

*

Sovietmečiu laikraščio redaktorius buvo maždaug miestelio caras ir dievas. Panašiai kaip šiandien, nors dabar kai kuriais atvejais stipriau. Nes anų laikų cariuokas buvo labai priklausomas nuo partijos, kuri viską matė ir žinojo.

Ir kai Ketvirtadienis užtaisė vaiką tik ką Vilniaus universitetą baigusiai Natalijai, irgi pamatė. Na, gal ir nebūtų pamačiusi, jeigu toji energinga jaunoji specialistė ne pati būtų nuėjusi į partijos komitetą ir papasakojusi, kaip ant laikraščių komplektų redaktorius išdulkino, o paskui apsimetė, jog jis ne tik *nė prie ko*, bet dar ir nevaisingas. Tiesa, nors tokią pažymą komunistų partijos bosams pateikė, tai neišgelbėjo – partija nepatikėjo, kad ne jis būsimojo vaiko tėvas.

Redaktorius netikėtai atsidūrė psichiatrinėje, o Nataliją, kurios vieningai pradėjo bijoti (maža ką, su tokia nepajuokausi!), praminė Robinzone. Kai pilvas jai jau lipo ant nosies, Ketvirtadienį išleido iš ligoninės, tačiau į redakciją jis nebeužsuko. Redaktoriaus pareigos atiteko pavaduotojui.

Nuo tol Ketvirtadienį miestelyje yra matę vos keletą kartų. Ar iš tikrųjų jam su galva tapo negerai, sunku pasakyti, bet tai buvo jau ne tas žmogus. Jei kas bandė sveikintis, nepastebėdavo. Ėjo kažkaip keistai kraipydamas galvą ir taip žiūrėdamas priekin, tarsi matytų kiaurai. Žmonės kalbėjo, kad dabar Ketvirtadienis – tautodailininkas. Žmona, kurios niekam nerodė, jau seniai garsėjo kaip gintaro meistrė. Matyt, tokia išėitis buvo geriausia. Tačiau neteko girdėti, kad kam nors būtų pavykę praverti tos jų gintaro dirbtuvės duris.

O Robinzonės dukra tapo tikru tėvo paveikslu. Ne tik iš išvaizdos, bet ir savo charakteriu. Plius dar motinos charakteris prisidėjo. Mokykloje ne kiekvienas išdrįsdavo *ryžė* pavadinti. Tik Ketvirtadienis taip ir anapus iškeliaivo, nepripažinęs jos, net nesusitikęs. Prakeiktas už ateistinius ketvirtadienius, gal į senatvę ir susitaikė su Dievu, sunku pasakyti, nes labai jau keistas buvo jo priešmirtinis prašymas – pelenus išbarstyti Baltijos jūroje. Gal bijojo, kad žemė nepriims ar kad paminklas bus niekinamas? Dabar jau nepaklausi.

APIE TAI, KAS BUVO PO TO

Jaunatviškas senjoras Valerijonas Valskis klausosi per radiją diskusijos apie vaikų patyčias. „Dieve, Dieve“, - tyliai šnabžda lūpos, išgirdus, jog net iki savižudybės prieita. Nors šiais laikais jau apie viską gali išgirsti ir perskaityti, vis vien širdis ir protas sunkiai priima tokias naujienas.

Tie, kuriems vos dvidešimt su trupučiu, kaip jam anuomet, turbūt nepatikėtų, ką teko patirti praėjusio amžiaus aštuoniasdešimt septintaisiais, kai savo nelaimei paskelbė pradinuko tėvelio dienoraštį. Tuos kelis puslapius išdrįso išspausdinti jaunimo žurnalas, nors iki Atgimimo pradžios dar buvo likę daugiau kaip metai ir apie tokią problemą iki tol niekas viešai nei rašė, nei kalbėjo.

Ir prabėgus daugiau kaip trims dešimtmečiams atrodo tarsi vakar tai būtų įvykę. Iš tikrųjų tai, kas susiję su sūnaus patirtais pergyvenimais, užrašinėjo tik sau, net pats nežino, kodėl. Gal tikėdamasis, kad, viską patikėjus popieriui, ir problemų sumažės ar net visai nebeskaudės.

Jei kas sugražintų atgal, Valerijonas tikrai šito nepakartotų. Kai ryžosi savo užrašus išsiųsti, kelias naktis nemiegojo. O išsiuntęs jautėsi dar prasčiau. Kai jau buvo įsitikinęs, kad jo laišką išmetė į šiukšlių dėžę, atėjo atsakymas, dėkojantis už *informaciją apie mokyklose išisaknijusį psichologinį ir fizinį terorizmą silpnesnių mokslo draugų atžvilgiu*. Tą valdišką sakinį iki šiol atsimena. O dar

po kurio laiko ir korektūrinių atspaudų sulaukė. Buvo ir lydymasis raštelis: “Perskaitykite atidžiai, „pasverdamas“ kiekvieną faktą. Jeigu Švietimo ministerija susidomės, už netikslumus privalėsime atsakyti savo galva. Jeigu abejojate dėl kai kurių faktų tikslumo, negailestingai braukite tuos sakinius. O dabar palinkėkime vienas kitam kuo didžiausios sėkmės.”

Susidomėjo. Dar ir kaip. Dienoraščio aptarime dalyvavo visa miesto grietinėlė – partijos, vykdomojo, net saugumo tūzai, *draugė* iš Švietimo ministerijos, na ir pora žurnalo darbuotojų. Tiesa, salėje buvo ir nemažai visai nepažįstamų veidų. Ir visi kalbėjo, kalbėjo, kalbėjo... Kadangi niekas kalbėtojų neįpareigojo prisistatyti vardu pavarde, drąsa buvo ypatinga. Valerijonas Valskis iš tų šnekų įsidėmėjo tik tai, jog jis juodina tarybinio gyvenimo tikrovę ir tarybinę mokyklą. Ir dar kažkodėl įsiminė vienas iš šnekorių, regis, pasakęs per daug, nes vakaro organizatorių buvo nutildytas. O jis tik norėjo pasidžiaugti pradinių klasių mokytoja, kuri taip neįtiko Valskiui. Kalba ėjo apie tos mokytojos suorganizuotą kelių pedagogų ir aktyviausių tėvelių pasižmonėjimą *saugumiečių pirtelėje*. Kitkas tiesiog nebetilpo galvoje – tai truko beveik aštuonias valandas, baigėsi jau po vidurnakčio. Visa laimė, kad neįvyko infarktas.

Užtat įsidėmėjo išeinant jį kumštelėjusio nepažįstamojo žodžius: „Išves į Sibirą“.

*

Neišvežė, nes tais laikais jau nebevežė. Tiesa, šeimos gydytoja prisispyrusi kelis syk siūlė būtinai apsilankyti pas psichiatrą. O paskui pradėjo vengti, pamačiusi vis pereidavo į kitą gatvės pusę.

Labiausiai gaila buvo vienuolikmečio sūnaus, kitą rytą paklausiusio, ar tiesa nugalėjo. Visa laimė, kad mokėsi jau kitoje mokykloje.

Išlydėdamas pro duris, Valerijonas prisiminė, ką sūnus jam buvo pasakojęs, berods, antroje klasėje: „Kai aš buvau mažas, sapnavau mokyklą visai kitokią – gražų stalą, knygą paaukuotais kraštais, labai gražias gėles...“

- Viskas bus gerai, sūnau, - pasakė, pats tuo netikėdamas.

*

Prąėjus gerai savaitei po *apkalbų vakaro* (o kaip jį kitaip pavadinti?), Valerijonas sėdo prie laiško, skirto žurnalo darbuotojams, pakviestiems į publikacijos aptarimą.

Tą laišką išsaugojo. Šiandien pirmą sykį po tiek metų susirado voka, ant kurio užrašyta „Juodasis archyvas“. Niekada jo po parašymo dar nebuvo lietęs, todėl šiek tiek jaudinasi.

Ką gi tame laiške rašė neeilinius išbandymus patyręs Valerijonas Valskis?

Taip sunku dar nebuvo. Nesitikėjau, kad būsiu pribaigtas, operuojant ne faktais, o gudrumu, klausta, mokėjimu išnaudoti situaciją, pagaliau pasiruošimu, vadovaujant tituluotiems patarėjams. Kažko panašaus tikėjaisi, bet tokios veidmainystės – ne.

Atsakyti į visas kalbas ekspromtu nebuvau pajėgus. Buvau pernelyg priblokštas. Labiausiai gailiuosi, kad nekilo mintis apibendrinant peržvelgti savo dienoraštį kartu su išgirstais komentarais. Ar daug dienoraščio puslapių buvo „išbraukta“? Toli gražu. Paprasčiausiai jie „pradingo“ tarp bjaurasties, su dienoraščiu ir straipsniu nesusijusių šmeižtų, išsigalvojimų. Tačiau svarbiausia – dienoraščio pagrindas – liko neužginčytas, nors niekas šito ir nekonstatavo. Pokalbio organizatoriams nenaudinga buvo šitai konstatuoti.

Po tokio vakaro derėtų išklausti ir antrąją pusę, šįkart mane. Juk taip gražiai, netgi lotyniškai, apie tai buvo priminta vakare.

Labiausiai nepatogios dienoraščio vietos išvis nebuvo įrodinėjamos. Mušeikoms jokio dėmesio. Mokytojos ir direktoriaus klaidoms – taipogi. Vienintelis kaltininkas – publikacijos autorius, apjuodinęs tarybinę mokyklą, kurioje nėra ir negali būti vaikų patyčių ir mokytojų, žlugdančių kūrybiškumą.

Įsismaginta iki to, kad penketais ir ketvertais besimokantis

vaikas, kurį po pirmosios klasės siūlė kelti į ketvirtąją, ir tai lyg tarp kitko buvo pripažinta vakare, sulygintas net su Maugliu. Gaila, kad mokytoja taip toli buvo nuo vaiko vidinio pasaulio, kad supratimo neturi, ką vaikų gyvenime reiškia fantazavimas.

Sunku tikriausiai kurį laiką bus gyventi mūsų mieste toms dviems mokytojoms bei muzikos mokyklos, kurioje fortepijono klasę lanko sūnus, specialybės dėstytojui, pasiryžusiems tiesai. Vaikui jie visam gyvenimui išliks Pirmaisiais mokytojais, kaip ir dabartinė auklėtoja naujoje mokykloje.

Kiek daug laimės tas vakaras suteikė tiems, kurie jos nenusipelnė. Gyventi po šito nesinori.

Kokią baisią nelaimę užtraukiau savo šeimai, paskelbdamas sąžiningai rašyto dienoraščio ištraukas, paskelbdamas tiesą. Be abejo, teisus šį tekstą spaudai ruošęs Kolega, teigdamas, jog dienoraščius anglų pavyzdžiu reikia skelbti po penkiasdešimties ir daugiau metų.

Belieka šitas gaudžias mintis užbaigti ištrauka iš rudenį, kai buvo ruošiamas rankraštis, rašyto laiško: „Naivu būtų tikėtis iš rašinio antiherojų kilnumo autoriaus adresu (jie tai įrodė vaiko atžvilgiu). Todėl gerai suvokiu, jog publikacija man gali suteikti ir nemažai nesmagumų, gal net šmeižto. Tikiuosi, jog juodesniu netapsiu, nebent vieną kitą žilą plauką įgysiu.“

*

Atsakymas kiek apramino. Su juo Valerijonui atsiuntė ir mokytojos iš Kauno laišką. Vieną tų, kurie atkeliavo į redakciją po karštojo straipsnio.

„Manau, kad toks laiškas Tau ir įdomus, ir reikalingas – kaip vienminčių, bendro rūpesčio apsėstųjų pritarimas, - rašė Regimantas. – Kiti laiškai yra pas vyriausiąjį – galėsime Tave su jais supažindinti po to, kai paruošime visus sumanytus straipsnius – kaip Tavo minčių tęsinius.

Drąsos Tau užteks, todėl saugok sveikatą. Ir – kaip sakiau žodžiu – būk lankstesnis, išmok matyti žmoguje bent krislelį gerumo,

patikėk, kad galima pasitaisyti net padarius ir mirtinas nuodėmes... Tai nėra krikščioniškų tiesų pakartojimas, o per tūkstančius metų patikrintų vertybių saugojimas. Būk išmintingas ir neišikalbėk, jog redakcija nori ant Tavo iškilnios kaktos uždėti erškėčius.“

„Perskaičiau ir nesuvokiu – kas tai. Tiesa? – tai mokytojos iš Kauno laiško eilutės. – Mane krečia drebulys, kažkoks nesuprantamai vidinis. Negi tai tiesa? Tai kodėl toks nusižeminęs P. S.: „Jei Švietimo ministerija pageidaus, mokyklos pavadinimą nurodysime““?

Šiandieną man nevykęs vakaras. Per televiziją žiūrėjau filmą „Brangusis Edisonas“. O dabar dar ir Jūsų straipsnis su tuo nevykusi P. S.

Atskleistas blogis nebeturi tos jėgos. Nutylėtas, iki galo nepasakytas tiesos žodis pateisina blogį.

Linkiu Jums drąsesnės plunksnos, nesidairant į aukštesnes instancijas. Jūs rašote visiems mums.“

*

Tačiau patys didžiausi rūpesčiai, susiję su dienoraščiu, buvo užgriuvę ant Valerijono žmonos, anksčiau dirbusios rajono mokykloje. Nenumatydama bėdos, pasirinko vieną iš trijų pasiūlytų miesto mokyklų, kuri arčiausiai namų, tačiau kurioje darbas tik metams. Kai iš dekretinių sugrįžo ankstesnė mokytoja, Švietimo skyriuje jau buvo pamiršę pažadą, kad nebus jokių problemų.

- Jūs – ne mūsų žmogus, - pasakė. – Savų neturim kur dėti.

Po to nelemto vakaro maždaug šito ir buvo galima laukti.

Bandymai įsidarbinti nuo rudens pradedančioje dirbti naujoje mokykloje taipogi nežadėjo nieko gero. Tiesa, iš pradžių viskas buvo gerai, direktorius net pasidžiaugė, kad turės Vilniaus universitetą baigusią lituanistę. Tačiau situacija netrukus pasikeitė. Kito susitikimo metu tiesiai paklausė, ar vyras neturėjo su miesto vadovais kokių nors konfliktų. Galiausiai pasakė galįs duoti tik pusę krūvio, nes jau turįs kitą lituanistę. Neslėpė, jog būta anoniminių skambučių, vienas net Vilnių pasiekęs. O ir *miestas* nerekomendavęs priimti.

O paskui prasidėjo tikrinimų maratonas. Ko verta mokytoja, bandė įsitikinti ne bet kas, o pati Švietimo skyriaus vedėja. Jėgos buvo nelygios. Į savo nedorus sumanymus įtraukiant net vaikus.

*

Neseniai buvusią Švietimo skyriaus vedėją Valskiai susitiko prekybos centre. Buvo gerokai nustebę, kad jiems kažkokia moteris šypsosi, linkčioja, lyg ir užkalbinti bando. Kai suprato, kas ji, šiurpas nupurtė.

Vėl nejučia viskas sugrįžo atgal. Priešui nelinkėtų to, ką teko patirti. Tačiau atėjus naujiems laikams nurijo skriaudą, pasistengė užmiršti tai, ką patyrė, kai *apjuodino tarybinę mokyklą*. Turbūt tie, kurie bandė išpurvinti, suniekinti, tikėjosi, jog ir jiems bus atsilyginta tuo pačiu. Valerijonas džiaugiasi, kad taip neatsitiko. Ir *mokyklos su sustiprintu chuliganizmu* (taip ją savo dienoraštyje buvo įvardijęs Valskis) direktorius, ir Švietimo skyriaus vedėja iki pensijos išsaugojo kėdes. Ar ant jų sėdėjusiems *tie įvykiai* buvo pamoka, sunku pasakyti. Valerijonas Valskis linkęs tikėti, jog taip.

ŽMOGUS, KURIS PASAKĖ

Kai prisimenu savo buvusį mokytoją Varkalį, visada pagalvoju, kad jo gyvenimas nutrūko pernelyg anksti. O pirmiausia todėl, kad Atgimimas viską apvertė aukštyn kojomis.

Niekada negalvoju, kad jis taps *idėjiniu*. Ir ne bet koku, o iki plaukų šaknelių. Niekai nesisekė pamiršti jo, tuometinio klasės auklėtojo, nevaikiško pokalbio su tik ką aštuntos klasės baigimo pažymėjimą gavusiu penkiolikmečiu. Tas pokalbis buvo ilgam sumaišęs protą. Mokytojas man, tris metus pirmininkavusiam pionierių draugovei, taigi beveik užsigimusiam komunistui, kuriam knygos apie tarybinius partizanus ir apie bolševikinę revoliuciją buvo kaip davatkai maldaknygė, pasakė nei šį, nei tą:

- Esi gabus, ir toliau taip mokykis. Tačiau pasistenk būti kuo toliau nuo politikos.

Auklėtojas buvo kiek išgėręs, ir tie žodžiai pasakyti niekam daugiau negirdint. Niekada jų niekam ir nepersakiau, net namuose. Iš miesto į rajono aštuonmetę atvažiuojantis rusų kalbos mokytojas buvo vienas tų, kuriuo norėjosi sekti. Vyriškas, iš kitų išsiskiriantis net kalbėjimo maniera. Visada atrodė pats tikriausias. Ypač, kai užeidavo kalba ne apie jo dėstomą dalyką, bet apie pačius žemiškiausius, kartais ir labai netikėtus reikalus. Kitų mokytojų drovėdavomės klausti to, ko iš tikrųjų privalėjome klausti tėvų ar bent vyresniųjų brolių.

Pavyzdžiui:

- Kodėl suaugusiems atrodo, kad *tai* suprasti esi per mažas?
- Kaip elgtis, kai tėvai ar mokytojai sako netiesą?
- Aiškinate, kad Dievo nėra, o kodėl tiek daug žmonių meldžiasi ir nelaimėje šaukiasi Dievo?

Tiesa, ir auklėtojo atsakymai ne visada būdavo tokie, kokių tikėjomės. Tačiau tik po daugelio metų tapo aišku, kodėl. O tuomet visi kaip vienas žinijom tik tai, kad kai kurių klausimų neturi būti – tėvai ne viena proga įspėjo, jog apie politiką niekada ir niekur, niekada ir niekur..

O kodėl auklėtojas man anksčiau nieko panašaus nekalbėjo? Buvo per anksti? Gal. Bet ir penkiolikmečiui kažin ar panaši *rekomendacija* – tai, su kuo dera išlydėti į mokyklą, kuri nuo rudens laukė mieste?

Tiesa, kodėl reikia vengti politikos, auklėtojas taip ir nepaaiškino. Gal ir būtų dar ką pasakęs, bet kažkas priėjo ir tą vakarą daugiau nebuvo progos pasilikti dvišes.

*

Jau buvau diplomuotas specialistas, kai, grįžęs į gimtuosius kraštus, išgirdau naujojo miesto komunistų partijos komiteto trečiojo sekretoriaus pavardę. Varkalys. Pavardė kaip pavardė, Žemaitijoje gan populiarė. Kolegos kalbėjo, kad ir jiems naujasis lyderis visiškai negirdėtas. „Negali būt“, - pasakiau sau, kai šalia tos pavardės dar ir vardas buvo ištartas. Kazimieru Varkaliu vadino ir mano buvusį auklėtoją.

Laikas ėjo ir naujojo sekretoriaus vardas vis dažniau buvo minimas spaudoje. Dažniausiai informacijose, susijusiose su kultūra ir švietimu. Dabar tiksliai nepamenu situacijos, dėl kurios užsirašiau pas jį į priėmimą. Kad tai nebuvo mirtinai svarbus reikalas man, ne komunistui, esu garantuotas, kitaip nebūčiau pamiršęs. Gerai žinau tik tai, kad tokiam žygiui paskatino kažkas iš bičiulių, žinojusių, jog Varkalys – buvęs auklėtojas, taigi buvo reali viltis, kad padės.

Kiek pamenu, ir padėjo, nors man toji problema nebuvo svarbi. Tiesiog buvo smalsu po gero dešimtmečio vėl sutikti žmogų,

kuriuo kažkada svajojau sekti ir kuris tam tikra prasme apsaugojo nuo karjeristo likimo.

Tik kodėl pats mokytojas, prieštaraudamas sau, tapo politiku? Nebuvau užtikrintas, kad atsakys į panašų klausimą, jei išdrįsiu užduoti, bet toks tikslas irgi buvo.

- Norėčiau pakalbėt, kaip su buvusiu mokytoju, - pasisveikinęs tariau, tačiau iškart buvau *musodintas*:

- Teks kalbėti kaip su sekretorium.

Pirmą akimirką pagalvojau – nepažino, todėl ir atsakymas toks, kaip ir nieko gero nelinkintis. Tačiau netrukus paaiškėjo – ne tik prisimena, bet ir vardo nepamiršo.

Po vizito tuose raudonuose rūmuose padariau keletą išvadų: Kazimieras Varkalys jau ne tas žmogus, kurį kažkada pažinojau; šiandien tokių žodžių, kokie man buvo lemtingi, tikrai neištartų; o ir tikriausiai jų neprisimena. Be abejo, jų nepriminiau, ne savižudis.

*

„Katalikų bažnyčios kronikoje“, kurią kartkartėm turėjau progą pavartyti buvusio klasioko Alberto Žvirblio dėka, perskaičiau informaciją apie kunigų persekiojimą, o netikėčiausia buvo joje išvysti persekiotojo pavardę. Tai buvo komunistų sekretorius Varkalys.

Partijai buvo užkliuvusi ir turgavietės centre anuomet stovėjusio medinio knygyno darbuotoja, vis mėgdavusi kartoti: „*Česnyj čieloviek politikoj nie zanimajetsa*“ *. Tik kad ir ji pati buvo nešvari – pačiam teko ne sykį permokėti už perkamą knygą.

Į partiją nestojau – nekvietė, o jei būtų pakvietę, būčiau atsisakęs. Todėl ir praėjus penkmečiui po instituto baigimo tebebuvo eilinis. Net kai į pensiją išlydėjom vyriausiąjį inžinierių, naujuoju lyderiu pakrikštijo vos vakarinį technikumą sugebėjusį baigti, mat jis buvo *člienas* **, kaip juokaudavo kolegos.

- Jis – partinis, - nežinantį įspėdavo bendradarbis, sutalpindamas į tą pasakymą gerokai daugiau nei pasakytą.

* Sąžiningas žmogus politika neužiima (rus.).

** Narys (rus.; dviprasmiškas žodis).

Nereikėjo būti labai supratingu, kad suvoktum, ką tas žodis reiškia, nes veidmainiauti tarybų valdžia mokė vos ne nuo kūdikystės.

Kartais pagalvodavau: kiek nedaug jaunam žmogui reikia, kad pasikeistų. Kai *raudono turinio* knygas pakeitė visai kitokia lektūra, namiškiai tai suprato, kaip mano atėjimą į protą. Aišku, jie buvo teisūs, tačiau nė nenutuokė, kieno dėka tai įvyko.

O kai jau tapau savarankišku ir vis išsisukdavau nuo dalyvavimo gegužės pirmosios ar spalio „švenčių“ demonstracijose, kadru skyriaus inspektorė vis papriekaištaudavo. Kol vieną dieną pasikvietė direktorius ir paklausė: „Kodėl?“ O neišgirdęs įtikinamo atsakymo, paprašė ateityje *būti kartu su visais*. Nes tų, kurie nedalyvauja, pavardes kadru skyrius privalo pateikti saugumui ir miesto partijos komitetui.

*

Iki Atgimimo buvo likę turbūt dar apie porą metų. Kazimieras Varkalys, matyt, kažkuo neįtiko partijos bosams, ir po eilinio plenumo jo jau nebuvo tarp išrinktųjų. Netrukus netikėtai susitikome gatvėje. Būčiau nepažinęs, jei nebūtų užkalbinęs. Priešais stovėjo milicijos papulkininkio uniformą vilkintis vyriškis. Pasirodo, dabar jis – milicijos skyriaus komunistų sekretorius. Ne, jokių atvirumų nebuvo, tiesiog pasiteiravo, kaip sekasi, kas naujo. Beveik akivaizdžiai matėsi, kad jaučiasi nekaip – naujosios pareigos nieko gero nežadėjo, tai jau buvo pralaimėjimas.

Prasidėjęs Sąjūdis savo mitinguose viešai priminė ir Varkalio nuodėmes. Buvo reikalaujama ir iš naujaujų pareigų atsistatydinti.

Jau vėl nepriklausomos Lietuvos laikais jis darbavosi kelių policijos skyriuje, kaip eilinis raštininkas. Tokia tyli vargo pelė. Niekam neužkliūnanti, nieko nereiškianti. Kai pažįstamas žurnalistas bandė iš jo, buvusio sekretoriaus, gauti interviu *apie tuos baisius sovietinius laikus*, kategoriškai atsisakė. Paaiškino negudraudamas, labai paprastai: „Kad labai jau gerai buvo“.

*

Paskutinį kartą atsitiktinai susitikome ligoninėje, prie populiaraus chirurgo durų. Buvo labai pasikeitęs.

- Šiandien išrašo. Skrandį išpjovė, - liūdnai ištarė. - O žmona su šokėjais į Vilnių išvažiavo, - dar liūdniau pasiguodė.

Net nežinojau, ką sakyti. Sutrikęs kažką nerišlaus murmtelėjau. Naujiena buvo baisi. O prisipažinimas ištartas taip, tarsi kalba eitu visai apie ką kita. Apie šitą žmogų niekada blogai negalvojau. Net tada, kai susilaukė visuotinio apspjaudymo. Jis man buvo ir liko mokytoju. Gerą linkinčiu mokytoju.

- Gerai, Arvydai, kad nelindai į politiką, - atsisveikinant netikėtai ištarė. – Dabar gali normaliu žmogum jaustis.

Chirurgo kabinete pasiteiravau, kokios buvusio mokytojo ir komunistų sekretoriaus sveikatos prognozės. Truputį patylėjęs daktaras atsakė:

- Gyvens.

Kazimieras Varkalys iš šio pasaulio išėjo po poros savaičių.

PIKTOJI DVASIA

Kai kas nors pamini Elės Dargėlienės pavardę, Tautvydui ir jo antrajai pusei Inesai atmintyje visų pirma iškyla pirmasis susitikimas su šia moterimi. Jos šeima gavo butą tame pačiame name, ir Elės aktyvus noras artimiau susipažinti nesukėlė jokių įtarimų.

Tąsyk ji užsuko trumpam, be jokios progos. Besikalbant darbo kambaryje viešnia tarsi tarp kitko kojospėda kilstelėjo kilimo kraštelį. Tas jos veiksmas pasirodė toks keistas ir toks tobulas, kad Inesa net sakinių viduryje žodžio nutraukė. Tačiau tuoj pat pratęsė, pasistengdama apsimesti, jog nieko neįvyko.

Jei dabar tokia situacija pasikartotų, be abejo, viešnios būtų paklausta:

- Gal kas nukrito?

Arba (pusiau juokais):

- Šiukšlių po kilimu nelaikome.

Galgi nors kažkiek toji viešnia būtų buvus sugėdinta? Nors kažin. Jai jau tada, anais tolimais laikais, į kraują buvo įaugę visur ieškoti *kažko tokio*, apie ką būtų galima papasakoti vienokioje ar kitokioje kompanijoje ar tiesiog pirmam sutiktam pažįstamam, bendradarbiui. O laukiant to kažko moters akys tarsi užsidegdavo. Nekantrumas būdavo beveik fiziškai matomas.

Tautvydo šeima tik tos kaimynės dėka sužinojo, kad pasaulyje egzistuoja tokie baisūs dalykai, kaip apkalbos, gandai, klasta. Iš pradžių atrodė, jog tai tiesiog naujienos, kurių nespausdina tarybiniai

laikraščiai. Tačiau tik iš pradžių. Inesai tai kainavo ne vieną ašarą.

Įdomiausia, kad toji moteris – medicinos sesuo. Rentgenologė. Žmogus, kuris turėtų žinoti, ką reiškia kitam žmogui – artimui ar nelabai – daryti bloga. Ir ne bet kokią blogį, bet pilną intrigu, išsigalvojimo.

Inesa, po pirmųjų kaimynės vizitų pajutusi kažką negero, stengėsi daugiau nieko neprasitarti nei apie save, nei apie artimuosius, net menkiausios, kad ir įdomios smulkmenos nepasakoti apie pažįstamus. Be to, taip buvo išauklėta: jos šeimoje pokalbių temos sukosi visai apie kitką – knygas, teatrą, kūrybą.

Tačiau Elė darėsi vis įkyresnė, atkaklesnė. Po jos vizitų, kurių kiek įmanydama vengdavo, pajuto keistus kaimynių žvilgsnius. Kol vieną dieną gatvėje sustabdė kaimynė iš gretimos laiptinės ir pasakė:

- Nebeįsileisk tos piktosios dvasios į namus. Šmeižia ji jus. Visokių nesąmonių prisigalvoja... Apie visus viską žino. Kaip koks rentgenas. O poliklinikoje jos bijo kaip maro...

O kai net iki Inesos darbovietės nukeliavo gandas, neva ji nepadėjusi gimdančiai kaimynei, moteris nesunkiai suvokė, kieno kūryba toji informacija. Nes iš tikrųjų nei tokios gimdyvės jų daugiabutyje nebuvo, nei tokios pagalbos kam reikėjo.

Nieko niekam neaiškindama Inesa daugiau Dargėlienei neatidarė durų, o susitikusi pasistengė mandagiai linktelti ir praeiti pro šalį. Toji vis vien bandė kalbinti, bet Inesa išdrįso pasakyti: „Mes daugiau neturim apie ką kalbėti“.

Kad pataikė kaip pirštu į dangų, suprato nuėjusi pieno į šalia jų mikrorajono esančią kaimo gyvenvietę. Savo mažyliams pieno čia ateidavo bent kelios jaunos šeimos.

- Jums pieno nebebus, - pasakė karvę laikiusi moteris, nuo kurios kiemo vartų su litru, pripildytu pieno, tik ką nuėjo keistai besišypsanti Elė.

- Karvutė užtrūko?

- Kam užtrūko, o kam ir ne... – atsakymas buvo mįslingas, tačiau nesunkiai įspėjamas.

O netrukus po to verkdamas į butą sugrįžo keturmetis sūnus.

- Teta Elė liepė eiti kuo toliau nuo smėlio dėžės. O jei neisiu, sakė, bus blogai. Ir kieme liepė nesirodyti...

Ne, tai ne. Nejaugi pradėsi kariauti? Pasistengė kuo dažniau likti nepastebimais.

Ilgainiui patirtieji pergyvenimai tarsi pasimiršo.

Tiesa, Elei gerbėjų vis dėlto netrūko. Nereta situacija: trys, o kartais keturios kaimynės, sustojusios prieš namą, rimtais veidais klausosi jos naujienų. Tik tame name negyvenančiam galėjo atrodyti, jog tai ideali bendrystė. Iš tikrųjų ji iš baimės būti negražiai apkalbėtam, išskirtam. Inesai vis tiek darydavosi liūdna, kad kaimynės, tos pačios, su kuriomis susitikus akis į akį, gražiausiai bendrauja, o kai jos tokiam būrelyje, praeinant pro šalį, apsimeta, jog nemato ir neatsako į pasisveikinimą. Na taip, nenoras patekti į viską matančios Elės nemalonę lyg ir suprantamas. „Bet ar po to žmogus gali save laikyti padoriu?“ – ne sykį yra pagalvojusi Inesa.

Dar sykį *tai* priminė nelaimė. Po patirtos avarijos prireikė ilgoko gydymo ligoninėje. Sugrįžus į namus ir Inesai kopiant laiptais, priešais išdygo Elė Dargėlienė. Regis, neatsitiktinai, nes nėra to, ko ji nematytų pro savo langą. Į sunkiai ramentus valdančią kaimynę toji spoksojo tokiomis laimingomis akimis, taip išsiėpusi, jog atrodė, kad viduržiemį prasidėjo Velykos.

*

Ir Tautvydui, ir Inesai toji istorija gerokai pakoregavo santykius tarp bendradarbių, pažįstamų. Abu, patys to net neįsąsądami, darėsi vis atsargesni, apgalvojantys, kada ką galima sakyti, o kada verčiau nutylėti. Kad be reikalo vėl nepatektų į keblią situaciją.

Visiškai atviri buvo jau tik vienas kitam.

Prie kavos puodelio ar vyno taurės kartais pajuokaudavo, jog ir *piktoji dvasia* atnešė į jų gyvenimą ne tik blogį. Atsidūrę situacijoje, kai lengva prasitarti apie tokius dalykus, kuriuos būtų geriau nutylėti, nejučia, lyg kokį saugiklį, vis prisimindavo nemažai pergyvenimų sukėlusią kaimynę.

Ačiū Dievui, toji kaimynė jau negyvena šalia – sugrįžo į

tėvų namus. O butą paliko sūnui. Lyg ir padorus žmogus, bent jau tos išskirtinės motinos ydos, regis, nepaveldėjo. Pats sūnų augina, žmona – simpatiška kaimynystėje esančios gimnazijos mokytoja. Susitikę visada maloniai pasisveikina. Ne, artimesnių santykių nesiekia, gink Dieve. Buvusios kaimynės palikimas lyg koks juodas šleifas išmokė ne atvirauti su šalia gyvenančiais.

Elė Dargėlienė jau nedirba poliklinikoje. Žinodami jos silpnybę daug kas su baime peržengdavo rentgeno kabinetą. „O jeigu?..“ Rentgenas toks daiktas, su kurio pagalba gali žmogui ir ligą įvaryti. O gal ir ne? Tačiau kai nepasitiki, visko prisigalvoji.

Kad ir bendradarbiai jos bijojo, papasakojo Tautvydui šeimos gydytojas. Taip visiems buvo nusibodusios Dargėlienės *naujienos*, kad pati geriausia naujiena buvo *piktosios dvasios* išlydėjimas į pensiją.

DIEN POBIEDY *

Išgirdus šitą dainą, Petruį Ilgūnui pirmiausia atmintyje iškyla vieną gegužės devintąją prie Šiaulių centrinio pašto matytas vaizdelis: ant paskutinio laiptelio į pastatą, šalia taksofono su telefono rageliu rankoje susmukęs papulkininkis paradine Sovietų sąjungos karininko uniforma. Tai būtų kaip ir nieko tokio, vis dėlto *šventė*. Tačiau tas raudonžvaigždis dar ir apsisisiojęs.

- Tfu, kad tave kur, - spjaudėsi grįžtantis iš parduotuvės senelis.

- Visai sarmatą prarado, - net pati išsigando, garsiai ištarusi pro šalį einanti moteris.

- O ar ją kada nors turėjo? – lyg praeivės, lyg savęs pasiteiravo iš paskos einanti iš matymo pažįstama.

Pro šalį ėjo žmonės, daug žmonių, ir kiekvienas praeivis matė tai, kas nelabai derėjo su iš garsiakalbių sklindančia populiaria melodija. Kaip ilgai tas karininkas ten ilsėjosi, sunku pasakyti, nes niekas nediršo, o gal ir nenorėjo jo žadinti. O grįžę į savo namus, ne vienas prisiminė, ką tokie kaip šis atnešė į mūsų gimtąją žemę.

Visai netoli nuo tos vietos, bažnyčios prieigose pokaryje daug kartų *prieš paskutinę kelionę* ilsėjosi partizanų kūnai. Išbadytom akim, specialiai atsagstytais klynais, basi. Budrios raudonžvaigždžių akys sekė, kas ilgėliau stabtels, gal net gėlę padės – pagal lietuvišką paprotį privalu tai padaryti per šermenis. Tik kad tos šermenys nežmoniškos, ir laidotuvių nebus. Na ne, žemei tuos

* Pergalės diena (rus.).

nelaiminguosius atiduodavo, tačiau ne taip, kaip dera, ir ne kapinėse, o ten, kur *ypatingoji valdžia* nusprendavo – kad niekas kapo vietos nesužinotų...

Petras irgi kurį laiką maišėsi tarp raudonžvaigždžių, tiesa, jau pensininkų. Jį, jauną inžinierių, sugrįžusį iš kariuomenės, fabriko valdžia įpareigojo tvarkyti ir su civiline gynyba susijusius reikalus. Bandė atsisakyti, bet nepavyko.

- Galvojau, kad dailininkas už priedą prie algos su tomis pareigomis susitvarkys, kad nereikės naujo žmogaus, - aiškino direktorius. – Kur tau? Popieriai visuose kampuose mėtosi. Kad juose nieko slapto nėra, ir durniui aišku. Bet tikrintojas, tai pamatęs, pašiorpo.

Nors susirinko tuos popierius, tačiau dar kelis mėnesius kolega dailininkas vis vieną kitą, giliau pasislėpusį, atnešdavo. Ypač, kai būdavo pagiringas. Įteikdavo iškilmingai, prieš tai ore palaikydamas dviem pirštais, vis pajuokaudamas. Nejaugi pyksi, - vis dėlto karikatūrų meistras.

- Tik niekam nesakyk... – žvengdavo Leonidas. – Išveš. Ir mane, ir tave.

Petras – žmogus tvarkingas, ir civilinės gynybos popieriai atsidūrė ten, kur jiems priklauso – segtuvuose. Į juos gulė ir dar naujesni, atkeliaujantys iš miesto ir iš Vilniaus. Tik spėk atsakinėti, tik spėk meluoti, kas nuveikta organizuojant įvairias formutes, kurios karo metu apsaugos nuo priešo ir net jį atrems.

Nemielos jam buvo tos papildomos pareigos, kurias kiek pajavairindavo kartą per mėnesį vykstantys užsiėmimai miesto štabe. Ten susirinkdavo atsargos karininkai, perkrikštyti į civilinės gynybos štabo viršininkus. Tarp jų buvo tik du lietuviai – be Petro dar Jonas Tvirbutas, kaip ir jis į armiją iš politechnikos instituto išvežtas metams ir grįžęs su dviem žvaigždutėmis. Abiems atsargos leitenantams nemažai šypsenuų sukeldavo ten vykstantys debatai, kartais vos neužsibaigiantys muštynėmis. Pirmą kartą čia patekusiam galėjo atrodyti, jog sprendžiami vos ne valstybinės reikšmės dalykai, o iš tikrųjų... Dažniausiai konfliktas kildavo tarp rusų ir ukrainiečių,

o ginčai užsibaigdavo tradiciškai:

- Ach ty, jobanyj chachol!

- Kacapy proklyatyje!

Labai negražiai vieni kitus išvadindavo, ne taip paprasta tiksliai tuos žodžius išversti į lietuvių kalbą, gal ir nebūtina, jei jų reikšmę sužinosim, dvasiškai turtingesniais tikrai netapsim. O tie lietuviai nelabai suprasdavo, iš kur tas baisus pyktis – juk ir vieni, ir kiti – slavai.

*

Šiais laikais jau daug esame girdėję apie tai, kuo Rusija yra nusikaltusi Ukrainai, ypač tais metais, kai derlingą žemę buvo nukloję milijonai iš bado mirusių žmonių. Anuomet tokia informacija viešai nebuvo prieinama. Be abejo, tie, kurie vienas kitą koneveikė, žinojo, kas kam ir kiek skolingi.

Ir Petras su Jonu kartą yra gerokai suezinę atsargos raudonžvaigždžius. Jei taip anksčiau, nebūtų išdrįsę, bet buvo jau prasidėjęs Atgimimas ir populiariausias ruselių keiksmažodis buvo ne bet koks, o *Čtob tiebia Sajūdis...* ** Pastarajame žodyje akcentuojant antrąjį skiemenį. Užėjus aštriai šnekai apie imperialistus, agresorius ir panašius priešus, Jonas ėmė ir pasakė:

- Kodėl turim bijoti amerikonų? Jeigu jie užpuls, gyvensim kaip Amerikoj...

Tokių siaubo pilnų akių patalpoje, kurioje vyko mokymai, dar niekas nebuvo matęs. Joną neseniai buvo aplankę giminės iš užatlantės, iš susitikimo su jais Vilniuje grįžo neatpažįstamas. Tais dailiais rūbais ir į mokymus atėjo, priversdamas klausinėti: *Otkuda eto u tiebia?* ***

Žinoma, jei toks klausimas apie amerikonus būtų užduotas bent metais anksčiau, liūdnai Jonui būtų pasibaigę. O tuomet jau viskas vertėsi aukštyn kojom.

Tiesa, ir anais laikais Petras su Jonu iš raudonžvaigždžių yra išgirdę vieną kitą atviresnį žodį. Kai kartą per metus vykdavo

** Kad tave Sajūdis (rus.).

*** Iš kur tai pas tave? (rus.).

baigiamieji mokymai, jie užsibaigdavo linksmąja dalimi. Ypač įsiminė vienas: *Vojievaly? Vojievali. Pobiedili? Pobiedili. A što jiest? Ni chu... nietu.* ****

*

Šiandien radijas ir televizija primena, kad praėjo penkeri metai, kai okupuotas Krymas. Prieš keletą metų Petras vis dar susitikdavo mieste vieną kitą buvusį karininką, kurie ne taip seniai aštriai diskutuodavo, kaip reikės atremti agresorių. Didžioji dauguma jų, atkūrus Nepriklausomybę, sugrįžo į Rusiją. Liko tie, kurie iš giminių ir pažįstamų gerai žinojo, kas toje plačiojoje tėvynėje laukia: net pulkininkai, išėję į atsargą, devyniasdešimtaisiais neturėjo galimybės įsikurti normaliame bute. Ne vienas buvo priverstas glaustis buvusiose kareivinėse ar kokiame sukiūžusiam barake.

Tie, kurie liko Lietuvoje, netikėtai pradėjo mokytis lietuviškai.

- Liaba diena, - pirmą sykį iš seno pažįstamo išgirdęs tokį pasisveikinimą, Ilgūnas vos netūptelėjo.

- Liabas, liabas, - smagiai atsakė. O juk dar taip neseniai kažkuris iš jų, papriekaištavus, kodėl per porą dešimtmečių taip ir neišmoko lietuviškai, net pyktelėjo: *A začiem mnie nado?*^{s*****}

Pastaruoju metu tik vieną jų – Fotipą Filipovičių besusitinka. Kiti, ko gero, išmirė – visų jų amžius buvo solidus. Tai – ukrainietis, vienas tų, kurie ir sovietmečiu nebuvo tarp aklų fanatikų.

- Turbūt važiuosiu į tėvynę, - anądien pasakė. – Numirti reikia gimtose vietose.

Jau gerokai susenęs, bet šviesaus proto.

- Ne viskas patinka, kas Ukrainoje dedasi. Neaišku ir ko dar iš Rusijos galima tikėtis. Tačiau tikiu, kad ateityje pasivysim jus.

Atsisveikino taip, tarsi žinotų, jog daugiau nesusitiks.

Lydėdamas akimis nueinantį, Petras Ilgūnas pagalvojo: jei vėl, neduok Dieve, ateitų tie, kurie buvo išlaisvinę ir pusę amžiaus nesiteikė išeiti, ko iš jų būtų galima tikėtis. Turbūt jau ne dalį, o visus lietuvius į Sibirą išgabendų? Be teisės sugrįžti. O naujoms kartoms,

*** Kariavom? Kariavom. Laimėjom? Laimėjom. O ką turim? Nieko neturim. (rus.).

**** O kam man reikia? (rus.).

kaip ir jo kartai, su įkvėpimu meluotų apie didžiąją pergalę, karo istoriją papildydami vis naujomis pasakomis. Tačiau pamiršdami tuos, be kurių maisto ir karinės pagalbos vargu ar būtų sulaukę laimingos lemtingosios dienos.

DABAR, KAI MANEŠ NEBĖRA

Ausyse be perstojo skamba:

- *Viskas yra ir bus gerai... Viskas yra... Bus gerai...*

Tai – populiariausia prekybos centro „Akropolis“ klientams skirta daina, kurioje vos pora eilučių. Jas galima pavadinti primityviomis, tačiau ir turinčiomis kažkokią magišką galią. Gal todėl, *nukeliavęs į kitą pasaulį*, kaip tik taip jaučiuosi. O toji daina ne daina vis skamba ir skamba, nors pačiam jau norisi kažko kito, bent kokio žmogaus veido.

Atrodo, kad kažkas panašaus sugrįžta. Na taip, iš tos dienos, kai užkalbino moteris, apsiginklavusi dviem ramentais. Aš – be ramentų, tačiau mano eisena, ko gero, dar prastesnė.

- Ir nedarykit operacijos, nekeiskit sąnarių, - suoliuko kaimynės patarimas malonus ausiai, bet be jokių perspektyvų.

- Matėt gi, kaip einu... - paprieštarauju, pasiryžęs tos šnekos netęsti. Nėra prasmės.

- Skaičiau, jog Kaune yra daktaras, kuris į sąnarį suleidžia vaistų, atstatančių kremzles. Tik jie labai brangūs, - nepasiduoda kaimynė.

Ir kodėl taip į atmintį įstrigo tos moters žodžiai? Ir ar reikėjo tai nepažįstamajai guostis? Bobėju, ar ką? O jei iš tikrųjų yra toks daktaras ir tokie vaistai? Juk tai – viltis. O čia dar lyg koks refrenas

daina-ne daina: *Viskas yra ir bus gerai... Viskas yra... Bus gerai...*
Skamba ir skamba...

Paskui netikėtai sugrįžta dienos, kai žengti žingsnį buvo didžiausias malonumas. Kaip ir daugeliui jaunuolių. Kas tik neragino kuo daugiau vaikščioti. Nuvažiavęs į sostinę, nuo traukinių stoties pėsčiomis visur, kur tik reikėdavo, nueidavau. Su didžiausiu malonumu. Galvodamas, jog darau sau didelę paslaugą. Kol vieną dieną jau iš naujų laikų daktarų išgirdau: „Kiekvienas sąnarys turi savo kilometrą. Jūs jį jau įveikėte“.

Keisčiausia, kad dabar visai nebeskauda. Ne tik kojos lengvos, bet ir galva – kraujo spaudimas nebevargina. Kas atsitiko? Bandau prisiminti, bet niekaip nepavyksta. Galų gale, kur aš? Sapnuoju, o gal iš tikrųjų jau kitame pasaulyje?

O jei tame kitame taip gerai, kodėl ir ką stengiuosi prisiminti? Geriau juk nebus.

Galų gale – kas aš?

Kol lyg koks astronautas skraidau, išvystu namus, kuriuose augau, ir motiną, kažkur besiruošiančią. „Eisiu kartu“, - sakau, bet ji mojuoja galva ir sako, tarsi dar vaikas būčiau, kad neims manęs su savim. „Tau per anksti“, - trumpai tarsteli.

Lyg ir žinau, kad motinos seniai nebėra, o čia ji tokia jauna ir graži, visai nepanaši į tą, kurią prisimenu. Nieko nesuprantu.

Staiga, lyg kokiam filme, nelieka nei motinos, nei gimtojo kiemo. Nors aplink žalia, pradeda snigti, o netrukus kumščio didumo ledai išgašdina. Apsiniaukus dangui, viską apgaubia rūkas. Pajuntu save virš lauko, kuris šalia mūsų sodybos. Rūkas toks didelis, kad net neaišku, į kurią pusę eiti, o iš tikrųjų skristi. Gal koks šeštokas buvau, kai, išėjęs į mokyklą, dėl tokio rūko kokias dvi valandas sukau ir sukau ratus, o jam išsisklaidžius, vėl atsidūriau savo namų kieme. Tada išgirdau pasakojimą, kad karo metais čia vyko didelis mūšis ir nuo to laiko ne vienas yra pasiklydęs, o klaidžiodamas aiškiai girdėjęs aimanas. Iš to laiko išlikusi ir viena ypatinga istorija. Močiutė buvo liudininkė, kaip vidury lauko susitiko du kariai – vokietis ir rusas. Matėsi, jog visiškai pervargę, išsekę. Nors buvo

ginkluoti, nešaudė. Lyg susitarę, žiūrėdami vienas į kitą, traukėsi atbuli. Žingsnis po žingsnio, kol išnyko vienas vienoje, kitas kitoje lauko pusėje. Jiems nereikėjo karo. Jie norėjo gyventi.

Vėl ausyse lyg koks refrenas daina-ne daina:

- *Viskas yra ir bus gerai... Viskas yra... Bus gerai...*

Ir vis dėlto – kas aš? Kelią iki Saulėtekio bendrabučių prisimenu, o gyvenimo juose ne. Na taip, aš gi ten ir negyvenau, tik stojamuosius į Vilniaus universitetą laikant buvau apsisitojęs. Tėvus išgąsdino durys be rankenų, ir ne tik jos. Taip, taip, taip... Tik ne ką geriau buvo ir kitur. Ačiū Dievui, pradėdu prisiminti. Aš gi, aš gi...

Kas turėjo įvykti, kad atsidūriau virš dagilių pievos, per kurią kažkada upė tekėjo, joje buvo pilna žuvų, o dabar tik griovys likęs? O dar save mačiau net lignoninės palatoje. Tarsi mane operuoja, o aš viską stebiu iš palubės. Girdžiu ką kalba daktarai, kažką nelabai gero, todėl bandau jiems prieštarauti, tik jie manęs nemato ir negirdi. Įdomu, kaip toji operacija pasibaigė, jei aš vis dar nesiekiu žemės?

Ko gero, kažkas įvyko kelyje. Tolima šviesa kažkokio tunelio gale tokia aštri, net akys bijo. Ji kažką primena. Kažką tokio, su kuo jau buvau susidūręs. Na taip, juk tai automobilio, netikėtai atskriejusio iš už posūkio, šviesos, kurios apakino ir...

Tik kodėl dabar, kai jau pradeda aiškėti, kas atsitiko, vėl viskas nutrūksta ir pasigirsta daina-ne daina *Viskas yra ir bus gerai... Viskas yra... Bus gerai...?* Ir kodėl taip lengva? O kojos tarsi pūkinės?

Manęs vis dar nėra? Gal jau ir nebebus? O gal taip net geriau? Kažkodėl kažkam atrodo kitaip – jau skruostai paskaudo nuo daužymo ir įkyraus raginimo: „Pabuskit! Pabuskit! Pabuskit!“

Tarsi nebuvo lengvumo – vėl skaudančias kojas jaučiu. Tik daina-ne daina vis dar ramina:

- *Viskas yra ir bus gerai... Viskas yra... Bus gerai...*

INFARKTAS BUVO GREITESNIS

- Jau, jau, jau...

- O, taip!

Visą mėnesį šalia namo, kuris Parko gatvės pradžioje, netilo vyriški balsai. Iš pradžių buvo atkasti pamatai, vėliau atvežti nauji perdengimai. Darbams einant į pabaigą prireikė ne tik technikos, bet ir talkos.

Garažą po dar Smetonos laikais statytu namu Antanas Burba sukūrė tvirtindamas pamatus. Daugiausia sūnus padėjo. Anksčiau čia buvo patalpa, kurioje laikydavo žiemai paruoštas malkas ar anglis, vėliau įbogintas ir ne vienas jau nelabai reikalingas daiktas.

Namo statybai tarpukariu miestelio valdžia paskyrė vietą netoli centro, tačiau buvo vienas nepatogumas – ant nedidelio skardžio, užsibaigiančio pakalne. Po kelių dešimtmečių tai tapo rimta problema, kuriai išspręsti prireikė nemažų jo, ilgamečio inžinieriaus statybininko pastangų.

Kai darbas buvo užbaigtas, Antanas labiausiai džiaugėsi ne todėl, kad nebeskilinės sienos, o kad po namu atsirado tikras garažas, kuriam išvaizdžias duris padirbdino senų laikų draugas. Ką žinai, gal ir automobilis vieną dieną čia įriedės – seniai eilėje stovi.

Įriedėjo kur kas greičiau nei galvojo.

Tą žmogų jau anksčiau buvo matęs. Stotingas, iš tų, kurie save vertina. Tai buvo matyti iš pirmo žvilgsnio. Jis vis praeidavo

pro šalį nuo pakalnės pusės. Kai šeštadienio popietę pasibeldė, labai nenustebo.

Prisistatė:

- Esu gydytojas kardiologas Vidmantas Čerškus. Netolimas jūsų kaimynas. Mačiau kokius apkasus buvot iškasę tvirtindami namą. Dabar gražu pažiūrėt. Tačiau nepastebėjau, kad į garažą kada kas įvažiuotų. Turiu automobilį. Gal priglaustumėt?

Nebuvo galvojęs apie nuomininką, tačiau Burba žmogus geraširdis, ir prašo ne bet kas, o daktaras, todėl daug negalvodamas pasakė:

- Gerai. Tačiau tik iki tol, kol sava mašina atsiras.

Praėjus porai metų, eilė atėjo, ir sūnus iš Kauno žiguliuką parsivarė. Daktarui teko pasakyti, kad garažas jau patiems reikalingas:

- Labai atsiprašau, bet kitos išeities nėra...

Antanas Burba tokio netolimo kaimyno dar nebuvo matęs. Pyktis tiesiog iškreipė jo veidą. Vietoj to, kad padėkotų, - juk iš jo neėmė jokio mokesčio, o daktarėlis niekada nieko ir nesiūlė, - Čerškus piktai pagrasino:

- Na, na, palauk. Kai prireiks daktaro, pasigailėsi.

Keistai žmogus pasijuto, išgirdęs tokius žodžius. Per netrumpą gyvenimą visko buvo tekę ir matyti, ir girdėti. Bet kad taip atsilygintų už gera, ir dar mokytas vyras, niekada nebūtų pagalvojęs.

Kol kas sveikata nesiskundė, todėl šią nelinksmą istoriją greitai pamiršo.

Gal koks dešimtmetis praėjo, kai vieną dieną sunerimusi dukra pasakė:

- Vis dažniau sieki kairės. Širdelę reiktų pasitikrint.

- Viskas gerai. Viskas gerai... – reakcija buvo keistoka.

- Juk kardiologiniame tavo pažįstamas dirba. Nereikia atidėliot.

Kad jau yra negerai, ir pats suprato. O supratęs vėl prisiminė tuos nelemtus žodžius: „Kai prireiks daktaro, pasigailėsi“. Girdėjo, kad tas daktarėlis jau neeilinis, net nusipelnusio vardą gavęs. Bet

jei jau išdrįso už gerą blogu žodžiu atsilyginti, kur garantija, kad neįvykdys savo pažado?

O dar istorija su dukra neišeina iš galvos. Buvo patekusi į avariją ir po pusmečio, praleisto lovoje, jai teko susipažinti su Vidmanto Čerškaus žmona, sprendžiančia, kas vertas invalidumo pašalpos, o kas ne. Šiaip taip dviejų ramentų pagalba peržengusi tos komisijos kabineto slenkstį, iš Čerškuvienės išgirdo tai, ko ir blogiausiam sapne negalėjo tikėtis: „Sveika karvė!“ Ačiū Dievui, kad neseniai visą tą komisiją išvaikė, kaip praradusią pasitikėjimą. Laikraščiai rašė, jog ir byla iškelta už kyšininkavimą.

Būdamas iš prigimties optimistas Antanas Burba stengėsi negalvoti apie vis dažniau save primenančią širdį. Tačiau skausmas kairėje krūtinės pusėje vis dažnėjo, dar ir dusulys prisidėjo. Lašeliai nuo širdies kažkiek padėdavo, ir visada jaunatviškas senelis vėl juokaudavo: „Trauksim iki šimto. O paskui žiūrėsime“.

Pritrūko nepilnų metų. Po Atvelykio vis pykino. „Matyt, apsinuodijau. Gal koks kiaušinis nešviežias pasitaikė?“, - guodėsi. Kai ir krūtinę stipriai suskaudo, namiškiai iškvietė greitąją.

Deja, infarktas buvo greitesnis.

*

Dabar panašios problemos vargina Antano Burbos dukrą. Taip, ji supranta, jog geriausia išeitis – prašytis į ligoninę. Tačiau, vos apie tai pagalvoja, prisimena tėvo prisipažinimą, kodėl jis vengė pasirodyti kardiologui.

O dar į rankas pakliuvo buvusio ligoninės vyriausiojo gydytojo žento atsiminimų knyga. Joje be kita ko papasakota, kaip užgeso uošvis. Kai jam pasidarė visai blogai, žentas paskambino kardiologinio skyriaus vedėjui, tam pačiam, kurį vyriausiasis kažkada į kardiologiją nudirigavo. „Aš dabar labai užimtas, - pasakė. – Vizitacija“. „Betgi daktaras miršta“, - bandė maldauti. „Aš dabar užimtas“, - dar kartą pakartojo buvęs vyriausiojo mokinys. Taip iškeliaavo Anapilin vos už poros šimtų metrų nuo ligoninės gyvenęs buvęs jos vadovas.

KRISTALAMS UŽAUGTI REIKIA LAIKO

Tai buvo talentingas inžinierius, kurį pražudė politika. Gal ir ne tiesiogine prasme, bet, jei būtų buvęs kitas laikmetis, ir šiandien būtų gyvas.

Geraldas su juo susipažino dar tuomet, kai Donatas Juška buvo tik nedidelio skyriaus vadovas. Ką jis ten veikė, paklauses neišgirdo, nes paskyrimą buvo gavęs į karinę gamyklą. Ne, tai ne, vaikas ir nesistengė sužinoti daugiau nei galima, jis gi ne kokia *cekauna* bobutė. Negalima, tai negalima.

Susipažino kelionėje į demokratinę Vokietiją. Traukinyje atsitiktinai atsidūrė toje pačioje kupė, o paskui dar ir tame pačiame viešbučio kambaryje. Įsikalbėję suprato, kad kažkuo net panašūs. Ne, ne išvaizda, nes Geraldas garbanotas kaip čigonas, o Donatas buvo labiau panašus į Ivanušką-kvailelį – plaukus šukavo taip, kaip prieš pusšimtį metų privalėjo atrodyti pradinių klasių mokiniai. Tačiau buvo toli gražu ne *duračiok* *. Ne veltui institutą baigė *raudonu* ** diplomu. Tiesa, Geraldui labai nepatikdavo vienas Donato lyg ir netyčia išsprūstantis raginimas, kai šis dėl ko nors supykdamo:

- Vyrai, nemyžkit į kelnes!

Geraldas niekada sau neleisdavo tokių atsipalaidavimų. Buvo, jeigu taip galima pasakyti, estetas, todėl kai pirmą sykį iš bendrakeleivio išgirdo tokius žodžius, buvo pasiryžęs laikytis

* Kvailelis (rus.).

** Sovietmečiu taip būdavo išskiriami penketais mokęsi absolventai.

atokiau. Tačiau po kurio laiko suprato, kad naujasis pažįstamas taip kalba ne iš blogos valios, jam, regis, tai jau įaugę į kraują, gal nuo studijų metų, ir tie žodžiai išsprūsta savaime, negalvojant apie jų prasmę, nes niekas laiku neišdrįso perspėti, paprieštarauti, galų gale, išgėdinti.

Tokio vaidmens nesiėmė ir Geraldas. Tačiau kaip tik dėl tos priežasties, sugrįžus iš kelionės, nepratęsė pažinties, nors gyveno tame pačiame mieste.

Gal po kokių poros metų atsitiktinai vėl susitiko miesto autobuse. Geraldas kiek nustebo, nes buvo girdėjęs, jog Donatas jau gamyklos generalinis direktorius ir jam, be abejo, priklauso personalinė mašina. Dar labiau nustebo, išgirdęs prašymą užsukti į įmonę. Nebuvo pamiršęs, kad ji karinė, tiesiogiai pavaldi Maskvai.

- Nauji laikai, naujos tvarkos, - paaiškino Donatas, kurio gamykloje, kaip ir visur kitur, jau buvo susikūręs Sąjūdis.

Tokie pasiūlymai nesimėto, pagalvojo Geraldas. Apie tai, kas dedasi už tos gamyklos tvoros, jau buvo kai ką girdėjęs. Tačiau kiek tiesos tose nuogirdose, sunku pasakyti. Įmonės cechuose gaminamos produkcijos niekas, išskyrus tos gamyklos inžinierius, nėra matęs. Be to, jokio galutinio produkto čia nesukurama – paslaptingosios detalės, kurioms pagaminti naudojami net brangieji metalai, išvežamos į plačiąją Rusiją, kur atsiduria taip vadinamose pašto dėžutėse – įmonėse, turinčiose tik numerį. Buvo girdėjęs ir apie tai, kad vienas padalinys ypač saugomas nuo pašalinių akių – jame auginami kažkokie paslaptingi kristalai. O visai neseniai sklاندė bjaurus gandas, kad buvęs ilgametis generalinis direktorius, tą įmonę prieš ketvirtį amžiaus įkūręs, nepasikorė, o rastas pakartas. Atseit, todėl, kad per daug žinojo ir tas žinias pradėjo barstyti į kairę ir į dešinę.

Nieko naujo neišgirdo ir atsidūręs generalinio kabinete, kuris labiau panėšėjo į salę. Tiesa, jame ir neužtruko, buvo pakviestas į už paslaptinių lentynų įrengtą kambarėlį. Nė neįtartum, kad, spustelėjus vos įžiūrimą mygtuką, lyg toje pasakoje „Sezamai, atsiverk“, atsidursi kitoje lentynų pusėje. Na, o ten jau garuoja kava,

paruošta dar iš kitos pusės čia atėjusios padėjėjos. Tarsi ieškodamas kokio pamesto daikto, Donatas žaismingai iš pradžių atverčia vienos, paskui kitos sofos atkalnę, ir rankoje atsiduria brangaus gruziniško konjako butelis.

Pamatęs, kad padarė įspūdį, Donatas papasakoja neseną atsitikimą: Algirdas Mykolas Brazauskas taipogi buvo pakviestas į šią paslaptinę patalpą.

- Na ir chuliganas, - nepiktai pasakė pirmasis sekretorius. Regis, tai gerokai suartino tuos du pirmą sykį susitikusius žmones – jaunąjį direktorių ir jį, neseniai tapusį Lietuvos komunistų lyderiu.

Apie ką jiedu kalbėjo, Donatas nepasakojo, o Geraldas ir neklausinėjo. Po poros telefono skambučių dar būnant kabinete, tapo aišku, kad žmogus tebėra priklausomas nuo Maskvos. Be to, įtarė, kad čia iš visų kampų gali tykoti mikrofonai.

Tiesa, po antrojo šimtgramio Geraldas vis dėlto paklausė:

- Turbūt labai įdomu auginti kristalus?

- Kaip čia pasakius... - mįslingai atsakė Donatas. – Chemijos pamokas prisiminei? Norėtum žvilgtelt?

Kada tai galėtų įvykti, nepaaiškino. Tik pirštu mostelėjo į lubas. Atseit, mūsų gali klausytis.

- Nebūtinai, - supratęs, kad paklausė, ko nereikia klausti, specialiai abejingu balsu pasakė Geraldas.

Donatas patenkintas šyptelėjo.

Geraldas – literatiškos sielos žmogus, ir jam kristalas asocijuojasi su iš netikėčiausių medžiagų gimstančiu stebuklu. Jei žmonės kalba teisybę, čia, šioje gamykloje, auginami kristalai naudojami kosminėje pramonėje. O gal tai tik žmonių fantazijos vaisius? Kai su Donatu susitiks kitomis aplinkybėmis, ne tarp tų įtartinų sienų, būtinai paklaus. Neatsakys, - nieko tokio. Tai reikš tik tiek, kad negali atsakyti.

- Kristalams užaugti reikia laiko, - dar sykį prie Geraldo pasiūlytos temos sugrįžo Donatas. – Chemija, ir tiek...- generalinio balsas šįkart buvo toks pat abejingas. Dirbtinai abejingas.

Geraldas nė pats nežino, kodėl jam taip įkrito į širdį tie kristalai. Įsivaizdavo juos, kaip kažką nepaprasto, ypatingo, net nežemiško.

Atrodo, kad Donatui nelabai sekėsi. Susitikus mieste, pasiguodė, jog gamykloje vis daugiau velniavos. Beveik akivaizdu, kad daug kur yra apgaudinėjamas, kad naudojamasi situacija, dingsta brangieji metalai. Jau nesidairant į šonus kalbama, jog ne už kalnų diena, kai Maskva nebeturės įtakos, o dabartiniai viršininkai taps niekuo.

- Kristalų cecho viršininkas vakar pasigyrė pirkęs namą šalia ligoninės. Iš garsaus daktaro, kuris išvažiuoja sostinėn. Puikus namas, tokiam per visą gyvenimą neuždirbsi, - pasakė Donatas ir keistai nutilo. Buvo akivaizdu, kad ne viską pasakė.

Taip ir yra. Po minutės pratęsė:

- Netikėjau, kai dori žmonės sakė, kad auksą vagia. Štai tau ir kristalinis...

Matydamas, jog ne iki galo supranta, ką pasakė, paaiškino:

- Kristalinis – to cecho viršininko pravardė.

Geraldas tyliai pagalvojo: net ir tokioje situacijoje Donatui nebeišsprūsta bjaurusis kalambūras. Tarsi būtų kitas žmogus.

Ir dar kai ką prisiminė – Donato ne kartą kartotus žodžius: „Geriau viena kapeika daugiau užmokėsiu, bet niekada nevogsiu“.

Lietuvoje buvo ruošiamasi privatizavimo vajui. Bėdžiai už niekus pardavinėjo, o gudruoliai supirkinėjo tai, ką valstybė kiekvienam netikėtai įteikė. O Donatas pasiūlė Geraldui už investicinius čekius įsigyti gamyklos akcijų:

- Bent bus šiočia tokia nauda.

Daug nesusimąstydamas Geraldas taip ir padarė. Dar ir kelis artimuosius prikalbino.

O šiandien yra pakviestas į akcininkų susirinkimą.

Atsisėdo nuošaliau radęs laisvą vietą. Geraldas užsiėmęs, nebuvo kaip net pasisveikinti. Šalia jo vis nemažas būrelis kalbintojų.

Vos jam su pora įmonės darbuotojų užkopus į sceną, netikėtai

vienu metu iš abiejų salės pusių atsidarė durys ir prie jų išdygo juodais vienodais kostiumais pasipuošę šeši jauni vyrai. Ten jie lyg kokie sargybiniai, kurių povyžai trūko tik automatų, ir liko. O dar trys pajudėjo scenos link.

Vienas iš tų trijų lediniu balsu nieko nelaukdamas pasakė, jog Donatas Juška yra atleidžiamas iš generalinio direktoriaus pareigų. O įmonei laikinai vadovaus vyriausiasis inžinierius.

Taip Donatas tapo bedarbiu.

*

Vėliau paaiškėjo, kad nelauktieji svečiai buvo Kauno *berniukai*, kurių lyderis sugebėjo įsigyti įmonės akcijų paketą. Tie, kurie vylėsi sėkmingai investavę, vėliau liko be nieko: naujasis savininkas paėmė iš banko didelį kreditą ir dingo, o gamykla subankrutavo.

O mieste sutiktas Donatas buvo jau tarsi kitas žmogus. Tokio dūrio į nugarą nesitikėjo. Kitų įmonių vadovai vienas po kito tapo buvusių valstybinių fabrikų savininkais ar bent jau didžiosios jų dalies valdytojais, o jis vis tebegyveno vakarykščia diena.

- Atleisk, kad taip ir neparodžiau, kaip užauga kristalai, - atsiprašinėjo, o akyse buvo toks skausmas, kad ir nebūdamas psichologu negalėjai jį jas žiūrėti.

Kelis kartus matė jį vis sukantį į *Casino*, įsikūrusį priešais jo daugiabutį, prekybos centro pašonėje. Ten paskutinį kartą ir jie susidūrė. Tačiau Donatas, veriantis tos pragaištingos užeigos duris, buvo toks girtas, kad Geraldo nepastebėjo. O gal nenorėjo pastebėti?

Tą sunkiai suvokiamą žinią išgirdo iš buvusio jo pavaldinio, o dabar kaimyno vasarvietėje. Kas ir kaip įvyko, iki galo neaišku. Rado Donatą sraigtinių laiptų apačioje, paplūdusį kraujuose. Pirminė išvada: būdamas išgėręs nuslydo nuo laiptelio ir nusirito žemyn. Kadangi daugiau namuose nieko nebuvo, taip išgulėjo apie pusę paros. Jei iš karto būtų suteikta pagalba, galėjo išgyventi.

Buvo ir kita versija, tik kas ją patikrins. Mirus Donatui, bendradarbiai vėl prisiminė paslaptinę pirmojo generalinio mirtį.

O gal ir šikart neapsieita be paslaptiņu jēgu pagalbos? Gal kam nepatiko, kad per daug žinojo?

PRIEŠ PETRĄ, PRIEŠ PETRĄ, PRIEŠ PETRĄ

Gal dar prisimenate prieš vienus rinkimus išgarsėjusį šūkį: „Už Petrą, už Petrą, už Petrą“? Ne, ši istorija neturi su anuo politiku nieko bendro. Tiesiog herojaus vardas tas pats. O istorijos pabaigos kol kas nematyti ir kuo ji baigsis, tik ponas Dievas, na ir dar kažkas iš šioje Žemėje gyvenančių žino.

Bėdai jau beveik ketveri metai. Kad taip galėtų nutikti, Petras Dargužas ir baisiausiame sapne nesapnavo. Ligoninę, kuriai beveik porą dešimtmečių vadovavo, pakeitė neatpažįstamai. Tuos laikus, kai net savo paklodę pacientui tekdavo atsinešti, kai buvo kiauri stogai, kai visuose kampuose žiojėjo akivaizdi ubagystė, prisimindavo nebent ypatingom progom, o ir ne jis pats, bet kolegos, kurių darbo stažas didesnis nei jo.

Iš pradžių buvo krata namuose. Ankstų rytą, dar nespėjus išvažiuoti į ligoninę. Jau daug metų, nežadindamas artimųjų, tai darydavo lygiai penktą ir tai niekam nebuvo paslaptis. O šįkart visi buvo pažadinti su ypatinga energija ir nusiteikimu.

Paskui ta pati grėsminga kompanija atlydėjo ir į kabinetą. Kol vyko krata, netilo telefonai – buvo naktinių budėtojų ataskaitų laikas, ir skyrių vedėjai nesuprato, kas vyksta. Nešini kompiuteriais ir glėbiu segtuvų nemalonūs svečiai išėjo po poros valandų. Ligoninės vadovas jau buvo su antrankiais.

Po to, kai buvo areštuotas ir *laikiniai nušalintas*, daugiau nei trejus metus neturėjo teisės peržengti ligoninės slenksčio. Ir kito darbo, o ir jokio uždarbio neturėjo. Tik visai neseniai ministras galų gale atleido iš pareigų, ir Petras vėl turi šiokią tokią tarnybą: yra priimtas konsultanto pareigoms.

Šiandien netikėtai susitiko vaikystės draugą Juozapą Drungą, kuris atvežė į kliniką savo moterį. Kol buvo generaliniu, daug kas iš gimtųjų kraštų ieškojo. Nė vienam niekada nėra atsakęs. Kaip ir bet kuriam pacientui, visiškai nepažįstamam. Garsėjo tokia „nuodėmė“. O dabar Petras pagalvojo, kad Juozapėlis, jį pamatęs, nusiųs ar suvaidins, kad nemato, bet taip neatsitiko.

O toks pagalvojimas ne pirmas ir ne atsitiktinis. *Po to*, nors ligi šiol nėra nuteistas, visi draugai, bičiuliai ir pažįstami tarsi išgaravo. Kaip nuo raupsuotojo pereina į kitą gatvės pusę, o nepastebėję ateinančio ir susidūrę akis į akį, apsimeta, kad nemato ar nepažįsta.

- Užsuk, Jūzap, - pakviečia į kabinetą koridoriaus gale, ant kurio durų kol kas nėra jokio užrašo.

Petras ne psichologas ir ne ekstrasensas, tačiau pastarieji metai išmokė iš akių, žvilgsnio, iš poros žodžių atpažinti tą, kuris dar tebėra žmogumi. Regis, šiandien išskirtinė diena.

Drunga – ne diplomatas, o ir didelių mokslų neragavęs, visas – kaip ant delno:

- Seniai mačiau. Pasikeitęs.

- Senstam, Jūzap, senstam.

Iš šalies žiūrint sunku patikėti, kad kartu pradinę lankė. Svečias atrodo gerokai senesnis, gal dėl to, kad galva plika. Nors ir iš jo ne kažkas beliko – tik *Baltijos banga*, dėl kurios ne viena kolegė kažkada ėjo iš proto. Tik toji banga ir nepasikeitė, baltesnė, žinoma, nei buvo, pagalvoja Petras, sodindamas netikėtą svečią.

- Atleisk, sekretorės jau neturiu. Tačiau kavos puodelį suorganizuosiu, - sako Petras skambindamas telefonu.

- Dideli pasikeitimai pas tave...

- O tu ką, nežinėjai?

- Girdėjau kažką. Ne mano tai rūpestis.

Kai matėsi paskutinį kartą, Petras dar buvo generalinis, ir tik jo dėka Juozapo sūnus gyvas liko. Nors pažadas buvo nedaug žadantis: „Penkiasdešimt ant penkiasdešimt“. Trūko tulžis, o vietiniai daktarai praziūrėjo. Tos pora savaičių iš naujo suartino. Nežinodamas, kaip atsidėkoti, atsisveikinant Juozapas net vokelį bandė įduoti. Nedaug trūko, kad viskas užsibaigtų pykčiu.

- Niekada daugiau šitaip nedaryk, - pasakė Petras.

Atsisveikino tąsyk nei šiaip, nei taip.

O šiandien ir vienas, ir kitas turi laiko – Petro darbo valandos iki tryliktos, taigi jau gali nusiiinti chalata, o Juozapą sūnus paims tik po poros valandų.

- Lukterk pas mane, - geriant kavą pasiūlo Petras. - Pas Bronislavą šiandien jau neįleis, o čia vis tiek geriau nei koridoriuje.

Juozapas supranta: Petruai svarbios tėviškės naujienos, visi, kuriems yra padėjęs, pasakojo, jog be jų neišleisdavęs. Tačiau šįkart yra ne visai taip – pačiam Petruai norisi išsikalbėti.

Iš šono žiūrint toks įspūdis, kad žmogus baltu chalatu atlieka išpažintį, tačiau tas, kuris klausosi, nepanašus į kunigą. Na, nebent tu, kad moka klausytis.

Tai, ką Petras pasakoja, mintyse jau šimtus kartų sau yra papasakojęs:

- Kai uždarė į kamera, atrodė, kad sapnuoju, kad ne su manim visa tai. Užmigti niekaip nepavyko. Prieš akis vis stovėjo ant grotų kabanti virvė. Prisiminus tai dabar, pradėdu abejoti ar tikrai, gal man tik vaidenosi. Tačiau kodėl tie, kurie uždarė, neatėmė kaklaraiščio ir diržo? Matyt, vylėsi, kad pasikabinsiu?

Juozapas klausosi, tačiau kol kas nieko nesako. O Petras, regis, nieko ir nesitiki.

- Užstato pareikalavo milžiniško – dvidešimt penkių tūkstančių. Uspaskichui tiek nereikėjo sumokėt, kad išleistų. Jei milijonus vartyčiaus, gal ir su manim būtų skaitėsi. Su ubagu kitokia kalba.

Petruai skirti kaltinimai grėsmingi. Tačiau kol kas išnagrinėtas

tik vienas *epizodas*. Dėl penkiasdešimties eurų kyšio.

- Atėjo persigėręs bankininkas. Prašė gero daktaro pagelbėti, lašinę pastatyt. Bandė palikti ant stalo vokelį. Paprašiau pasiimti. Jei nepaklausys, pasakiau aiškiai: „Į snukį užmesiu“. Išeinantį pasivijau ir koridoriuje atidaviau. O filmuotoje medžiagoje matosi tik tai, kas vyksta kabinete.

- Filmuotoje?

- Na taip. Eidamas pas mane jis jau turėjo įpareigojimą.

- Už gerą – blogu?

- Taigi.

- Na ir..?

- Na ir priteisė penkių tūkstančių baudą. Nepatikėjo teismas manimi. O anądien patį tą teisėją sulaikė. Kartu dar su keliais teisėjais ir advokatais.

- O kas dar laukia?

- Kiti *epizodai*. Daug ko prikūrta. Įdomiausia, kad finansų direktorė ir pavaduotojas statyboms seniai sugražinti į darbą. Nors generaliniam tik bendra ligoninės politika priklausau, vagimi apšaukė mane vieną.

Žiūrėdamas į vieną tašką, tarsi užsimiršęs, jog kabinete ne vienas, Petras pasakoja, pasakoja. Guodžiasi, kaip sudėtinga buvo gauti lėšų remontams, statyboms – tie, nuo kurių tai priklausė, išsižioję laukė atsilyginimo. O iš ko atsilyginsi? Tačiau ligoninė keitėsi neatpažįstamai, ir blogas mintis keitė žinojimas, jog ir pacientai, ir daktarai, o ir paprasta valytoja tai pastebi ir įvertina. Įvertina? Dabar taip jau neskubėtų tvirtinti.

- Kiek skausmo suteikiau šeimai. Jau ir taip silpnos sveikatos žmona, dabar visai be jėgų. Visa laimė, kad tiki manim. Tik labai stipriai supykusi pasako: „Durniau, iš tikrųjų reikėjo vogti, kyšius imti, nesėdėtume dabar be pinigų“. Advokatui jau porą dešimčių prasiskolinau, neįsivaizduoju, kaip ir iš ko reikės atiduot. O ir jokios iš jo naudos – tik ir girdžiu: „Reikia pratęst sutartėlę“. Toks įspūdis, kad jam naudinga kuo ilgiau tęsti tą mūsų bendradarbiavimą. Bandysiu pats gintis. Prieš savaitę atsisakiau advokato...

O sunkiausia Petru susitikus su anūku, kuriam dar tik dvylika. Labai protingas vaikas. Vis prisimena nelabai vaikišką pokalbį su juo prieš keletą metų. „Ką darysi, kai prireiks rimtos pagalbos?“ – klausė Petras anūko. „Pas tave atvažiuosiu. Tu juk ne tik senelis, bet ir direktorius“, - atsakymas buvo labai suprantamas.

- Atleisk, kad ir pavaišinti neturiu kuo, - tarsi prisiminęs, kad jis ne vienas, atsiprašo Petras. – Turbūt nepatikėsi: po to, kai uždėjo antrankius, tik kartą bandžiau pakelt stikliuką. Gal penkiasdešimt gramų išgėrus, pasidarė taip blogai, kad daugiau niekada nesiryžčiau pakartot.

„Dabar tai prasigers“, - Juozapas iš tėviškėnų buvo ir tokius žodžius girdėjęs. Ir dar kitokius. Tiesa, jie buvo pasakyti dar vadovaujant ligoninei: „Jam arba ordiną duos, arba į kalėjimą pasodins“.

Juozapas buvo įpratęs Petrą matyti kitokį. Visai kitokį. Visada jis buvo tarp tų, kurie rodomi pavyzdžiu, kuriems pavydima ir šalia kurių būti buvo ir jauku, ir garbinga. Keista šiandien diena, galvojo Juozapas. Šito susitikimo nebuvo planavęs, nes žinojo, jog Petras jau ne ligoninės vadovas. O susitiko visai atsitiktinai, nes tame pat aukšte jo naujasis kabinetas ir palata, į kurią paguldė Bronislavą. Gerokai nustebo, kai pamatė *konsultantą*. Ir nustebo, ir ramiau pasidarė – Petras kaip daktaras turi Dievo dovaną, iki šiol to niekas nenuneigė.

Nepraslydo Juozapui Drungai pro akis ir vieno kolegos, sutikto einant su Petru koridoriumi, žvilgsnis. Nieko gero nelinkintis žvilgsnis.

„Petro vietoj aš, ko gero, šitoj ligoninėj nebedirbčiau. Išvažiuočiau“, - pagalvojo.

O kaip išvažiuosi, jei namas areštuotas, jei kas trys mėnesiai kartu su iš kalėjimų paleistais recidyvistais privalai registruotis policijoje ir vis iš naujo, lyg nematytas, pasisakyti vardą pavardę, priminti adresą? Jei tavo ir žmonos pensijos vos užtenka, nes dar ir dukrai su trimis vaikais reikia padėti – tėvo bėda taip paveikė tris aukštuosius baigusią, perspektyvią trisdešimtmetę, kad neaišku, kuo

baigsis. Kol kas dirbti negali, o gyventi nebenori. Kaip išvažiuosi, jei dar laukia begalė teismo procesų, kurie nežinia kada pasibaigs?

- Ar bent žinai, kieno dėka visa tai? – atsisveikindamas klausia Juozapas.

- Tikrai ne, - atrodo, kad Petras sako teisybę.

- Tiek didelių pažįstamų turi... Turėjai... Nejaugi nė į vieną nesikreipei?

- Ne... Nes tuomet suprastų, jog esu kaltas.

Pirmą sykį šie du vyrai atsisveikino nelabai žinodami, kaip tai padaryti.

- Bus gerai, Jūzap, - pasakė Petras, turėdamas omenyje jo Bronislavos sveikatą.

- Bus gerai, Petrai, - atsakė Juozapas, galvodamas apie vaikystės draugą.

PILYBAI, IŠLĪSK!

Stipendija – katino ašaros, iš namų po tėvo mirties jokios pagalbos, vienintelė išeitis – tapti neakivaizdininku. Žinoma, likus metams iki studijų pabaigos, toks sprendimas gal ir ne pats protingiausias, bet...

Juozui Radžvilai tai pirmoji darbovietė. Ilgai jos ieškoti nereikėjo – skelbimą rado miesto laikraštyje: „Lentpjūvėje reikalingas pamainos meistras“. Meistras, tai meistras, pagalvojo, vis šis tas.

Vaikinas nežinojo vienos reikšmingos smulkmenos – toji lentpjūvė buvo paskutinis taškas tiems, kurių niekur kitur nepriimdavo: sugrįžusiems iš kalėjimo, pragerusiems darbą, na ir specialybės neturintiems.

Lyg tyčia, teko pradėti nuo antros pamainos. Lentpjūvės viršininkas Vytautas Lingys – pagyvenęs, iš pirmo žvilgsnio *sausas* žmogus, išeidamas į namus pasakė tik tiek:

- Su ta brigada, kuri pjauna sienojus, vargo nebus. Svarbiausia – nepalikit be dėmesio antrosios. Pasitaiko, kad nebėra kam lentų nuo stalo nuimt, o kartais ir rąstų ant konvejerio užridenti. O ir antrasis gateristas ne visada iki galo išlaiko.

Ko neišlaiko, nepaaiškino. Spustelėjo ranką ir nuėjo.

Iki pietų pertraukos keblumų nebuvo. Juozas jautė tos antrosios brigados darbininkų tyrinėjančius žvilgsnius, betgi kitaip ir būti negalėjo – naujokas. Pakrovėjo vairuotojui lentas arba sienojus

nuo pripildytų vagonėlių nukėlus ir į lentpjūvės teritoriją nugabenus, meistro pareiga – paskaičiuoti kubatūrą. Lyg ir nieko sudėtingo. Kad viskas ne taip paprasta, tapo aišku pasibaigus pertraukai.

Buvo jau prieblanda. Antroji brigada į darbo vietą sugrįžo ne visa. Ir sugrįžusieji atrodė kažkokie ne tokie, per daug balsingi, ar ką. Tik rąstų ridentojas Pilybas, čia pravardžiuojamas Pilypu, - žmogus, kurio veidą, kartą pamatęs, vargu ar atpažintum, akivaizdžiai stengėsi įtikti meistrui. Pirmajai pažinčiai trumpo pokalbio kaip ir užteko, o šis vis dar norėjo kažką daugiau prie jau pasakytų mandagybių pridėti.

- O jūs į buitines nueikit... – galų gale išlemeno.

Kai po valandos ir kitų antrosios brigados žmonių neliko, o gateristas, įsitikinęs, jog niekas nuo stalo lentų nebenuima, sustabdė mašiną, meistras taip ir padarė. Buitinėse patalpose, į kurias užsuko, buvo pats baliaus įkarštis. Nieko neaiškindamas paėmė nuo stalo porą artipilnių butelių ir jų turinį išpylė į kampe stovėjusią kriauklę.

Stojo keista tyla, tačiau ji truko neilgai.

- Tu, tu, tu... Be galvos nori likt? – grėsmingai artėjo prie meistro plikagalvis, tačiau paskutinę akimirką apsigalvojo. – Už drąsą nepapjausiu...

Antroji brigada tą vakarą išsiskirstė keikdama meistrą. Tokio atsitikimo čia dar nebuvo buvę. Praradę už paskutinius pirktą gėrimą jautėsi pažeminti.

Prieš kitos pamainos pradžią lentpjūvės viršininkas pasakė:

- Tarnybinis kol kas tegu lieka pas mane. Čia dirbančių juo neišgąsdinsi. O plikagalvio geriau neliesk – jis tik ką iš kalėjimo, už žmogžudystę penkiolika atsėdėjo.

Kad nebūtų toks nepažįstamas su kitais darbininkais, keliais žodžiais apibūdino neblogai dirbančią, tačiau stipriai išgeriančią porą – Birutę ir Vladą Barkūnus:

- Su jais tik gražiuoju kalbą surasi. Jei pavyks, turėsi paramą. Neseniai iš Sibiro sugrįžo. Už vėliavos iškėlimą ant gimnazijos stogo Birutę išvežė į lagerį prieš abitūros egzaminus. Pirmūnė buvo, į aukso medalininkes taikė. O dabar, galima sakyti, degradavusi

visiškai. Tačiau brigadoje gerbiama. Baisiausia, kad toje pat brigadoje ir ją tardęs saugumietis Pilybas. Prasigėręs vyrelis, nors vis dar komunistas. Jų trise geriau nepalikti...

Tądien dirbo visi, išskyrus plikagalvį. Ir jis buvo atėjęs į darbą, tačiau miegojo buitinėse.

- Pasakykit meistrui, kad nežadintų, - burbtelejo.

Iki algos didesnių istorijų nepasitaikė. Na, o pastovėję eilėje prie kasos, antrosios brigados žmonės išlaikė tik iki pietų. Po pertraukos jau nesislapstydami šoko *padispaną* ant stalo, skirto lentoms. Tarp jų nebuvo tik Pilybo ir plikagalvio.

Plikagalvis susirado meistrą, matuojantį tik ką išpjautus sienojus, ir rūsčiai paklausė:

- Kodėl tiek mažai?

- Visą savaitę pramiegojot buitinėse. Iš kur gali būti daugiau?

- Tu, tu, tu... – beveik pasikartojo pirmąją darbo dieną išgąsdinusi situacija. Tačiau ir šįkart grėsmingas kumštis sustingo ore.

- Gal matėt Pilybą? – paklausė meistras nuėjęs prie rąstų ridentojo.

Šis linktelėjo į rąstų rietuves konvejerio pabaigoje.

- Pilybai, išlįsk, - paragino meistras.

Jokios reakcijos. Tačiau tamsoje pasigirdo kažkoks šiugždesys.

- Pilybai, išlįsk, - dar sykį paragino. – Žinau, kur esi.

- Bijau, - pasigirdo nedrąsus balsas.

Vos ant kojų pastovintis rąstų ridentojas buvo panašus į nusikaltusį vaiką arba į pelenus pridirbusį katiną.

- Turėtumėt pavyzdį rodyt, - prisiminęs šito žmogelio charakteristiką, pasakė meistras. – Eikit į namus ir kad daugiau tokio nematyčiau.

*

Jaunasis meistras vis pagalvoja apie Birutę. Namiškiai yra pasakoję apie ant gimnazijos stogo iškeltą trispalvę ir suimtus tris ar keturis abiturientus. Jam – dvidešimt dveji, o tie, kurie ryžosi

tokiam žingsniui, buvo dar jaunesni. Kodėl ryžosi? Kam toji auka buvo reikalinga? Pats to lyg ir nenorėdamas vis taiko atsidurti netoli Birutės, iš pirmo žvilgsnio niekuo neišsiskiriančios iš kitų lentpjūvėje dirbančių moterų. Tačiau tik iš pirmo žvilgsnio. Geriau įsižiūrėjus nesudėtinga pajusti ir buvusį grožį, ir ją gaubiantį skausmą. Beveik nieko nekalba. Darbas nelengvas, vyriškas, tačiau akivaizdu, kad jos gyvenime būta kur kas sunkesnių. Būtų įdomu pakalbinti, tik kad visi bandymai užsibaigia: „Taip“, „Ne“, „Aišku“.

Lentpjūvės viršininkas, pasirodo, taip pat lagerininkas. Geriant popiečio arbatą pats prisitarė. Šitą darbą gavęs tik todėl, kad nebuvo daugiau norinčių, kai senasis vadovas pasimirė. Lentpjūvėje dirbęs ir Sibire. Ne, su Barkūnais ten nebuvo susidūręs, jau čia susipažino. Talentinga pora, deja, sulaužyta, sugniuždyta. Vladas partizanavo, eiles rašė. Dvidešimt penkeriems buvo nuteistas, atsėdėjo dvylika. Ten ir su Birute susipažino. Dabar abu su niekuo, išskyrus jį, nebendruoja, pernelyg daug išdavysčių patyrė. Samdo kažkokį sandėliuką, nes geresniam būstui algų neužtenka. O artimieji – ir vieno, ir kito – stengiasi nematyti. Bijo.

Taip, dar sykį patvirtino Lingys, Pilybas tardė Birutę. Buvo pagarsėjęs savo žiaurumu ir gudrumu. Šunsnukis, kokių reta. Vienu metu, žmonės pasakojo, buvo kaip ir išdurnėjęs. Užėjęs į kurią nors parduotuvę, visu balsu pasakodavo, kaip taškęs banditus, toks kietas buvęs, kad net pats generolas Bartašiūnas medalį įteikęs. Išmestas iš organų darbą gavo tik čia. Iš pradžių buvo tylesnis už kitus. Paskui susirinkimuose pradėjo reikštis. Į partinį biurą išrinko. Komunistėliai sako, jog seniai tokio principingo draugo tarp jų nebūta. Nedaug trūko ir būtų tapęs lentpjūvės viršininku, jau įsakymas buvo ruošiamas. „Kur matyta – buvęs lagerininkas su portfeliuku!“ – piktinosi Pilybas jau ne tik uždaruose, bet ir atviruose susirinkimuose. Koją pakišo degtinė. Taip pasigėrė, kad užmigo šalia rąstų konvejerio. Dar kelios akimirkos ir nelaimė galėjo įvykti – vietoj rąsto būtų iki gaterio nutempę. O geria ne kartu su visais, vienas pats.

- Už tai, ką išdarinėjo su gimnaziste, mažiausiai reikėtų kiaušus nupjaut, - jaudinosi pasakodamas Lingys.

- Tiek metų praėjo, Birutės gal net neatsimena. Juk pasikeitusi.
 - Ir dar kaip atsimena. Kartą girtas prasarė: „Per mažai ją dulkinom“.

*

Trečioji pamaina – pati bjauriausia. Jaunasis meistras suka ir suka ratus aplink lentpjūvę. Atsitiks kokia nelaimė – atsakysi kaip už gerą. O pavojingų vietų – sočiai. Ypač prie gaterių. Antrasis gateristas jau ne pirmą sykį su kvapeliu. Ne taip paprasta nuspręsti, kada jį nuo aštriųjų pjūklų varyti šalin. Nuvaręs pats gali likti kaltas – brigada taipogi ir nedirbs, ir neuždirbs. Ačiū Dievui, kad nors plikagalvio jau nebėra – vakar milicija išsivežė. Vėl kažką nužudė ar sužalojo. Matyt, dėl to ir prie konvejerio nėjo, jautė, kas laukia. Ne mažesnė problema rąstų ridentojas – negali nuspėti, kada iš užančio išsitrauks buteliuką ir pranyks už rietuvių. Gerai, kad nors kitoje brigadoje rimtas žmogus. Blogiausiu atveju jis talkina, nors ne taip paprasta dirbti dviem frontais. O ir visa pirmoji brigada – rimti darbininkai. Ne kiekvienas sugebėtų aštuonias valandas kilnoti sienojus. Jie nesiskundžia. Užtat ir uždirba dvigubai daugiau. Beveik visi čia tik žiemas praleidžia. Šiltuoju metų laiku grįžta į melioraciją.

Nors ne vienam buteliuką atėmė ir čia pat išpylė, vis dar pasitaiko rizikuojančių. Porą kartų išpylė ir Pilybui. Gudrus žaltys, užantyje daugiau nebelaiko, gurkštelėjęs paslepia tarp rąstų. Kai suko trečią ratą, jau atrodė įtartinas. O dabar ir visai pradingęs. Ant konvejerio jau nė vieno rąsto.

Kur gali būti, maždaug įsivaizduoja, todėl, priėjęs prie rąstų rietuvės konvejerio gale, šūkteli:

- Pilybai, išlįsk!

Galėtų, žinoma, ten ir pats paieškoti, bet tamsu, tarp rąstų galvą galima nususukti. Kol kas tyla. Dar kartą šūkteli, tyčia pasakydamas, jog mato jį, taigi nėra ko slėptis.

Šįkart jau atsiliepia, nors galvos nerodo:

- Bijau...

- Toks vyras ir bijo, - lyg rimtai, lyg juokais sako meistras,

kuriam knieti šitam žmogeliūkščiui pasakyti šį tą daugiau nei leidžia pareigos. Tačiau žino, kad nepasakys, nes prieš akis baigiamieji egzaminai, o toks veikėjas velniaižin ką gali padaryti. Lingys įspėjo: „Neprasidėk, nes jau ne vienam yra skaudžiai įkandęs“.

ŠEŠI PIPIRIUKAI

Ignas niekada nesvajėjo tapti virėju ar konditeriu, kaip jo suolo draugas Vaidevutis, todėl dabar, atsitikus nelaimėi, priverstas daug ko išmokti. Nelaikysi gi alkanos žmonos, jai sugrįžus iš ligoninės. O sugrįžti turėtų jau po poros dienų.

Pervertė keletą iš sovietinių laikų užsilikusių knygų, skirtų šeiminkėms, vis šis tas. Sugrįžtuvėms nutarė paruošti guliašą. Kažkodėl jam pasirodė, jog tai lengviausiai įveikiamas patiekalas. Regis, ir neapsiriko.

- Skanu, - pagyrė pamaitinta Julija. – Tik gal kiek per aštru...

Igno brangiausiajai dar ilgai teks gulėti lovoje. Kineziterapeutė pažadėjo per pusmetį pastatyti ant kojų. Avarijoje patirti lūžiai sunkūs, net penkių operacijų prireikė.

Labai laukė tos dienos. Ligoninėje stengėsi vis būti šalia, tačiau kai ji po operacijos atsidurdavo reanimacijoje, dažniausiai tekdavo lūkuriuoti už durų.

- Jūs visai neturit giminaičių? – keistoka buvo išgirsti traumatologijos skyriuje. Na taip, matyt, kad taip. Tiesa, kai įvyko nelaimė, jau sekančią dieną atlėkė dukterėčia. Nesgi buvo labai įdomu – toks įvykis! Net dabar akyse stovi iš jos akių sklidusi akivaizdi piktdžiuga. Kodėl? Už ką? Ir daugiau niekada nepasirodė. Nepažinojom žmogaus, liūdnei svarstė Ignas. Dar pora artimųjų po kartelį aplankė. Ir viskas. Matyt, nutarė, kad nieko doro iš Julijos nebebus, nebesulipdys. Invalidė – ne jiems, įpratusiems šalia savęs

regėti tik sėkmingus, tik laimingus.

- Vežk mane iš čia. Nepalik, - po pirmosios operacijos maldavo Julija, negalėjusi prisišaukti seselės, vis kartojusios „taip turi būti“, nes jos visas dėmesys buvo skirtas žinomo lignoninės daktaro, miesto garbės piliečio žmonai. Šis vis kartojo: „Kokios čia jūsų problemos. Štai maniškės – taip!“, nors iš tikrųjų nepalyginamos buvo tos situacijos. Deja, Igno žmonos nenaudai.

O paskui atsitiktinai sužinojo, kad skyriuje, kur kankinosi Julija, pradėjo lankytis fabriko, kurio vairuotojas ją suluošino, direktorius. Ko? Ir kodėl neužsuka pas sunkiai sužalotą? Doras žmogus taip nesielgtų. Pasirodo, jie – seni draugai, abu priklauso tam pačiam išrinktųjų klubui.

Vedėjas po tų vizitų tapo sunkiai atpažįstamas. Dar viena mįslė Ignui. Dėl sutrupintų pečių ligonei buvo sukūręs gipsinius sparnus. Jo kolega jaunas gydytojas, nežinodamas, kas tai padarė, atvirai nusistebėjo: „Kam visiškai negalinčiai judėti dar ir papildomas kankinimas?“ Nieko nelaukdamas nuėmė tuos velnio sparnus. Tada vedėjas tiesiog įtūžo. Net pagrasino: „Jei jau taip, pečių neoperuosim“. Ir neoperavo. Po keleto metų vienas petys dėl šito išvis sunyko ir tapo kasdieniu didelio skausmo šaltiniu. O tuomet, paprašytas sutvarkyti draudimo dokumentus, skandalą sukėlė – atseit, ne jo tai darbas, be to, neturįs laiko. Paskui pasirodė, kad tam reikia vos kelių minučių. Na, o po paskutinės operacijos, negirdėdamas net generalinio direktoriaus, atsitiktinai į skyrių užsukusio, patarimo, leisgyvę išgrūdo lauk. Palangos reabilitacijos lignoninėje atvirai nusistebėjo, koks *išminčius* galėjo taip pasielgti, juk lignonė nevaikštanti ir nežinia, kada pakils, be to, net rankų nepakelianti. Dar bent mėnesį turėjo praleisti traumatologijos skyriuje. Stipriausia skyriaus sesutė kelis kartus ant rankų nunešė į vonią, išmaudė, neseniai studijas baigusi gydytoja nuoširdžiai rūpinosi lūžusiu rankos riešu, ir viskas. Išlydėdami palinkėjo sugrįžti vėliau – kai atsistos ant kojų.

Nors rytojus ir neaiškus, ačiū Dievui, Julija jau namuose. Gerai, kad geri bičiuliai pagelbėjo – ne taip paprasta ligonį

neštuvuose į penktąjį aukštą užgabenti.

- Kiek pipiriukų į sriubą dėt? – klausia Ignas Julijos.

Nors savijauta labai prasta, žmona nusišypso ir sako:

- Saujele.

- Na ne, - nesutinka jos žmogus. – Man reikia žinot, kiek tiksliai.

Julija kurį laiką tyli. Nutarusi, kad neišsisuks nuo konkretaus atsakymo, taria:

- Šešis.

- Tai visai kas kita. Ačiū.

Jis pats dar gerai nežino, ką šiandien pavyks sukurti, bet pastangos rimtos. Kartas nuo karto iš virtuvės vis ateina į miegamąjį, kur tyliai guli žmona. Ignas bevelytų kažką padaryti, kad tik palengvintų jos dalį, tik kad nelabai yra ką. Nors seniai nelanko bažnyčios, pats stebisi, kad, ką bedarytų, vis pagauna save tyliai šnabzdantį: „Dieve, padėk Julijai. Padėk, Dieve“.

Pasibaigus darbo dienai, atvažiuoja kineziterapeutė. Ignas džiaugiasi, kad pavyko surasti tokį žmogų, kuriuo galima tikėti. Negaili ji Julijos, bet kitaip negalima.

- Po poros mėnesių mokysimės vaikščiot, - pasakė vieną dieną viešnia tokiu tonu, kad netikėti negalima.

Ir ji buvo tūkstantį kartų teisi. Sunkūs tie pirmieji žingsneliai, iš šono stebint atrodė, kad Julija mėnulyje išsilapino. Tačiau jie žengti, o tai svarbiausia.

Į svečius užsuko Igno mama ir dėdienė. Buvo susitarę dėl vėlesnio laiko, todėl Igną rado dar nebaigusį plauti grindų. Palikęs su ligone, tęsė pradėtą darbą, visai pamiršęs prietarą, kad tokiu būdu gali visam *išplauti* svečius. Tik vėliau apie tai pagalvojo, kai išsipildė tas prietaras, o tuomet tiesiog rūpėjo, kad jų namuose būtų švaru. Tuo pačiu nepamiršo ir puodų virtuvėje.

Kai sugrįžo į miegamąjį, buvo justai, kad šnekos kaip ir nėra. Ko čia atėjo dėdienė, Ignas nelabai suprato, nes seniai su ja nepalaikė jokių ryšių – tai todėl, kad kartą išdavęs žmogus galėjo tai padaryti ir dar kartą. Susidūręs akimis jos veide išvydo kažką panašaus į

ligoninėje matytą dukterėčios piktdžiugą...

Šiandien kineziterapeutė pasakė Julijai keistus žodžius:

- Mokysimės šokti. Jau laikas.

Kad jūs matytumėt, kaip sublizgėjo Julijos akys! O Ignui vos neiškrito iš rankų kavinukas.

- O man galima kartu pabūt? – paklausė.

- Reikia... – neprieštaravo viešnia.

Keistas tai buvo šokis. Jei išvis galima pavadinti šokiu. Tačiau po tos valandos jau buvo galima pasakyti: sugrįžimas visai arti.

Per tuos ilgus mėnesius ir Ignas pažangą padarė. Virtuvėje jau ne svečias ir ne tik guliašu savo brangiausiąją gali pradžiuginti. Tačiau niekaip negali atprasti nuo vieno ir to paties klausimo:

- Kiek pipiriukų į sriubą dėt?

Tiesa, Julija jau konkretesnė, ne tokia, kaip anksčiau:

- Šešis.

Ignas patenkintas:

- Gerai, kad yra su kuo pasitart.

KRYŽELIS ANT BERŽO KELMO

Į tai, kas liko iš beržo, per keturis dešimtmečius spėjusio susilyginti su penkiaaukščiu namu, Aloyzas negali žiūrėti be širdgėlos. Gavęs butą naujajame mikrorajone, buvo pasodinęs jį daugiaaukščio priekyje, kur nėra langų ir kur tikrai niekam netrukdytų. Kad kada nors įvyktų tai, kas įvyko, niekas nebūtų išpranašavęs. Augo medis pasišokinėdamas. Buvo tiesus kaip reta, nė vienos nudžiūvusios šakelės per tiek metų. Didelis džiaugsmas ne tik namo gyventojams, bet ir praeiviams. Ne vienas pagalvodavo: iš kur tas gražumas?

Namo simbolio neliko per kelias minutes. Ankstų savaitgalio rytą, kai normalūs žmonės dar miega, su juo susidorojo penkių-šešių žmonių komanda. Taip sparčiai ir švariai dirbančius ne dažnai sutiksi. Aukštaūgis beržas vienu atsikvėpimu buvo padalintas į keliolika gabalų, su įkvėpimu nugenėtos šakos, net pjuvenų ant žemės neliko. Darbavosi nepakeldami galvų, matyt, vis dėlto suprasdami, jog daro blogą darbą. Išprievartauto medžio dalys tyliai atsidūrė šalia stovėjusio automobilio kėbule. Ir mašina su tos brigados nariais išnyko stebėtinai tyliai.

Kai kažkas iš namo gyventojų pasiūlė kreiptis į prokuratūrą, mojuodama raštu, gautu iš aplinkosaugininkų, į kiemą išlindo ketvirtajame aukšte gyvenanti kaimynė. Pasirodo, ji paprašė leidimo nupjauti beržą, nes nuo jo krintantys lapeliai ir žirginiai šiukšlino

darželį, esantį prie namo. Rimtas motyvas!

Toji vieniša, dukterį auginanti moteris – ne iš senbuvų, gal dėl to ir tas medis buvęs nebuvęs. Kažkodėl jai prigijusi Čigonės pravardė, nors su romais lyg ir neturinti nieko bendro. Nebent tuo, kad kai kurie charakterio bruožai tokie, kokie normalioje draugijoje nepageidaujami. Aloyzas prisiminė tik vieną, nelabai gražų su ja susijusį įvykį: kai atsikraustė, po vienos nakties kaimynai pamatė supjaustytas dirbtinės odos duris ir įrėžtą užrašą: „Felé – curva“. Matyt, tokiu būdu atsivijo buvęs gyvenimas.

Ne, namo gyventojų toji kaimynė neatsiprašė. O ir niekas niekur nesikreipė – ką tai pakeis, juk medžio nebėra. Viena tapo aišku – su žmogumi, kuriam negaila medžio, geriau būti atsargesniems.

*

Netrukus medžių naikinimo vėjus atėjo ir į senamiestį: po vienos nakties neliko daugybės miestelio centrą puošusių ąžuolų, liepų, eglų. Tie, kurie juos išpjovė, darbavosi panašiai kaip tie, kurie nupjovė beržą – kaip vagys, - tuomet, kai normalūs žmonės miegojo. Be abejo, turėjo leidimą, o jį suteikę pasufleravo, kada tą juodą darbą atlikti, nes bijojo, kad miestelėnai nepritaris tokiam sprendimui. Po kilusio triukšmo laikraštyje buvo paaiškinta: vietoj senųjų, dar Smetonos laikais sodintų atsiras naujoviški medžiai.

Kokie jie bus, Aloyzas maždaug įsivaizduoja – tokie kaip Palangoje, Basanavičiaus gatvėje. Verkti norisi, prisiminus dar neseniai ten akį ir širdį džiuginusias liepas, kaštonus. Naujieji, iš užsienių atvežti medeliai per kelerius metus nė kiek neūgtelėjo, dabar jau ir specialistai aiškina – tokiais ir liks. Jau viešai prarasta ir kad naujieji medžiai kainuoja apvalias sumas. Kažkas labai didelį biznį sumanė, nes tokios pat naujienos ateina iš Vilniaus, Kauno, o ir iš mažesnių miestelių. Tarsi Lietuvoje trūktų tikrų, mums įprastų medžių. Tik nė vienam žurnalistui kažkodėl nepavyksta išsiaiškinti, kokios vis dėlto jėgos už to stovi. Nejaugi ir jų vadus pavyko nupirkti?

Teatro režisierius Gytis Padegimas, išgelbėjęs Kauną nuo

panašių užmačių, išplatino viešą laišką, raginantį gelbėti miestelio, kuriame gyvena Aloyzas, Klevų alėją, kurią taip pat ruošiamasi išrėžti. Ačiū Dievui, laiku. Apsaugojo žmonės ypatingą istoriją turinčius medžius. Tik ar ilgam?

*

Širynt ant plataus kelmo, likusio nupjovus gražuolį beržą, praiviai pamatė kryželį. Atkreipė į jį dėmesį ir Aloyzas. Iš pradžių net krūptelėjo, pagalvojo, kad vaidenasi. Dailus kryželis, ko gero, dievdarbio kurtas. Gerai, kad užsibaigia smaigu, kuris apsaugos bent jau nuo vėjo. O gal ir nuo nedoro žmogaus?

Vadinasi, ne tik man dėl jo širdį skauda, pagalvojo Aloyzas. Liūdna, kad nepavyko išgelbėti medžio. Vienintelė paguoda – kad išgelbėjo netoliese, vaikų darželio teritoriją puošiančius. Praėjus gal savaitei po to, kai neliko beržo, paslaptingoji komanda ir ten buvo įsisukusi. Taipogi labai ankstyvą rytą. Kai Aloyzas pamatė, niekadėjai jau baigė supjaustyti darželio kampe augusią išlakią liepą. Akivaizdu, kad tai buvo tie patys žmonės. Dirbo skubėdami, nesidairydami, tyliai. Aloyzui prie jų priartėjus, brigada bandė slėptis – pasklido darželio teritorijoje kas kur. Vienintelio toje vietoje likusio vyriškio paklausė, ar turi leidimą. Kažką murmtelėjęs dingo ir jis: įsėdo į mašiną, ant kurios nebuvo jokių atpažinimo ženklų, ir nurūko.

Daugiau toji komanda čia nepasirodė.

RYTOJUS BUS RYTOJ

Įsijungęs radiją ar televizorių ir vėl išgirdęs kurio nors kandidato į prezidentus reklamą, Jonas susinervina ir išjungia. Tos kalbos apie atskirtį, telkiančią jėgą, pažadai pasirūpinti kiekvienu varo iš proto. Jau seniai neturi darbo ir niekaip nepavyksta jo gauti, nors ne tik magistro diplomą turi, bet ir disertacija parašyta.

Nelabai mokytas kaimynas anądien patarė: „O tu susisiek su vienu iš jų ir paprašyk pagalbos. Juk taip įkyriai siūlo“.

Netiki Jonas politikų pažadais. Neabejoja, kad viskas užsibaigtų dar koku nors pažadu, kurio tas ar kitas kandidatas jau rytoj neatsimintų. Visų jų žodžiuose tiek netikrumo, kad klausantis ir supykinti gali. O ir tikriausiai ne patys tuos žodžius sugalvojo...

Užbaigęs disertaciją džiaugėsi, kad galų gale užsibaigs sausmetis – net jos išleidimui atskira knyga buvo paskirti pinigai, tačiau perkūnas (ne iš dangaus) buvo galingesnis. Kažkuri iš daugelio sektų, kurias iki smulkmenų išstudijavo, pasistengė, kad ne tik apie ją, bet ir apie kitas toji knyga nepasirodytų. Tos pačios labai galingos jėgos įrodė, kad ir disertacija tokia tema kol kas nereikalinga.

O po kurio laiko pajuto, kad ir toliau tas *perkūnas ne iš dangaus* juo rūpinasi. Tik tas rūpestis toks, kad net nežinia, ką daryti. Kartais Jonui atrodo, kad ir jo telefonas paklausomas – susitarus dėl darbo, netikėtai vėl išgirsta „ne“. O pažadėjęs savo pagalbą Seimo narys, atsakingas už mokslą, taipogi dėjo į krūmus.

Kai stojo į žurnalistiką, dar nebuvo taip vadinamos

geltonosios spaudos. Vis purvinesni laikraščiai darėsi jau užbaigus mokslus. Todėl džiaugėsi, kad dienraštyje, kuriame dirbo, iš jo nebuvo reikalaujama ką nors specialiai išpurvinti, apdergti, kad viena pagrindinių temų buvo susijusi su sektomis, kad savo rašiniiais galėjo padėti žmonėms nepatekti į sektantų pinkles, o patekusius – gelbėti. Taip, ne sykį ir teisme teko įrodinėti ir įrodyti, kodėl viena ar kita sekta pavojinga. O paskui pagrindinė jo, kaip žurnalisto, tema tapo mokslinio darbo tema.

Ir Birutė turbūt nesitikėjo tokios disertacijos baigties: vietoj daktaro vardo – bedarbio kupra. Tačiau Jonui tik dabar pradeda atrodyti, kad jos visai nepažinojo. Keitėsi ne dienom, o valandom. Iš jų įpročių nė vieno neliko. Jonas taip džiaugdavosi, kai pusryčius pradėdavo ir baigėdavo bučiniu. Na taip, jam, likusiam namuose, tekdavo ne tik prie popierių darbuotis, bet ir valgyt išvirti, grindis išplauti, tačiau dėl šito nepriekaištavo, tik apie tai net mamai, iš gimtojo miesto vis paskambinančiai, niekada neprasitarė. Bet kai pradėjo sugrįžti vis vėliau, o kartais ir su vyno kvapeliu, kažkiek sunerimo. O kai kartą, o paskui ir kitą pasisakė nakvosianti pas tėvus, kuriems jos pagalbos prirėkė, gal dešimtu jausmu pajuto, jog tai ne visai tiesa.

Dabar jau žino, kad visai ne tiesa.

O juk tėvas buvo teisus. Tik gal pernelyg iš tolo įspėjo, kad dar ne laikas, kad skubą tikrai ne vietoje. Juk net žiedų pats neturėjo už ką nupirkti. Tai, kas Jonui atrodė nepaprasta, tėvą labiausiai ir neramino – ypatingas Birutės lipšnumas ir kažkoks išskirtinis balsas, už kurio tarsi bandydavo pasislėpti. Dabar pats nesupranta, kaip galėjo pritarti jos sumanymui iš *greitųjų kreditų* pasiskolinti kelionei į Balį. O kai sugrįžo, nieko kito neliko, kaip prašyti tėvų tą jos paimtą velnio paskolą kuo greičiau sugrąžinti, nes Birutė pasakė: „Mano tėvai pinigų neturi. O jei taviškiai nepadės, prapulsim...“ Apie tokias paprastai sako: nors prie žaizdos dėk. Arba – saugokis, kad neįgeltų.

Skaudus tas jos įgėlimas. Kad ruošiasi Indijon, neprasitarė nė puse žodžio. Skambutis iš oro uosto buvo pirmoji žinia. O vėliau –

žinutė telefonu. Pasirodo, internete susipažino su jogos ar kažkokios panašios mokyklos, o gal sektos vadu, susirašinėjo, laukia jos, beprotiškai įsimylėjęs. O pas Joną daugiau negrišianti.

O po kurio laiko dar viena naujiena: išvykdama Jono vardu iš greitojo kredito kompanijos paėmusi penkiolika tūkstančių. Tiems *geradariams* pakako jo asmens duomenų. Procentai tokie, kad po metų ir butą teks atiduoti.

Jau kelinta diena Jonas kalbasi pats su savimi. Tik dabar suprato, kad neturi su kuo pasitarti. Kursiokai susitvarkę savo gyvenimus, jau ir vaikai paaugę, be to, rimtus darbus dirba, tik jis be jokios tarnybos. Pasipasakosi – išjuoks, apkalbės, naujų pergyvenimų prisidės. O juk buvo kiečiausias kurse. Kur viskas išgaravo? Kokią lemtingą klaidą padarė?

Į Darbo biržą nueiti vis dar nesiryžta. Gėda. Viena leidykla pasiūlė išversti knygą, vis šis tas. Tačiau tai nedideli pinigėliai – neišgelbės. Kai išgirsta skelbimą apie tai, koks geras dalykas *Bobutės paskola* ar kitoks greitas kreditas, verkti norisi. Taip, nevyriška, bet... Tą ar tuos, kurie sukūrė tokį įstatymą, be gailesčio, jei turėtų šautuvą, nudėtų.

Vis vienas ir vienas. Jau ir dieną su naktimi, kaip kūdikiai vaikystėje, pradėjo maišyti. Nakties tamsa bauginti pradėjo. Už lango kažkada kartu su tėvu pasodintuose medžiuose tikrai gali pasislėpti koks nedoras žmogus. O kai Jonas užmigs... Ė, ne, nuveja kvailą mintį, čia jau eilutė iš detektyvinio romano.

Laiškanešys atnešė registruotą laišką. Iš *greitųjų kreditų*. O išeidamas pasakė nei šį, nei tą:

- Na ir betvarkė pas jus...

Tarsi pažadintas iš miego apsidairė. Tikra tiesa: visi buto kampai apšnerkšti. O juk ne taip seniai pedantu vadino. Tačiau nei susigėdo, nei puolė tvarkytis.

Taip, pats prieškambaryje už subyrėjusios batų dėžės ir pabirusių į šonus batų vis užkliūva. Stalas, neišlaikęs knygų svorio, sulūžo, taip ir guli viduryje kambario. Pats kaltas – kuriems velniams jį taip apkrovė, ne knygoms jis buvo skirtas. Jau visas knygų kalnas

ant grindų voliojasi, nėra jų kur dėti. Aišku, dalį galėtų nunešti į rūšį, tačiau sandėliuko raktą pametė. Na taip, grindys seniai neplautos. Na ir kas? Juk niekas pas jų neužsuka. O jam vienas ir tas pats.

- O kodėl tas pats? – tarsi prabudęs garsiai ištaria Jonas. Ir pats sau atsako: - O todėl...

Kai Jonas prisėda prie knygos vertimo, lyg ir viskas praskaidrėja. Jei taip anksčiau, negalėtų pradėti dirbti, kol ant darbatalio tiek nereikalingo šlamšto, o aplinkui betvarkė. O dabar viso šito net nepastebi, prieš akis tik knyga ir monitorius.

Į gatvę išeina vis rečiau. Kažkoks panikos jausmas ištinka, susiruošus parduotuvėn. Tik su *pani Jadvyga* turgelyje šnekteli kaip su artimu žmogum. Ji jam ir nuolaidų už perkamas daržoves padaro. O sugrįžęs ir vėl vienas. Vienas ir vienas...

Jau turbūt tūkstantį *sivi* išsiuntinėjo. Ir nieko. Tik vienas kitas pažadas, kuris greitai pamiršamas. O kvietimas dalyvauti konkursuose jau seniai nebedomina – įsitikino, jog jis reikalingas tik tiems, kurie kviečia. Kviesdami jie jau turi būsimą darbuotoją, viešas kvietimas tik apgaulė.

- Gero dėdės neturi – nieko ir neturėsi... – vėl su savimi kalbasi Jonas, kartodamas kažkur girdėtus ar perskaitytus žodžius. Dar ne taip seniai nebūtų patikėjęs, kad taip gali būti.

Bandė savo paslaugas siūlyti porai milijonierių. Iš vieno ir kito išgirdo beveik tą patį: „Ne mano projektas“.

Rytoj tauta balsuos už būsimąjį prezidentą. Keista, kad, nors jau visą savaitę balsuojama iš anksto, reklama neuždrausta, kaip būdavo anksčiau. Kažkodėl niekas šito nepaaiškina, galvoja Jonas.

- O iš tikrųjų kam man tai? – vėl su savimi kalbasi Jonas. – Vis tiek neisiu balsuot...

Pasako ir susimąsto: o gal vis dėlto nueiti. Gal tikrai naujasis prezidentas ir jam padės?

- Durniau tu, durniau... - pats save sugėdina. – Juk žadėdami kandidatai tik apie save, ne apie tave galvoja. Apie savo rytojų... Jei pats savimi nepasirūpinsi, nieko doro ir nebus. Koks rytojus bus, net Palmyra iš „Lietuvos ryto“ nežino.

Jonas neįsivaizduoja, kuo reikia būti, kad kasdien sukurtum puslapį pranašysčių. Jau vien dėl jų baugu tą laikraštį atsiversti.

- Rytoj bus rytoj... – nejučia prisimena tai, ką vaikystėje ne kartą yra sakęs. Tuomet neabejojo, kad rytoj bus ypatingas, gražesnis nei šiandiena. O šiandien nežino nei kada jis ateis, nei koks bus.

AUKSINĖS VESTUVĖS

Po seniai sudžiūvusia gėlių puokšte ant knygų spintos Jis surado varyje įamžintus lietuviškos pasakos bernelį ir mergelę, šokančius tarp lauko gėlių, čia ir pora gulbių virš jų. Buvo pamiršęs apie tą vestuvinę dovaną, kurios kitoje pusėje perskaitė: *Gerbsim ir dienos tos lauksim, varį kol pakeisit auksu*. Data tų metale išraižytų linkėjimų apačioje priminė: liko nepilni metai iki auksinių vestuvių.

- Negali būt... – kažkodėl nusistebėjo Ji, nors kasmet *toji diena* abiem buvo svarbesnė už vieno ar kito gimtadienį.

- Gali, - rimtu veidu patvirtino Jis.

Tai – pora, kurios joku būdu nepavadinsi senjorais. Ypač jaunatviška Ji. Moteris, šalia kurios labiausiai tinka kalba apie poeziją, iš po nakties pražydusį medį, apie kregždes, kurios rytoj turėtų parsikristi. Jis – vyriškas, kaip ir dera šeimos galvai, bet ir romantiškas, ypač, kai lieka dviese.

Netikėta proga sugrįžti beveik pusę amžiaus atgal lyg ir nežadėjo nieko naujo. Iš palydos, kuri anuomet buvo šalia iškilmingą valandą, gyvųjų tarpe pusės nebėra. O iš buvusių svečių gal tik vienas kitas dar šioje Žemėje. Bet tai juk jokia naujiena. Kaip ir tai, jog laikas patikslino, kas draugas, o kas nelabai.

Šiandien visai kitaip atrodo varyje išraižyti linkėjimai nei tuomet, kai juos perskaitė praėjus vestuvių iškilmėms. Buvo dėkingi juos parašiusiam jaunam poetui, kurio, deja, taip pat nebėra šioje Žemėje. Tačiau kai tau dvidešimt su trupučiu, apie tai, kas bus po

penkiasdešimties metų, nesuki sau galvos. Užtat dabar jau visai kitaip suvoki tų žodžių prasmę.

Taip, kartais pasvajodavo, kaip jie atrodys tuomet, kai užaugins vaikus, kai atsiras anūikai, kai šį tą šioje Žemėje nuveiks. Netuščiai tas laikas praėjo, tačiau kodėl taip greitai? Ir Jos, ir Jo galvoje tas pats klausimas. O kas į jį atsakys ir kada?

Ne, auksinių vestuvių jų namuose nebus. kažkada teko pas pažįstamus tokias iškilmes matyti. Liūdna jas prisiminus. Nei Jai, nei Jam nereikia nei tų simbolinių lazdu ir juostų, nei dirbtinių šypsenų ir linkėjimų. Viskam savo laikas. *Tą dieną* jie praleis dviese, ir tai bus pati tikriausia dar viena vestuvinė nuotrauka. Gal net tikresnė už pirmąją.

- Kodėl tą senieną vėl ant sienos pakabinot? – klausia į svečius užsukusi dukra.

Taip, iš tikrųjų *tas varis* prieškambarėje visą jos vaikystę prakabėjo. Vėliau vietoj jo atsirado kažkokia proga dovanota drobė. Dukrai, regis, jokių sentimentų ankstesnis kūrinys nepaliko. Jo atsiradimo istorija gal ir pakeistų nusistatymą, tačiau nei Ji, nei Jis dėl šito negarantuoti, todėl atsakymas ištariamam tarsi susigėdus:

- Mums jis brangus.

- Na, na... – tarsteli dukra. Lyg ir dar kažką nori pasakyti, tačiau tik numoja ranka.

Kodėl dukra išaugo nė į vieną jų nepanaši, per vėlu aiškintis. Gal ir jie kažkuo kalti? Per mažai dėmesio skyrė? Nors ne – stengėsi kiek galėdami. Tačiau užaugo labiau panaši į Jos seserį, o dar labiau – į šios dukras. Nejautrias, viską niekinančias, už viską labiau mylinčias pinigą.

Jų *auksas* kiek kitokio pobūdžio. Gal dar ne vėlu ir dukrai tai suprasti? Sūnui pakako tą linkėjimų eilutę perskaityti ir jau nieko daugiau nereikėjo aiškinti. Na taip, jis visada buvo kitoks, meniškos sielos. Betgi dukra tuose pat namuose augo, ne gatvėje.

Ji ir Jis šiandien tarsi po nepavykusio egzamino, o gal prieš egzaminą. Per tuos likusius kelis mėnesius iki jubiliejinės dienos vargu ar pavyks ką nors pakeisti, tačiau jiems labai norėtųsi, kad *toji*

diena būtų brangi ne tik jiems.

*

Paskambinęs į darbo pabaigą, paskyrė Jai pasimatymą senajame miesto parke. Seniai nieko panašaus nebuvo, todėl moteris atskubėjo gerokai susijaudinusi ir bent pusvalandžiu anksčiau. Laukdama Jo gerokai nervinosi, o sulaukusi neištvėrė, nors jai tai niekada nebuvo būdinga:

- Kas? Kas atsitiko?

- Nieko. Nieko neatsitiko, nusiramink, - ir pats išsigando. – Tiesiog mūsų vietos pasiilgau.

Atėjo su gėlėmis. Anądien Ji lyg tarp kitko pasakė, jog neprisimena, kada paskutinį kartą dovanojo gėlių. Ne, šiaip jis ne iš tų, kurie savo moteriai išvis nieko nedovanoja, tačiau dažniausiai tai labiau materialūs dalykai.

- Tai mano mylimiausias. Ačiū, kad nepamiršai, - apsidžiaugė pakalnučių puokšte, kurią šiais laikais ne taip paprasta užtikti. Kas kita – rožės, orchidėjos, gerberos ar kokios gardenijos.

O parkas jau ne tas. Reikėtų gerokai pasukti galvą, norint atpažinti buvusią šokių aikštelę. Ir jų suoliuko nebėra. Taip, naujasis išvaizdesnis, bet atmintyje tebestovi senasis.

- Kai pakviečiau šokiui, pasakei, jog labiau norėtum pasivaikščioti po parką ar tiesiog pasėdėti ant suoliuko ir pasiklausyti muzikos...

- O pameni, kaip bėgom namo per liūtį? Basi, taškydami į šonus vandenį. Tu net kelnes iki kelių atsiraitojai. kažkas iš šono šūktelejo atpažinęs... – Jos prisiminimas nukėlė į labai tolimą dieną, bet Jam pasirodė, kad tai buvo vakar.

Nejaugi tikrai prabėgo tiek metų? Pats nežino, ar tikrai vėl norėtų išvysti tą kvatoklę mergaitę, su kuria susipažino redakcijoje. Žvilgterėjęs į senutėlių ažuolų viršūnes ir išgirdęs Jos balsą, beveik neabejoja, jog laikas sustojo, na ne – sugrįžo, ir vėl viskas prasidės iš naujo.

*

- Šiandien turėtų parsikristi kregždės, - sako Ji.
- Buvau pamiršęs, - prisipažįsta Jis.
- Ir kodėl jos taip trumpai pas mus?
- Svarbu, kad sugrįžta.
- Tikra tiesa. Tikra tiesa...
- Pameni – ir mūsų vestuvių dieną toks stebuklas įvyko?
- Gal ir šiandien įvyks?

TIESA TEN, KUR PRADĖTAS?

Eidamas į vaistinę Edvardas išgirdo šuktelėjimą:

- O, kaip gerai! Bus su kuo pachmeliuką padaryt...

Juros gal jau kokį dešimtmetį nebuvo matęs. Ne kažką ir pasikeitęs. Plaukus dar studentaudamas prarado, žingsnis toks pat, šypsena ta pati. Tik šneka šįkart labai konkreti, visai nepanaši į tą, kurią girdėjo paskutinį sykį. Tuomet taip įtikinamai pasakojo apie savo nepaprastą atradimą, jog net nežinojo, kaip vertinti. O ir nebuvo kaip, nes neleido įsiterpti. Vėliau bendras pažįstamas paaiškino: „Šizofrenija. Kai praeis paaštrėjimas, pats neatsimins, ką pasakojo“. Tąsyk sužinojo ir kad Jura jau nedirba ligoninėje. Paskirta invalidumo pensija, nors dar nėra penkiasdešimties neturi. Be to, sugrįžęs į tėvių kambarėlį, gyvena kartu su jį užauginusia motina. Sunkiai verčiasi. Ne, vaikai nepadeda, nes nėra vieno pats neaugino. Ko gero, net nežino, kiek jų.

Į aludę, kuri priešais vaistinę, Edvardas nepasuko.

- Jau seniai nevartoju, - pasakė. O Jura kaip ir nenustebo, tik murmtelėjo: „Žinau“. Nepiktai, dargi šypsodamasis. Tuoj pat ir atsisveikino, tarsi būtų vos vos pažįstami, lyg nebūtų buvę studentišku laikų draugystės.

Ne, Edvardas ne daktaras, tik studijavo tais pačiais metais. Kažkas pakvietė į literatų susiėjimą, nuėjo, nes jam, kaip būsimam menotyrininkui, tai buvo artima širdžiai publika. Ten ir susipažino

su eiles rašančiu būsimu gydytoju.

Kodėl kaip tik su juo suartėjo? Edvardui pasirodė, kad Jurijus gerokai skiriasi iš kitų rašančių ne tik eilėrašciais, bet ir požiūriu į gyvenimą. Jam patiko, kad savo kūrybą spausdina slapyvardžiu, kad nėra tuščiagarbis, kaip dauguma čia ateinančių. Paskui sužinojo, kad už naujojo pažįstamo nugaros – istorija, kurios ir norėdamas nesugalvosi. O kad apie ją papasakojo kažkas kitas, dar padidino susidomėjimą su tuo iš pirmo žvilgsnio niekuo neišsiskiriančiu antrakursiu.

O istorija išties neeilinė. Karo metu jį, kaip vėliau paaiškėjo, vos trejų metų berniukštį, Radviliškio traukinių stotyje paliko rusė. Lietuvei, kuri paėmė tą vaiką į glėbį, pati nelabai suprasdama, kas vyksta, suspėjo pasakyti tik jo vardą.

Netrukus tas vaikiukas jau turėjo ir pavardę. Be abejo, tą pačią, kaip ir tos moters vyras. Kol atėjo laikas eiti į mokyklą, lietuviškai Jura kalbėjo ne prasčiau už bendraamžius.

Kai rusai sugrįžo į Lietuvą, antroji Jurijaus mama jau nebijojo, kad gali susilaukti nemalonumų dėl kaimynų apkaltbų. Atseit, nei laukėsi, nei gimdė, o vaikas atsirado. Dar ir gerokai paaugęs. Tačiau kai ir Jurijui kažkas iš kiemo vaikų pasakė, jog jis ne lietuvis ir ne jo tėvai juo rūpinasi, berniukas iš savo antrosios mamos sužinojo viską, ką ir ji pati žinojo. Iš tikrųjų – ne kažką, tačiau toji naujiena paaugliui buvo labai skaudi.

Bėgant metams viltis, kad toji rusė atsisauks, mažėjo. „Gal jos jau seniai nebėra gyvųjų tarpe?“ – galvojo geradarė moteris. „Užaugęs būtinai susirasiu“, - pats sau tyliai pažadėjo Jurijus. O augo berniukas naujesiems tėvams nesuteikdamas didesnių rūpesčių – buvo mokslo pirmūnas, dar ir stiprus šachmatininkas, o bebaigdamas mokyklą ir kaip poetas rajono laikraštyje debiutavo. Medicinos fakulteto studentu tapo lengvai, nors kaimynai visko prikaltbėjo – atseit, dėl to, kad ruskiukas, kad tokia biografija. Į akis nė vienas nedrįso šito pasakyti, nes mokėsi Jura kur kas geriau nei tų visažinių vaikai.

Tiesa, prieš tai teko porą metų padirbėti. Tokią būtiną sąlygą –

stažą – buvo sugalvojusi tuometinė valdžia. Jurijus ant jos nepyko – įtėviai neturtingi, vos suduria galą su galu, tai, ką uždirbs, pataupys studijoms. Pats nesupranta, kas užplaukė, bet netikėtai vedė. Laimėjo noras ištrūkti iš mažičio kambarėlio, kuriame trims per ankšta? Išties pagalvojo, jog ir įtėviam bus lengviau, tačiau padarė klaidą – su jais nepasitarė. Na taip, palyginus su ankstesne aplinka, pateko vos ne į rūmus. Buvo lyg ir viskas gerai, tačiau populiarius mieste batsiuovys uošvis netrukus pasakė: „Privalai prisidėt“. Po nelengvo darbo garvežių depe laukė nė kiek ne lengvesnis namuose. Be to, juose kitokios šnekos, kaip apie pinigus negirdėjo. Jam tai buvo taip neįprasta. Bandė atsikalbinėti – ne jo charakteriui toks užsiėmimas, o ir stojamiesiems pasiruošti reikia. Deja, per vėlai suprato, kad ir jo mylimoji ne tas žmogus, kurią pažinojo prieš vedybas.

Tapęs studentu, Jurijus jau buvo gerokai kitoks. Sunku pasakyti, kas jį taip pakeitė. Iširusi santuoka? Paauglystėje išgirsta žinia? Vaikystėje patirta trauma? Ne atsitiktinai juk dar būdamas ikimokyklinukas per miegus vis šaukė: „Matau degantį ežerą!“, „Matau degantį ežerą!“ Ko gero, viskas kur kas giliau, tiesa tikriausiai ten, kur buvo pradėtas.

Pabuvojo ir ten. Po to, kai žurnalistai plačiai aprašė jo legendą, atsišaukė Jurijaus brolis – tolimojo plaukiojimo jūreivis. Iš jo ir sužinojo savo gimtines adresą. Kai tame vargingame Baltarusijos kaimelyje apsilankė, vis prisimindavo, kaip visą naktį jam, paguldytam ant mūrinio pečiaus ir apklostytam kailiniais, jo tikroji motina pasakojo ir pasakojo, ir pasakojo... Jurijui pasirodė, jog ne visą tiesą ji jam papasakojo. Lyg ir nebuvo būtino reikalo atiduoti savo vaiką visiškai svetimam žmogui. Jau anksčiau buvo girdėjęs, kad per karą ne viena rusė taip atsikračiusi gyvos naštos. Paaikėjo, jog panašus likimas ištiko ir jo seserį bei dar vieną brolių.

Ankstų rytą, kai gimdytoja dar miegojo, Jurijus tyliai išėjo, žinodamas, jog daugiau čia nebeatvažiuos. Išėjo neatsisveikinęs.

O paskui tarsi nutrūko nuo grandinės. Sunku buvo ir atpažinti – atrodė, kad supyko Jurijus ant viso pasaulio. Panas keitė kaip kojines. Net įspėtas dėl nekomjaunuoliško elgesio nei susirinkimus

lankė, nei nario mokestį mokėjo. Toks ten ir mokestis – dvi kapeikos, tačiau tai buvo dar vienas įrodymas, jog studentas ne tik nedrausmingas, bet ir politiškai nepatikimas. O tai sovietmečiu buvo didelė nuodėmė. Nedaug trūko, kad ir iš instituto išlėktų. Gelbėjo karo metų legenda.

- Nepavydžiu tiems, kuriuos gydysi, kai gausi diplomą, - gurkšnojant „Rambyne“ alų sakė Edvardas.

Jura nesiginčijo, nes mokėsi vis dėlto neblogai. Ir nė kiek neabejojo, kad bus geras daktaras. O dabar, sakė, noris pagyventi *poetiškai*. Nes kai baigs institutą, tokios progos gal ir nebebus.

Iš studijų metų nuotykių Edvardas neatsisakytų tik vieno: pasivažinėjimo arkliais per Kauną. Tokio ekspromto ir norėdamas nesugalvosi. Buvo turbūt kokia trečia valanda nakties. Kur tąsyk buvo užkliuvę, dabar net nepamena. Pėsčiomis iš senamiesčio žygiuodami Vilijampolės link, netoli pilies pamatė į vežimą įkinkytus porą obuolmušių. Iš kur jie čia atsirado, sunku pasakyti, tikriausiai koks artimas žmogus iš priemiesčio buvo atvykęs į turgų. Tarsi būtų iš anksto susitarę, jiedu įlipo į vežimą, truktelėjo vadžias ir pajudėjo. Įdomiausia, kad iki tol nei Edvardas, nei Jura nieko bendro su arkliais nebuvo turėję. Kaip nekeista, arkliai klausė. „Ė-hė-hėj! Ė-hė-hėj!“ – pasikeisdami ir kartu šaukė iki užkimimo. Smagi tai buvo kelionė, užtrukusi gal valandą. Visa laimė, kad tame kelyje nepasitaikė nei mašinų, nei praeivių, nei, ačiū Dievui, milicininkų. Sustojo Neries pakrantėje. Išlipę paglostė paklusnuosius palydovus, neabejodami, jog rytą jų šeimininkas juos suras, o gal ir arkliai šeimininką. Ir vienas, ir kitas tą akimirką negalvojo, jog pasielgė nedorai.

Ilgainiui Jura virto tikru Don Žuanu. Dabar Edvardas sunkiai suvokia, kodėl anuomet pasidavė jo įtakai. Tik kai vienas rimtas žmogus pasakė Edvardui, kad jam turėtų būti gėda, kad toli su tokiu draugu nenukeliaus, tarsi atsibudo.

O iki tol ko tik nebuvo.

*

Kai Juros gyvenime atsirado restorano šefė, atrodė, jog laikas

ruošti vestuvėms. Buvo ir išvaizdi, ir protinga, tik geru sprindžiu aukštesnė. Žodžiu, prancūziška pora. Tarp Kauno ir Birštono ne toks didelis atstumas, tačiau priimant sprendimą jis, ko gero, turėjo didžiausios įtakos. O gal ir ne? Tik Jura atsakymą žino. Kai jis ilgėliau nesurasdavo laiko tokiai kelionei, į bendrabutį net kepta višta atkeliavdavo. Tačiau ji kvepėdavo tik pirmomis dienomis, o paskui kambariškai nežinodavo, ką daryti. „Durniai! - taip, sugrižęs iš eilinių gastrolių, Jura įvertindavo jų alkanas kultūringas pastangas. - Reikėjo suvalgyt, kol buvo laikas“.

Restorano šefės atsiunčiami pinigėliai buvo tvarkingai išleidžiami „Tulpėje“, „Trijose mergelėse“, o kartais net „Metropoliui“ pakakdavo.

- Edi, aš jau daktaras, - ir šiandien tą laimingą Juros telefono skambučių prisimena Edvardas.

Baigęs studijas, pats pasiprašė į provinciją. Tiesa, buvo nemažai baimės, kai belaistant diplomą vienas draugelis nutarė pajuokauti ir jį nušvilpė. Teko kreiptis į restorano šefę, kad padėtų išpirkti.

Kai po kurio laiko vis dar ištikimas ginklanešys aplankė Jūrą, daktaras jau ir provincijoje buvo pagarsėjęs savo nuotykiais ir keistais įpročiais. Supažindino su kolege, kuri jau lyg ir gėdijosi jo, matyt, suprato, su kuo turi reikalą. O jis pats pritrenkė pasakojimu, jog viena bobutė atėjo į priėmimą su gyva višta. Įdomiausia, kad jos neatsisakė, kaip neatsisakydavo jam atnešamų kumpių, kiaušinių, tik paprašė nunešti namo, kuriame nuomoja kambarį, šeimininkei – kad toji papjautų. Jura taip išraiškingai pasakojo apie kabinete gaudytą vištą, kad buvo neaišku – juoktis ar verkti.

Pakviestas į vestuves, Edvardas nenuvažiavo. Gal dėl to, kad, išrinktoji – ne restorano šefė, kuri tiek metų juo lyg motina rūpinosi, ir net ne kolegė, su kuria neseniai supažindino. Tiesa, vėliau jaunuosius vis dėlto aplankė, patiko Edvardui Juros antroji pusė – sūnų jam padovanojusi medicinos sesuo. Tik kažin ar ilgai toji laimė tęsis, pagalvojo, išgirdęs draugo pasiūlymą nuvažiuoti iki Šeduvos. „Jis dabar taip dažnai daro, - neslėpė jaunamartė. – Išgėręs

stikliuką čia, užsisako taksi ir skrenda į Šeduvos malūną šampano“.

Išsiskyrė jiedu. O Jura išsikėlė arčiau jūros. Kartenoje dar syki vedė. Ir dar syki išsiskyrė. Regis, todėl, kad Palangoje susipažino su ten per vasarą kavinėje dainuojančia panevėžiete. Ir vėl vedė. Šį kartą meilė truko neilgai – iki pirmojo žygio į šoną.

*

Šiandien beveik kaktomuša Edvardas susidūrė su Jura miesto centre. Be didelių įžangų eksdaktaras pradėjo šneką apie savo istorinį atradimą, prilygstantį nebent Gimbutienės tyrinėjimams. Kalbėjo su tokiu įkvėpimu, energingai, kad paprieštarauti nebuvo vilčių, nors tikrai būtų turėjęs ką pasakyti. Tiesa, iš pradžių monologas buvo gana logiškas. Kai viršų paėmė fantastika, Edvardas šiaip taip sugebėjo įterpti sakinį, jog labai skubąs. Nustebo: Jura, kuriam viduryje sakinio padavė ranką, neparodė jokių nepasitenkinimo ženklų. Lyg niekur nieko nutilo ir šypsodamasis nuskubėjo savo keliu.

AMERIKA PO PIRTIES

Kai prieš trejetą dešimtmečių Laurynas Žymantas sugrįžo iš Amerikos, apie užatlantę viešai ir privačiai prikalbėjo daug gražių žodžių. Vis dažniau sugrįždamas į tą vasarą, dabar pečius kraipo: kodėl? Kodėl nepapasakojo visos teisybės? Nepatogu buvo, ar ką?

„Būsit sutikti“, - užtikrino prieš išvykstant gauta telegrama.

Deja, vos nužengus nuo lėktuvo trapo ir patekus į iš oro uosto judančią minią, išgirstas atsakymas ir pradžiugino (pasitaikė, ačiū Dievui, Amerikos lietuvė), ir suglumino:

- O, dar labai ilgas kelias jūsų laukia...

- Lietuvoje mums išaiškino, kad tas autobusas greitai ir be rūpesčių nugabens ten, kur pasitiks...

- Taip, taip, autobusas tas. Tačiau juo važiuosite tris valandas.

- ?

- O ir kelionė ne pigi, - kažką įtemptai galvodama, akivaizdžiai susirūpinusi tęsė užkalbintoji.

- Bet mes turime tik kelis dolerius, - Laurynas juto, kad visas jo kūnas vis stipriau kaista. – Daugiau valdžia nekeitė...

- Kas jus taip keistai į kelionę išlydėjo? O ir kodėl pažadėjo tik už kelių šimtų mylių pasitikt?

Laurynas trumpai papasakojo. Renkąs medžiagą knygai apie garsią tarpukario šeimą. Lietuvoje jau visus, bent kiek su ja susijusius, pakalbino. Dar laukia keli susitikimai čia, Amerikoje.

- Taip, esu girdėjusi apie tą šeimą, - pasakė moteris. – Daug gero girdėjusi.

Moteris dar kažką norėjo pasakyti, tačiau, numojusi ranka, pakvietė autobuso link, paprašė lukterti ir, sugrįžusi su bilietais, palinkėjo laimingos kelionės.

- Kaip galėčiau atsidėkot? Nors vardą pavarde, adresą palikit, - jau nueinančios bandė klausti, tačiau toji tik ką sutikta ir nuo didelės bėdos išgelbėjusi tautietė numojo ranka ir nuėjo.

Pats dabar nesupranta, kodėl, sugrįžęs iš tos kelionės, į kairę ir į dešinę švaistėsi tokiais skambiais pasakymais, kaip „Pamatyt Ameriką – ir numirt“, „Amerika – stebuklų šalis“ ir panašiai. O juk kur kas labiau būtų tikęs senas posakis – kaip danguje, taip ir ant žemės.

Kita vertus, ne Amerika kalta, kad būta ne tik euforijos. Jei apgavo garsios šeimos atžala, kita tautietė, vos peržengus Amerikos slenkstį, pasielgė lyg artimiausia giminė. O juk tai tikrai beveik stebuklas.

Žinoma, tų stebuklų, jau grynai amerikietiškų, buvo ir daugiau. Vis dėlto Amerika yra Amerika. Šito iš jos neatimsi. Betgi kalba ne apie tai.

Buvo nepriklausomybės Lietuvoje išvakarės. Pas Gerąją Ponią, kuri gal per nerūpestingumą, o gal ir dėl kitų priežasčių nesutiko taip, kaip derėjo, dar viešėjo pora svečių iš Lietuvos – pusamžis vyras su dukra. Buvusio augintinio sūnus čia atsivežė savo mergaitę, vildamasis, kad pavyks atlikti širdies operaciją. Pasirodo, jie čia jau senokai, nuo pavasario, ir jiems niekas nesiruošia padėti. Gaila į juos buvo žiūrėti: vyrelis perkaręs, nors į grabą dėk, kokių keturiolikos dukra – lyg pabaidytas žvirbliukas.

- Ei tu, merga, - kai taip kreipėsi į paauglę, galvodama, kad jos, Gerosios Ponios, daugiau niekas negirdi, Laurynas buvo šalia, tik jį užstojo šimtametis medis. Tai išgirdęs buvo priblokštas. Visos legendos apie tos šeimos praeitį akimirkai tarsi sustingo.

O dar po kurio laiko paaiškėjo, kad ir kiti tautiečiai nepersistengia: tiems dviems nelaimėliams užsukus į vieną ar kitą kiemą, durys retai kada atsidarydavo. Na nebent tada, jei tų namų šeimininkė ar šeimininkas nespėdavo pamatyti ateinančių.

Kuo užsibaigė tos poros viešnagė Amerikoje, Laurynui kažkas iš pažįstamų papasakojo po kelerių metų. Negrižo jie į Lietuvą, o mergaitei širdį vis dėlto išoperavo. Tačiau tuo pasirūpino kažkokia labdarina organizacija, kurioje nėra nė vieno lietuvio.

Keliaudamas per šitą įspūdingą šalį Laurynas kažkodėl vis prisimindavo per radiją girdėtą spektaklį „Amerika pirtyje“. Lyg ir nieko bendro su tuo, ką pamatė, išgirdo, pergyveno. Ir vis dėlto ne sykį pagalvojo: nors visas amžius praėjo nuo pirmojo lietuviško spektaklio gimimo, pasaulyje tebegalioja tie patys žmogiškumo įstatymai. Jei žmogus doras, kilnus, jis toks ir kai niekas nemato ar negirdi.

Šiandien, kai daug kas išsitrynė iš atminties, Laurynui Žymantui tas akimirkas labiausiai primena paskutinį rytą užatlantėje daryta nuotrauka – laimės kūdikio nuotrauka.

- Pirmąsyk matau tokį laimingą žmogų, išvažiuojantį iš Amerikos, - atsisveikindama net porą kartų pakartojo Geroji Ponia, iškvietusi jį į šitą šalį.

Gal todėl, kad tėvai ne visada atsako už vaikus, o gal kad apie mirusius tik gerai arba nieko, nemažai parsivežtų žinių iš to amerikietiškojo maišo taip ir liks tik Laurynui žinomos.

RAUDONA KĖDĖ FONTANO VIDURYJE

Čia ateinančių praleisti keletą ryto valandų pirmadienį laukė netikėtumas: fontano viduryje stovėjo raudona kėdė. Plastmasinė, tačiau su dviguba atkalte, lyg koks sostas. Kaip ji čia atsirado, mįslė, kurią buvo stengiamasi įminti bendromis pastangomis. O suolo kaimynas pasakė:

- Kuo ne performansas? Į pirmus laikraščių puslapius tiktų.

- Juokaujat, tamsta. Dabar laikraščiai į priekį tik žulikus ir kitokius nenaudėlius iškelia. Na, dar apsidirbusius ar laiku neapsimokėjusius politikus.

Tarp vandens čiurkšlių raudonoji kėdė atrodė įspūdingai. Tai pastebėjo net šiuolaikiniai Palangos *bomžai*, čia susirenkantys kiekvieną rytą ir darantys gėdą prieš pajūrio svečius, ypač užsieniečius. Nors nesikeiktų kaip vežikai, ir vis rusiškai, rusiškai. Net sunku būtų paaiškinti, kaip iš tikrųjų derėtų vadinti tuos ne benamius, bet ir savo namams gėdą darančius. Be to, ir suolą renkasi ne bet kurį, o tą, kuris pavėsyje. Pabandyk jiems kokį žodį pasakyti, sulauksi didelių nemalonumų, bent jau neužtarnautos gėdos tikrai. Ir niekam nepasiguosi – nors pats centras, policija čia nesirodo. O ir vietinei valdžiai į tokią problemą nuspjaut. Atvykstantys čia ne pirmą kartą tuo jau spėjo įsitikinti.

- Kaip sveikatytė, vyrai? – šįkart ir moteriškoji lytis prie jų prisėdo. Šiaip jau moterys juos susiranda kitokia intencija, ir

klausimas ištariamas kitokiu tonu, o ir jo turinys būna kitas:

- Ir vėl prisisprogai? Marš namo!

Akivaizdu, jog *toji* moteris nedaug skiriasi nuo centus ir tuščią tarą skaičiuojančių likimo brolių.

- Nejaugi niekas taip ir nenufotografuos tokios grožybės? – tai vėl kaimyno nuo gretimo suoliuko rūpestis. – Pirmąsyk gaila, kad nesu fotografas, o ir išmaniojo neturiu...

- Ir iš kur tą kėdę nukniso?- vienas iš bomžų bando prisiminti praėjusį vakarą, tačiau nutaria, kad tai vis dėlto *ne jų* darbas.

- Tai galėjo padaryti tik poetas. Ar bent poetiškos dūšios žmogus, - įsiterpia į pokalbį dar vienas kaimynas, iš išvaizdos panašus į profesorių.

- O gal tai... iš dangaus? – nedrąsiai paklausia vežimėlyje sėdintis ilgaplaukis jaunuolis, kurį čia atlydi senyva moteris.

Ir vandens čiurkšlės šiandien kažkokios ne tokios, mistiškos ar ką. Įsistebeilijus į jas, vis dėlto žvilgsniai po kurio laiko nuklysta į gaivos vidurį, ten, kur tas netikėtas sostas. Per jį, regis, net beprotiškas karštis, užplūdęs šį birželį, ne toks baisus.

Kol kas nė vienas fontano gerbėjas šiandien nepamalonino čia atskrendančių paukščių – balandžių, kuosų, o kartais ir žuvėdrų. Kažkodėl visiems maloniausios kuosos, gal todėl, kad iš jų tuos laukiamus kąsnelius vis atima balandžiai. Paukščiai atpažįsta savo geradarius. Vis dėlto, regis, nelinkę atleisti už užmaršumą. Jiems visai nesvarbi toji ryto diskusija. Šiandien vienas kuosiukas tai ypač originaliai pademonstravo: bent kelis kartus tiesia linija, lyg koku raudonu kilimu aukštas svečias, praėjo pro sėdinčius ant suolų, ir praėjo ne bet kaip, o savo kalba kažką piktai šnekėdamas. Matyt, prašydamas rytoj be duonytės neateiti ir ne tik kėdę, bet ir juos pastebėti.

Na štai, ir vienas drąsuolis atsirado: nesibaidydamas fontano čiurkšlį, pasiekė raudonąją kėdę, atsisėdo ant jos, o dvi jį lydėjusios mergikės nufotografavo. Retas atvejis: pasigirdo plojimai. Juos pradėjo tas pats žmogus, kuris pirmasis prabilo apie šios dienos išskirtinumą – apie fontano viduryje lyg iš dangaus nusileidusią

kėdę. Kaip nekeista, plojo ir bomžų suoliukas.

Kalbos prie fontano šiandien sukosi tik apie netikėtą akcentą, kurio dėka visi čia atėjusieji pasijuto truputį poetais. Net ir tie, kurie seniai jau nebuvo į rankas paėmę knygos.

*

Kitą rytą raudonosios kėdės fontano viduryje jau nebuvo. Kaip netikėtai čia atsirado, taip netikėtai ir pradingo.

Dar kelias dienas ji vis buvo prisimenama. Tiems, kurie tai buvo matę, atrodė, jog jos čia visada truks. Tačiau dar po kurio laiko ant suoliukų sėdėjo jau kiti poilsiautojai ir iš ateinančių prie fontano tos istorijos liudininkais liko tik bomžai. Ilgainiui ir jiems kur kas svarbesniais vėl tapo paprasti žemiški reikalai. Ypač po to, kai iš pensijų neliko nė grašio.

TARP ŽMONIŲ

Šiandien lyg tyčia Aleksas sutinka jau kelintą pažįstamą iš *ano pasaulio*. Ne, ne visai iš pastarojo, o iš to, kuris jį supo sovietmečiu ar tuoj po devyniasdešimtųjų.

O ir ko čia stebėtis? „Akropolis“ tokia vieta, kur pastoviai savo automobilius suka bent kartą per savaitę visi, kurie juos turi. Aleksas gyvena už poros namų nuo prekybcentro, pasiramsčiuodamas lazda tą kelią įveikia per keliolika minučių.

„Kas dabar toks linkčioja?“ – gurkšnodamas kavą (turi tokią nuodėmę pasilepinti tarp išrinktųjų) bando prisiminti Aleksas, bet į galvą niekas neateina. Matytas, taip, tačiau kur ir kada? Alzheimeris ar ką prasidėjo? Aha, taigi čia buvęs muitinės vadas, tas, kuris sudegė imdamas kyšį. Vadinasi, jau sugrįžo? Oho, koks erelis buvo! Iš išvaizdos nė pusės nelikę. Jam išeinant iš kavinukės Aleksas pats nežino kodėl, bet ima ir paklausia:

- Kaip sekasi? Ką beveikiam?

Akivaizdu, kad nepatiko tam žmogui jo ekspromtas, nes staiga išnyko šypsena, o ir atsakė nei šį, nei tą:

- Ačiū. Ant šventoriaus dar nesėdžiu.

Na, o šitas kokia proga apsimetė, kad nepažįsta? Jį, buvusį rajono merą, o dabar pramonininkų vedlį, ne sykį, dirbdamas laikraštyje, pagarbino, regis, aureolę per anksti uždėjo. Tapo milijonierium, o jis jau per mažas, nes nenaudingas? O atrodė toks padorus. Be to, jam vis maža. Pasirodo, amerikoniški vaistai, kuriuos

jam pasiūlė pažįstamas, taipogi eksmero biznis. Juodoji buhalterija ar kaip ten panašiais atvejais sakoma. Dar neaišku ir kiek naudos iš jų bus. Turbūt spjausiu ir daugiau nepirksiu, galvoja Aleksas.

O štai ir buvęs teisėjas vežimėlį stumia. Tiek prisikroves tarsi kokiam giliam kaime ruošūsi parduotuvę atidaryti. Net neabejoja Aleksas: ir šįkart senas pažįstamas praeis pro šalį lyg pro nereikalingą daiktą. Dar ir kreivai šypsosis, kaip kokia rupūžė. Iš tikrųjų jau ne teisėjas, visos kadencijos pasibaigė, o advokatas. Abi dukros šiuolaikinėse pilyse, tokioms per šimtą metų neuždirbsi. Džipai paskutinės markės. Yra dėl ko jaustis išskirtiniu!

Alekso vežimėlis pustuštis. Daug jam ir nereikia. Be to, beveik kasdien čia ateina. Jei ir pinigėlių daugiau turėtų, nereiktų. Ir piliui jam nereikia, ir kitokių liuksusų. Ir švarko su dvigubom kišenėm, kurios gali praversti kitame pasaulyje, netrokšta. Tegu turtuoliai apie tai svajoja, jiems juk vis maža.

O štai ir buvęs klasiokas. Kad vėl neišgirstų jo mėgstamos replikos „Kam tą vežimėlį užgulęs kaip solistė didžpapė?“, Aleksas nejučia pats sau išsitiesia, nors ir beprotiškai skauda kojas ir stuburą. Nuo mokyklos laikų nepasikeitė – buvo cinikas ir liko. Net aukštasis mokslas ir žilas plaukas išminties neįkrėtė.

O ko reikia jam, Aleksui, jau seniai nesulaukia. Aplink tiek daug žmonių, dauguma jų skuba, o tie, kurie neskuba, taipogi vis eina ir eina pro šalį. Nejau jau tikrai šitoj Žemėj niekam nereikalingas?

- Ne jūsu? – susimąščiusį Aleksą tarsi pažadina pro šalį praeinantis jaunuolis.

- Ačiū, - atsako nustebęs, kad ir jį pastebėjo. Gydytojo recepto jau buvo pasigedęs, o jis, pasirodo, gulėjo šalia suolo, ant kurio visada prisėda išeidamas iš prekybos centro.

MAFIOZAS

Šį vyriškį buvom įsidėmėję dar užpernai. Tarp pajūrio poilsiautojų gal ir labai neišsiskyrė, bet vis dėlto ir išvaizda, ir įpročiai vertė spėlioti, kas jis. Tas spėliojimas, aišku, atsirado iš dyko buvimo ir gal dar todėl, kad lyg tyčia su juo susidurdavom net kelis kartus per dieną.

Iš pirmo žvilgsnio buvo akivaizdu, kad tas žmogus arba gruzinas, arba kokios kitos su Kaukazu susijusios tautos atstovas. Tamsaus gymio, išskirtinių bruožų, kuriuos turi tik tų kraštų gyventojai, atkaklaus žvilgsnio, nukreipto tik į priekį, rimto, dalykiško žmogaus įspūdis, – tai beveik ir viskas. Na ne, visada vilkėjo kostiumą, tiesa, be kaklaraiščio. Kostiumas būdavo tai pilkas, tai melšvas, o kartais juodos spalvos. Tik kai temperatūra kilstelėjo virš trisdešimties, ir jis pasirodė vienmarškinis.

Tiesa, šalia jo niekada nepastebėjome moters. Tai buvo dar viena su tuo žmogumi susijusi mįslė. Vidutinio amžiaus vyras, pats brandumas, o kur dar karštas kaukazietiškas kraujas, ir vis vienas, tik vienas.

Jis – tai Mafiozas, taip tą vyriškį praminėm po to, kai vieną dieną pastebėjome besikalbantį su dviem kitais kostiumuotais, kurie po to tarsi lydėjo jį. Tiesa, atsitraukę per keletą žingsnių, lyg kokie asmens sargybiniai.

Įtarimą sukėlė ir tai, kaip buvo kalbama. Iš tikrųjų kalbėjo tik Mafiozas, o šalia stovėjęs klausėsi ir linkčiojo galvomis. O

ir ta kalba buvo trumpa, panaši į instruktažą. Be to, nesunku buvo pastebėti, jog ji buvo pikta.

Dažniausiai susitikdavome kurorto centre. Mafiozas mėgo, kaip ir mes, apie vidurdienį prisėsti ant suoliuko ir bent pusvalandį stebėti pro šalį einančius poilsiautojus. Visada vienas. Niekada šalia jo daugiau nepastebėjome ir anksčiau matytų vyriškių, dėl kurių nutarėm, jog jis, ko gero, koks nors narkotikų baronas ar kažkas panašaus. O tie su juo susiję vyriškiai turbūt stengiasi neišsiduoti. Tas vienintelis kartas buvo klaida? Atsitiktinumas?

Buvo ir dar viena bendra mėgstama vieta – prancūziška kavainukė. Niekur kitur nebuvo tokių išskirtinio skonio bandelių, o ir kava čia ypatinga, ne toks pliurzalas, kaip kurorto centre. Stengdavomės neatkreipti Mafiozo dėmesio, nors aiškiai matėsi, kad ir jis mus jau yra įsidėmėjęs. Ir čia jis būdavo vienas ir toks pat paslaptingas. Vis nepavykdavo ateiti anksčiau už jį ir išgirsti, kokia kalba šis vyriškis užsisako kavą su eklerais. Tik kartą teko atsisėsti už to paties staliuko, nes daugiau vietų nebebuvo. Tačiau į klausimą „Neprieštarausit?“ , jis tik linktelėjo.

Pastebėdavom jį ir žingsniuojantį bulvaru link jūros. Kaip visada, oriai. Buvo net kilęs noras užkalbinti, bet kažkas sulaukė. Gal noras pratęsti paslaptį, su kuria jį gal ir visai be reikalo siejome? O gal tiesiog nenoras atsidurti kvailių vietoje?

Praeidami pro naktinį klubą, esame pagalvoję, kad Mafiozas, ko gero, čia, kur iki ryto netyla triukšminga muzika ir kur popiečiais iškraunama begalė dėžių *tauriųjų* gėrimų, dažnas svečias. Puse lūpų kalbama, kad čia galima užsisakyti ir bet kurią gražuolių konkursų nugalėtoją iš Kauno ar net iš Vilniaus.

Taip pripratom prie tų susitikimų, jog, kai kurią nors dieną neišvysdavom savojo Mafiozo, atrodydavom, jog kaip ir kažko trūksta. Nejaugi jis čia visas vasaras taip praleidžia? Toks klausimas neatsitiktinis, nes tuos trejus metus atostogavome vis kitu laiku, ir visada tuo pačiu metu čia sukinėjosi Mafiozas. Ko gero, tikrai koks narkobaronas! Tik labai jau paslaptingas. Na, o kaip kitaip? Kitaip – niekaip.

*

Paslaptis lyg ir išaiškėjo šiemetinėms atostogoms einant į pabaigą. Užsukę į „Maximą“ beskubėdami vos neužkliudėme uniformuoto vyriškio, stumiančio pirkėjams skirtų vežimėlių rietuvę. Kai jis atsisuko, sutrikome, tačiau dar labiau sutriko, aiškiai matėsi, tas žmogus. O tai buvo, nepatikėsit, paslaptینگasis Mafiozas.

Dar sykį tame pat prekybos centre jį teko matyti už automatinės valymo mašinos vairo. Susitikus jo ir mūsų akims, Mafiozas ir šįkart buvo nei šioks, nei toks. Tarsi išaiškintas slaptasis agentas, persikūnijęs į paprastą darbininką.

O gatvėje jis vėl buvo toks pat, kaip iki šiol. Kostiumuotas, pasitempęs, paslaptینگas. Ir įpročiai tie patys – pasisėdėjimas ant suoliuko, prancūziška kavinukė. Matyt, tiek laiko buvo skirta pietų pertraukai. Kas kita – kelionė ilgu bulvaru link jūros. Tačiau ir tai paaiškinami dalykai: laisvadienis kiekvienam priklauso.

Ar pajutome iki galo atspėję mįslę, užduotą sau iš dyko buvimo? Ne visiškai. Jei ir kitais metais vėl čia sutiksime Mafiozą, būtinai prakalbinsime. Nors ir labai nepatogu būtų.

KELIALAPIS Į BEPROTNAMĮ

Tvarkant archyvą iš voko iškrito keliolika atvirukų, kurių antrosios pusės pasirodė primargintos nuo viršaus iki apačios. Perskaityti smulkų šriftą apsunkino ir labai menki tarpai tarp eilučių, kurių iš tikrųjų kaip ir nebuvo. Užrašas ant voko teigė, kad čia turėtų būti aktorius Vinco L. laiškai. O siųsti tie atvirlaiškiai iš Rokiškio, beveik ant visų pašto ženklų tas žodis.

Gytis – iš tų, kurie nėra išmetę nė vieno laiško. Nuo mažumės buvo įpratintas gerbti tą, kuris tau skiria didesnę ar mažesnę dėmesį. Apsidžiaugė visai atsitiktinai sugrąžintas į tolimos jaunystės laikus.

- *Ateisiu-u-u-u, kai saulutė nusileis...* – pro laiko rūką vėl lyg ir pasigirsta daina, su kuria dažniausiai peržengdavo slenkstį Vincas, iš pirmo žvilgsnio niekuo neišsiskiriantis jaunuolis, bent jau tikrai nepanašus į aktorių.

Tačiau tas džiaugsmas buvo trumpas. Bandytas perskaityti nors vieną iš tų gal poros dešimčių atvirlaiškių užsibaigė niekuo. Tai, kas ten buvo užrašyta, panešėjo nebent į postmodernistinį eilėraščių, kokį šiais laikais galima išvysti viename iš literatūrinių žurnalų.

Na taip, prisiminė Gytis, juk ir anuomet nepavyko jų perskaityti. Ko norėt – tai buvo jau ne tas Vincas, kuriuo mėgavosi jam išėjus į sceną ar su kuriuo iki išnaktų kalbėdavo apie gyvenimo prasmę. Dabar ir nebepamena, kas pasakė, iš kokių namų tie laiškai atkeliauja, o gal ir pats suprato iš jų turinio. Ė, ne, taigi viename jų tas bjaurus vardas juodu ant balto įrašytas – psichiatrijos ligoninė.

Tačiau visos tiesos, kaip Vincas ten pateko ir koks jo likimas, Gyčiui nepavyko sužinoti net dabar, kai lyg ir galima kalbėti apie viską. Kai gatvėje susitiko pažįstamą aktorį, kuris bene tais pačiais metais atvažiavo į miesto dramos teatrą, klausimas „Ar prisimeni Vincą L.“ žmogelį taip sujaudino, kad, kažką panosėj burbtelėjęs, paskubėjo ištiesti ranką. O juk dar ne taip seniai susitikęs vis kvietė išgerti alaus, vos nuo jo išsisukdavo. Atostogaudamas Palangoje apsidžiaugė viešbučio budinčiuoju administratoriumi – tai buvo ne kas kitas, o dar vienas pažįstamas aktorius, dabar pensininkas ir iškeitęs profesiją. Jam Gyčio susidomėjimas Vincu L. pasirodė kažkuo įtartinas, buvo akivaizdu, jog apsimeta, kad tokio niekada nepažinojęs.

„Nejaugi ir jūs prisidėjot prie Vinco nelaimės?“ – pirma į galvą atėjusi mintis. O ar nors vienas buvęs kolega pasakytų ką nors daugiau? Ko gero, ne. Kodėl?

Toji mįslė vis nedavė ramybės. Prabėgo keli dešimtmečiai, daug kas užsimiršo. Tačiau toli gražu ne viskas. Kur ir kaip susipažino su Vincu, Gytis nebepamena. Užtat prisiminė ne vieną kartą praleistą akimirką. Juk net piršliu giminaitės vestuvėse Vincas buvo. O kai nelaimingai vedė, vis užsukdavo pasiguosti. O juk prieš tai reikėjo ateiti pasitarti, nereikėjo stačia galva pulti į glėbį žmogui, kurio gerai nepažįsti. Nors kartais atrodydavo, jog tai, ką jis kalba, netiesa, tiesiog improvizuotas spektakliukas, ir tiek. Gal taip ir buvo, dabar sunku pasakyti.

Kita pokalbių tema buvo susijusi su teatru. Vincui tekdavo vis nedideli vaidmenys. Ne, ne epizodiniai, tačiau ir ne tokie, kurie teiktų pasitenkinimą. Kartu su juo į teatrą atvažiavę kurso draugai vienas po kito lenkė Vincą, o šis kuo toliau, tuo labiau tilo, darėsi lyg ne savas. Tiesa, kartą, būdamas gerokai įkaušęs, prasitarė, kad gal taip yra, jog per daug šnekąs ko nereikia. Jei ir toliau politikuosias, atseit, išvis iš teatro išgrūs. Lyg ir artimų žmonių rate kažką apie Kremlių leptelėjo, pasigyrė, kad Solženicyną skaitęs. Matyt, kažkas iš kolegų velniui dūšią pardavęs. Kartais ir pats tokiu jaučiasi – dar studentu būdamas į partiją įstojo. Kvailių kvailys! Ir apie tai išgėręs

arba laikraštyje perskaitęs apie mylimą Leonidą Iljičių, pajuokaujas.

Gerokai pasikeitė į teatrą atėjus naujam režisierui. Tarsi būtų ne tas pats žmogus. O jau kai pradėjo repetuoti spektaklį, kuriame jam paskyrė pagrindinį vaidmenį, rodės, šalia jo pats dangus nusileido. Jaunasis režisierius patikėjo Vincu L. ir neapsigavo. Premjera praėjo įspūdingai. Scenoje ant *suoliuko* Vincas ir verkė, ir juokėsi, ir filosofavo, ir viskas buvo taip tikra, nesuvidinta, kad turbūt ne vienas žiūrovas pagalvojo, kur tas aktorius buvo iki šiol.

O tai, kas prasidėjo po premjeros, ne taip paprasta suvokti. Nors į antrąjį spektaklį jau buvo išpirkti bilietai, jį pakeitė ankstesniu pastatymu. Nepasikeitė situacija ir po savaitės, net po mėnesio.

Kai vieną vakarą į Gyčio namus užsuko ne taip seniai sublizgėjęs bičiulis, sunku buvo jį atpažinti. Tai buvo visomis prasmėmis sužlugdytas žmogus, gal net koku dešimtmečiu pasenęs. Apsiverkė šito visai nesigėdydamas. Ir papasakojo tai, apie ką buvo įsipareigojęs niekam neprisitari.

Pasirodo, prieš paskiriant pagrindinį vaidmenį į partijos komitetą nunešęs raudonąjį bilietą. Pasakė, kad daugiau nenoris vadintis komunistu. O naujasis režisierius šitos naujienos dar nežinojo. Nepasidalijo ja su kolegomis ir Vincas. Kaip miesto komunistų vadai pražiopsojo premjerą su Vincu L. pagrindiniame vaidmenyje, tik jie žino. Užtat po premjeros buvo sukrusta kaip reikiant. Tikriausiai ir iš tarnybos kažkas išlėkė. O Vinco reikalai persikėlė į saugumo komiteto būstinę. „Taip, ir grasino, ir mušė“, - neslėpė Vincas. Ir kad jam teatre vietos daugiau nėra, pasakė. Ir kad galės nebent statybose plytas nešioti.

Šiais laikais užaugę gal net nėra girdėję, kad sovietmečiu išmestas iš partijos prilygo nuliui. Na, o pačiam padėti partinį bilietą buvo tolygu savižudybei. Vincas L., be abejo, nujautė, jog toks jo žingsnis nieko gero nežada.

Pasirodo, neiškart tą bilietą nunešė. Iš vakaro pasiryžęs visą naktį žygi į raudonuosius rūmus repetuodavo. Su visomis smulkmenomis – kaip įeis, kokį atsilankymo tikslą budinčiajam pasakys (pameluos, be abejo, kad viskas neužsibaigtų ant slenksčio),

ką bilietą sugrąžindamas tars. O rytą drąsa kažkur dingdavo. Ir taip gal trejetą mėnesių...

- Žinojau, kad tai mano paskutinis spektaklis, - atsisveikindamas pasakė.

Tai buvo paskutinis jų susitikimas. Kaip Vincas pateko į Rokiškio beprotnamį, Gytis tik nujaučia. Kagėbistai savo darbą išmanė. Po kurio laiko atsiųstuose laiškuose Vincas kažką bandė papasakoti, tačiau tai, ką rašė, suvokė tik jis pats. Stebuklas, kad tie atvirlaiškiai išvis pasiekė Gytį. Tikriausiai koks geras žmogus padėjo juos išsiųsti. O gal tiesiog tie, kurie jį uždarė, perskaitę suprato, kad tokie laišakai – tik patvirtinimas, jog žmogus išprotėjo. Nesgi sveikas būdamas negalėjo padėti partinio bilieto.

BENZOLAS

Su Egidijum Jonas susipažino devintoje klasėje. Iš kaimo aštuonmetės atėjęs į miesto vidurinę atsidūrė su juo viename suole. Ko gero, neatsitiktinai – kiek vėliau pajuto, jog Egidijaus klasiškai vengia, o gal net prisibijo.

Ne, naujasis suolo draugas nebuvo nei atstumiantis, nei koks nevykėlis. O kokia toji priežastis, nesužinojo iki mokyklos baigimo. Gal kad nelabai ir stengėsi sužinoti. Jam patiko Egidijaus rimtumas. Ir Jonas buvo iš tų, kuriems per pamoką norėjosi išmukti kuo daugiau, nes po pamokų laukdavo ilga kelionė į namus, po kurios nelabai likdavo laiko kartojimui.

Kartais Egidijus pakviesdavo į svečius. Tokių apartamentų Jonas dar nebuvo matęs. Stalino laikų bute aukštomis lubomis labiausiai domino knygų spinta. Ankstesnėje mokykloje buvo perskaitęs visas knygas, o čia turėjo progą atsiversti tokias, apie kurias nė vienas vadovėlis nerašė.

- Tik niekam nerodyk, - užrašydamas jo išsirinktos knygos autorių ir pavadinimą, įspėdavo Egidijus.

Iš pradžių kiek keistoka buvo toji procedūra – lyg kokioje valdiškoje bibliotekoje, tačiau netruko prie šito priprasti. Nors kartais ir pagalvodavo, ar tikrai reikia užrašinėti rašytojų, apie kuriuos niekam negalima pasakoti, pavardes.

Jo mama mokytojavo kitoje vidurinėje. Svečiuodamasis Egidijaus tėvo niekada neužtiko. Kai kartą paklausė, kuo ir kur

dirba tėvas, Egidijus keistai sumikčiojo ir nusuko kalbą į kitą pusę. Situacija buvo gana keistoka, nes suolo draugas iki tol visada buvo labai tiesus ir konkretus.

Paskutinę klasę Jonas lankė jau vakarinėje ir bičiulystė su Egidijum nutrūko. Chemijos mokytojo pavardė buvo ta pati, kaip ir buvusio suolo draugo. Naujieji klasiokai jį pravardžiavo *Benzolu* ir lyg tarp kitko įspėjo: „Būk su juo atsargus“. Kodėl, niekas taip ir nepaaiškino. Tik po abitūros egzaminų kažkuris šnibžtelėjo: „Šįkart jau nė vienai nieko neprižadėjo“. Pasirodo, mokytojas buvo nuteistas aštuoneriems metams už pasismaginimą chemijos kabinete. Prieš tai prastokai besimokiusiai abiturientei pažadėjo pagalbą per egzaminą. Gavo tai, ko norėjo, o mergaitę sukirto. Toji netylėjo ir mokytojas atsidūrė už grotų. O paskui žinantys tą istoriją buvo paširpę, kai sužinojo, jog Benzolas iš už grotų paleistas vos po trejeto metų, be to, vėl sugražintas į mokyklą. Tiesa, ne į tą pačią, o į taip vadinamą darbo jaunimo vidurinę. Tai štai kodėl Benzolas taip pataikavo bemokslui prasisiekėliui – partijos komitete instruktoriumi dirbusiam abiturientui, suprato Jonas.

Beveik po ketvirčio amžiaus Jonas vėl atsidūrė savo jaunystės mieste. Jau buvo Nepriklausomybės pradžia. Įmonėje, kurioje įsidarbino, susipažino su sovietmečiu daug iškentėjusiu kolega. Pasirodo, kažkada ir jis mokėsi toje pat mokykloje. O už iškeltą ant jos stogo lietuvišką trispalvę ir antitarybinius lapelius, išplatintus mieste, kartu su dviem klasiokais buvo nuteistas. Kaip įkliuvo? Išdavė chemijos mokytojas, vadovavęs fotografų būreliui. Kaip įrodymas buvo rėmelis, į kurį buvo dedamas proklamacijų negatyvas. Taip, taip, chemiją dėstė tas pats Benzolas.

Gimnazistams toji istorija labai sujaukė gyvenimus. Labiausiai nukentėjo *vėliavnešys*: penketukininkui, svajojusiam apie daktaro studijas, buvo užtrenktos aukštosios mokyklos durys. Baigė politechnikumą, dirbo statybose. Lageryje susirgo džiova, jį ir pensijos nesulaukus į kapus nuvarė.

O Benzolo, mirusio vos susikūrus Sąjūdžiui, nuopelnai jau ne paslaptis. Su jais galima susipažinti ir internete. *Trumpa informacija*

iš *agento bylos*: suteiktos informacijos pagrindu išaiškintos dvi jaunimo antisovietinės organizacijos. *Papildoma informacija*: agentas pranešinėjo čekistams apie mokykloje įvykusius įvykius, jos mokinius bei jų poelgius.

Jonas kartais mieste susitinka Egidijų. Kalba paprastai sukasi apie nereikšmingus dalykus. Praeities stengiasi neliesti.

Neteko girdėti, kad buvęs suolo draugas kam nors kuo nors būtų nusikaltęs. Tapo inžinieriumi, kiek teko girdėti, yra vertinamas kaip specialistas. Tačiau toks įspūdis, jog tėvo šešėlis lydi iš paskos. Dirba tame pačiame mieste, kur jis daug metų mokytojavo. Gal todėl ir didesnės karjeros nepadarė? Turbūt tiksliau – specialiai jos nedarė. Protingas tiesiai paklaustų: kokio velnio po studijų į tą savo gimtąjį miestą grįžai?

Kartais Jonui norisi pasakyti: „Egi, tu savo gyvenimą turi, jį ir gyvenk. Negrauk savęs.“ Tačiau kažkas sulaiko nuo tokių žodžių. O jei buvęs klasės draugas ims ir pasakys: „Eik tu na...“? Gal jam toji praeitis visai ne baisi?

Jonui būtų baisu gyventi su tokia kupra. Jau vien dėl to pamatęs Egidijų nepereina į kitą gatvės pusę, kaip yra prisipažinę pora klasiokų.

TURINYS

5	Masonų ložė
20	Didžioji Ksavero Medžiaušio paslaptis
28	Robinsonė ir Ketvirtadienis, arba Tiesiog Ketvirtadienis
33	Apie tai, kas buvo po to
39	Žmogus, kuris pasakė
44	Piktoji dvasia
48	Dien Pobiedy
53	Dabar, kai manęs nebėra
56	Infarktas buvo greitesnis
59	Kristalams užaugti reikia laiko
65	Prieš Petrą, prieš Petrą, prieš Petrą
71	Pilybai, išlįsk!
77	Šeši pipiriukai
81	Kryželis ant beržo kelmo
84	Rytojus bus rytoj
89	Auksinės vestuvės
93	Tiesa ten, kur pradėtas?
99	Amerika po pirties
102	Raudona kėdė fontano viduryje
105	Tarp žmonių
107	Mafiozas
110	Kelialapis į beprotnamį
114	Benzolas

Peleckis-Kaktavičius, Leonas

**RAUDONA KĖDĖ FONTANO VIDURYJE: novelės ir
apsakymai. – Šiauliai: Neoprintas, 2020. – 120 p.**

ISBN 978-609-8207-07-1

Leonas PELECKIS-KAKTAVIČIUS

**RAUDONA KĖDĖ
FONTANO VIDURYJE**

Novelės ir apsakymai

Redaktorius *Giedrius Čepurna*
Dizaineris *Liudas Nekrošius*

Pirmajame viršelyje panaudota:

*Jonas Daniliauskas. Strazdas giesmininkas virš aguonų lauko.
Aliejus, drobė, 92x60. 2017.*

Išleido ir spausdino Neoprintas, Šarūno g. 12, Šiauliai.

Leono Peleckio-Kaktavičiaus knygos:

- SUGRĮŽTA GIEDRA. – Eilėraščiai. Vilnius: Periodika, 1991.
- NAMUOSE ANT PASADNOS ULYČIOS. – Biografinė apybraiža. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1991.
- LAIMINGAS ATSIKITINUMAS: DIALOGAI AMERIKOS ŽEMĖJE. – Kūrybiniai portretai. Klaipėda: Rytas, 1992.
- BALTAS LAPAS – LYG ALTORIUS. – Esė. Klaipėda: Rytas, 1995.
- ODININKU PER METUS NETAMPAMA. – Publicistika. Šiauliai: Titnagas, 1998.
- PIRMIAUSIA KRAUJAS, O PASKUI ŽODŽIAI. – Esė, pokalbiai, studijos. Klaipėda: Klaipėdos rytas, 1999.
- PASAULIO PABAIGA ATIDEDAMA. – Esė. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 2001.
- SUSTABDYTAS LAIKAS. – Esė apie kultūros įžymybes. Šiauliai: Varpai, 2001.
- ŽODŽIŲ ŽMONĖS. – Esė, pokalbiai, studijos. Šiauliai: Varpai, 2002.
- VIZITINĖ KORTELĖ. – Publicistika. Šiauliai: Saulės spaustuvė-leidykla, 2004.
- VANDENS NAMAI. – Publicistika. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2004.
- KAZIMIERAS BARĖNAS. – Monografija. Šiauliai: Varpai, 2005.
- BALTIJOS ERDVĖS. – Publicistika. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2005.
- PIRMASIS REKTORIUS. – Publicistika. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2006.
- ŽODI, KURIS ESI. – Esė, pokalbiai, studija. Šiauliai: Varpai, 2007.
- VANDENS TILTAI. – Publicistika. Klaipėda: Druka, 2008.
- ŠIMTMEČIO ISTORIJA. – Publicistika. Klaipėda: Druka, 2008.
- VITAM HOMINIS CURABO. – Publicistika. Šiauliai: Titnagas, 2008.
- VERSMIŲ KNYGA. – Lietuvos vandentvarkos ūkio istorija. Vilnius: LVTA, 2008.
- JURGIS JANKUS: gyvenimas ir kūryba. – Monografija. Šiauliai: Varpai, 2008.
- NAMUOSE ANT PASADNOS ULYČIOS: dar po dvidešimties metų. – Memuarinė eseistika. Šiauliai: „Aušros“ muziejaus leidykla, 2009.
- VYTAUTAS ALANTAS: gyvenimas ir kūryba. – Monografija. Šiauliai: Varpai, 2009.
- ŽODŽIAI, KURIE NEIŠDUOS. – Esė, pokalbiai, studija. Šiauliai: Varpai, 2011.
- JUOZO BAGDONO SPALVŲ IR ERDVIŲ VIZIJOS. – Biografinė monografija. Šiauliai: Varpai, 2011.
- VARPAI: istorija, autoriai, akcentai (sudarymas, įvadas, intarpai). – Prisiminimai, straipsniai, studijos, laiškai. Šiauliai: Varpai, 2011.
- ADOLFAS VAIČAITIS. Kaltas, nes tapo menininku. – Biografinė monografija. Šiauliai: Neoprintas, 2013.
- ANGELAS, KURIS SAUGO. – Publicistika. Šiauliai: Titnagas, 2013.
- „RŪTOS“ ISTORIJA: puslapiai, kvepiantys šokoladu. – Publicistika. Kaunas: Kopa, 2013.
- BERNARDAS BRAZDŽIONIS. Nuo „Kelionės miražų“ iki „... už visų galaktikų“. – Esė, pokalbiai, laiškai. Šiauliai: Neoprintas, 2014.
- ARTI ŽMOGAUS. – Publicistika. Šiauliai: Neoprintas, 2014.
- VYTAUTO OSVALDO VIRKAU MENO VIZIJA. – Biografinė monografija. Šiauliai: Varpai, 2015.
- IR DAR KARTĄ ŽODIS. – Esė, pokalbiai, atklastai. Šiauliai: Varpai, 2016.
- KNYGNEŠYS IŠ TORONTO. – Biografija. Šiauliai: Varpai, 2016.
- ARTI, KAIP IŠSIPILDYMAS. – Eilėraščiai. Šiauliai: Neoprintas, 2017.
- ALGIMANTAS BALTAKIS: gyvenimas – meno kūrinys. – Esė, pokalbiai, atklastai. Šiauliai: Neoprintas, 2017.
- „AŠ – LYDERIS“. – Publicistika. Šiauliai: Neoprintas, 2018.
- ŠUNS PLAUKAI. – Romanas. Šiauliai: Neoprintas, 2019.